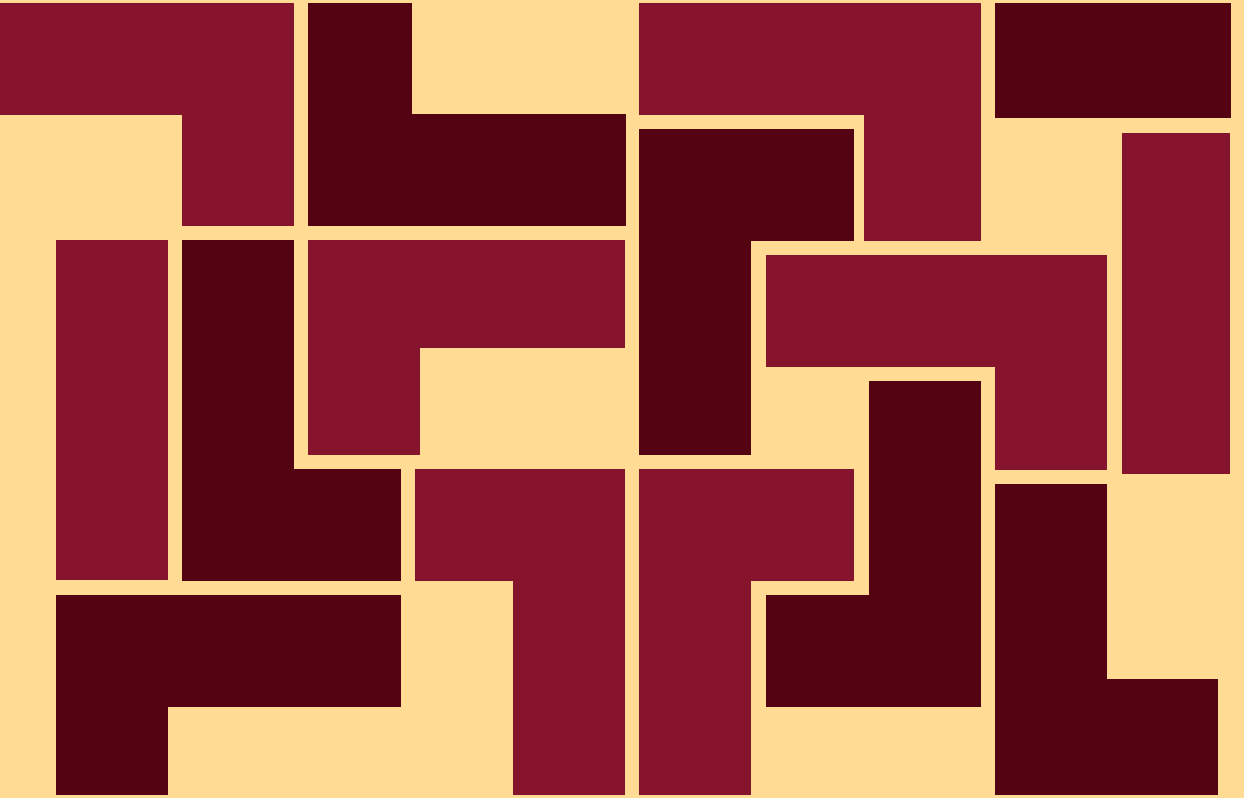

TJSS

CİLT/VOLUME: 3
SAYI/NUMBER: 2
YIL/YEAR: 2024
ISSN: 2822-3853

İSTANBUL TOPKAPI ÜNİVERSİTESİ
İSTANBUL TOPKAPI UNIVERSITY
Topkapı Sosyal Bilimler Dergisi
Topkapi Journal of Social Sciences

TJSS

TJSS

İSTANBUL TOPKAPI ÜNİVERSİTESİ
İSTANBUL TOPKAPI UNIVERSITY
Topkapı Sosyal Bilimler Dergisi
Topkapı Journal of Social Sciences

Derginin Sahibi / Owner:

İstanbul Topkapı Üniversitesi Mütevelli Heyeti Başkanı, Nihat KIRMIZI

Genel Koordinatör / General Coordinator:

İstanbul Topkapı Üniversitesi Rektörü, Emre ALKİN

Baş Editör / Chief Editor:

İstanbul Topkapı Üniversitesi, Özlem KUNDAY

Editör Yardımcısı / Associate Editor:

İbrahim GÜRLER

Editör Yardımcısı / Associate Editor:

Burcu ÖZGÜL

ISSN: 2822-3853

Yayın Aralığı/Publication Period: Yılda 2 Sayı – 6 ayda 1

2024 © TJSS

Bu derginin tüm hakları TJSS adına İstanbul Topkapı Üniversitesi'ne aittir. İzin alınmadan kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayınlanamaz.

Topkapı Sosyal Bilimler Dergisi (TJSS), Google Scholar ve Base (Bielefeld Academic Search Engine) tarafından taranmakta ve Dergipark'ta yer almaktadır.

Yayın Kurulu / Editorial Board

Ali Selman ÖZDEMİR

Nihan AKDEMİR

Burcu ÖZGÜL

Nur Esra ATMACA

Rahşan PEKTAŞ

Dergi Sorumlusu / Journal Executive

Sanem SANCAR KIRMIZI

Kapak Tasarımı ve Dizgi / Design:

Buket Nur Köroğlu

Aleyna BİRCAN

Gökser KANKAYNAR

Matbaa / Printing House:

Anıt Ofset Matbaacılık ve Ambalaj San. Tic. Ltd. Şti.

Sertifika No: 75137

İletişim / Contact:

tjss@topkapi.edu.tr

TJSS

İSTANBUL TOPKAPI ÜNİVERSİTESİ
İSTANBUL TOPKAPI UNIVERSITY
Topkapı Sosyal Bilimler Dergisi
Topkapı Journal of Social Sciences

Yayın Danışma Kurulu / Editorial Advisory Board

Ahmet SELAMOĞLU, Fenerbahçe Üniversitesi, Türkiye
Ayşe Gönül DEMİREL, Yeditepe Üniversitesi, Türkiye
Ayşe GÜNSEL, Kocaeli Üniversitesi, Türkiye
Cemal ZEHİR, Yıldız Teknik Üniversitesi, Türkiye
Emine Esra KARADENİZ, Yeditepe Üniversitesi, Türkiye
Ercan GEGEZ, Arel Üniversitesi, Türkiye
Ezgi YILDIRIM SAATÇİ, Okan Üniversitesi, Türkiye
İlke TAŞÇIOĞLU, İstanbul Topkapı Üniversitesi, Türkiye
Serdar BOZKURT, Yıldız Teknik Üniversitesi, Türkiye
Yonca GÜROL, Yıldız Teknik Üniversitesi, Türkiye
Gökçen ARKALI OLCAY, Gebze Teknik Üniversitesi, Türkiye
Çağatay AKARÇAY, Marmara Üniversitesi, Türkiye
Ebru AKARÇAY, Yeditepe Üniversitesi
Hüseyin DOLUCA, Universität Augsburg, Almanya
Paul Leonard GALLİNA, Bishop University, William School of Business, Sherbrooke, Quebec,
Canada
Tanyeri USLU, Altınbaş Üniversitesi, Türkiye
Ufuk GÜR, TU Delft University of Technology, Hollanda

Bu Sayıda Emeli Geçen Hakemler / Referees of this Issue

Özgür ATILGAN
Zeynep Sümeyra BAKIR
Mehmet Fatih VARLI
Yunus YÜCEL
Gözde GÜNDOĞDU MEYDANERİ
İlkay YILMAZ
Gül YILMAZ
Emine Esra KARADENİZ
Ebru Tomris AYDOĞAN
Aslıhan NAKİBOĞLU
Kerim Köksal KAYA
Pınar YENGİN SARP KAYA
Melike CEYLAN
Deniz TANSİ
Ozan ÖRMECİ

TJSS

İSTANBUL TOPKAPI ÜNİVERSİTESİ
İSTANBUL TOPKAPI UNIVERSITY
Topkapı Sosyal Bilimler Dergisi
Topkapı Journal of Social Sciences

Alan Editörleri / Field Editors

Psikoloji / Psychology

Yunus YÜCEL
Melike CEYLAN

İletişim Bilimleri / Communication Sciences

Nur Esra ATMACA
Rahşan PEKTAŞ

Güzel Sanatlar / Fine Arts

Emine Dilay GÜNEY
Hande CANGÖKÇE

Ekonomi / Economics

Gül DERTLİ
Arifnur GÜNGÖR

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler / Political Science and International Relations

Cihat YAYCI
Elif GENÇKAL EROLER

İşletme Yönetimi / Business Management

Cansu GÖKMEN KÖKSAL
Burcu ÖZGÜL

Tarih / History

Kerim Köksal KAYA
Enver Emre ÖCAL

Editör Asistanları / Assistant Editors

Zeynep Sümeyra BAKIR YILDIRIM
Sena GÖNCÜLER
Gizem ALKALAY ÖZGÜRBÜZ

Dil Editörleri / Language Editors

Şafakcan ALTUNBAŞ
Vildan ÖZTÜRK

İçindekiler / contents

Sayfa - 9

**Muscle Dysmorphia and Long-Term Anabolic Steroid Abuse:
A 20-Year Case Report**
Metin ÇINAROĞLU

Sayfa - 15

**Gıda Korkusunun Başlıca Nedenleri ve Günümüzde Çekinilen Başlıca
Gıdalar**
Aziz EKŞİ
Berna GÜNEY

Sayfa - 31

**A Comparative Study on Innovation and Growth Aspirations of Turkish
Women Entrepreneurs**
Nihan Güneş ÇAĞIN

Sayfa - 49

**Bir İktisat Tarihi Kaynağı Olarak Edebiyat ve Ekonomi; Geç Osmanlı
Erken Cumhuriyet Dönemi Edebi Eserlerinden Örnekler**
Zeynep GÜNAY

Sayfa - 61

**Öğretmenlerin Tükenmişliklerinin Öncül ve Sonuçlarının
Değerlendirilmesi**
Ahmet Ali Demirbaş

Sayfa - 79

Paydaşların Gözünden Okul Aile İş Birliği
Gizem ALKALAY ÖZGÜRBÜZ

Sayfa - 95

Almanya ve ABD Federal Yapılarının Karşılaştırmalı İncelemesi
İkbal Sinemden OYLUMLU

Topkapı Sosyal Bilimler Dergisi 2024 yılı Temmuz sayısı ile sizlerle birlikteyiz.

Büyük bir emek ve iş bilirliliği süreci neticesinde hazırlanan bu sayımızda pek çok kişinin emeği geçti. Başta dergimize eserlerini gönderen kıymetli yazarlarımız ve bizden desteklerini esirgemeyen hakemlerimiz olmak üzere büyük bir özveri ile çalışan Editör Yardımcılarımıza, yayın ve yazı kurullarımıza teşekkürlerimi sunuyorum.

Dergimizin bu sayısında, sosyal bilimlerin farklı alanlarından yedi makaleye yer verdik.

Bu sayımızın ilk makalesi Metin Çınaroğlu'na ait ve "Kas Dismorfisi ve Uzun Süreli Anabolik Steroid Kötüye Kullanımı: 20 Yıllık Olgu Raporu" başlığını taşımaktadır. Bu çalışma, son yirmi yıllık süre zarfında bir Türk erkeğinde görülen kas dismorfisi (KD) ve anabolik androjenik steroid (AAS) ile performans artırıcı ilaçların (PAİ) sürekli kullanımının psikolojik ve fizyolojik etkilerini araştırmayı hedeflemiştir. KD ve madde kullanımının evrimini ve sonuçlarını belgelemek amacıyla hasta tıbbi kayıtlarının retrospektif analizi, psikolojik değerlendirmeler ve fiziksel muayeneler yapılmıştır.

Aziz Ekşi ve Berna Güney tarafından hazırlanmış olan "Gıda Korkusunun Başlıca Nedenleri ve Günümüzde Çekinilen Başlıca Gıdalar" başlıklı çalışma sayımızda yer alan ikinci makalemizdir. Gıda kaynaklı korkuların antik çağa kadar uzandığı bilinmektedir. Son yıllarda gıda sektöründe yaşanan gelişmeler ve gıda çeşitliliğindeki artışlar bu korkuları daha da artırmıştır. Bu çalışma; gıda korkusunun güncel nedenlerini ve korkulan başlıca gıdaları belirlemek amacı ile yapılmıştır. Araştırma kapsamında öncelikle, "gıda korkusu" ve "çekinilen gıda" olmak üzere iki farklı ölçek geliştirilmiştir.

Sayımızın üçüncü makalesi Nihan Güneş Çağın tarafından hazırlanan "A Comparative Study on Innovation and Growth Aspirations of Turkish Women Entrepreneurs" başlıklı eserdir. Girişimcilik araştırmaları, ulusal ekonomilere katkısı nedeniyle iş dünyası, akademisyenler ve politika yapımcılar için giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Özellikle kadın girişimciliği üzerine yapılan araştırmalar popüler hale gelmiştir. Bu çalışmanın amacı, 2008-2014 yılları arasındaki Küresel Girişimcilik Monitörü (GEM) Yetişkin Nüfus Anketi verilerini kullanarak Türkiye'deki kadın girişimciler ile 106 ülkeyi karşılaştırmaktır.

Dergimizde yer alan dördüncü çalışmanın başlığı "Bir İktisat Tarihi Kaynağı Olarak Edebiyat ve Ekonomi; Geç Osmanlı Erken Cumhuriyet Dönemi Edebi Eserlerinden Örnekler"dir. Zeynep Günay, bu çalışmasında iktisat tarihi konusunu oluşturan eserlere vurgu yapmıştır. Dönemsel olarak bir geçiş süreci yaşayan Osmanlı Devleti ve yeni kurulan Türkiye coğrafyasında yaşanan iktisadi olayların hangi edebi eserlere yansıtıldığı konusuna değinilmiştir. Bu anlamda birbirinden bağımsız birçok yazarın kaleme aldığı eserler incelenmiştir.

Bu sayımızda yer alan beşinci çalışma Ahmet Ali Demirbaş tarafından kaleme alınan "Öğretmenlerin Tükenmişliklerinin Öncül ve Sonuçlarının Değerlendirilmesi" başlığını taşımaktadır. Bu araştırmanın amacı resmi kurumlarda görev yapan öğretmenlerin tükenmişliklerine etki eden faktörler üzerine yapılan çalışmaların incelenmesi ve 1996- 2023 yılları arasında yapılan çalışmaların sonuçlarına göre tükenmişliğin alt boyutları olan duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarının azalması durumlarının ne düzeyde yaşandığının tespit edilmesidir.

Sayımızda yer alan bir diğer çalışma ise Gizem Alkalay Özgürbüz tarafından hazırlanan "Paydaşların Gözünden Okul Aile İş Birliği" başlığını taşımaktadır. Bu çalışmanın amacı, alan yazında son yıllarda yapılmış olan okul-aile iş birliğine ilişkin çalışmalar ışığında okul-aile iş birliğine yönelik genel bir çerçeve sunmaktır. Bu amaçla paydaşların okul-aile iş birliğine yönelik görüşlerini, sorunlarını ve çözüm önerilerini inceleyen çalışmalar analiz edilmiştir.

Bu sayımızda yer alan son makalenin başlığı "Almanya ve ABD Federal Yapılarının Karşılaştırmalı İncelemesi" İkbal Sinemden Oylumlu tarafından yürütülen çalışmada, Federal Devlet sistemi üzerinde durulmaktadır. Bu bağlamda, iki federal devlet olan Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Almanya'nın yönetim açısından birbirlerine benzer ve farklı yapılanmaları üzerinden karşılaştırma yapılmaktadır.

Sosyal Bilimlerin çeşitli alanlarından çalışmaların yer aldığı dergimizin, mevcut literatüre katkıda bulunması dileğiyle siz değerli okurlarımızla buluşturuyoruz.

Prof. Dr. Özlem KUNDAY Baş Editör

ALTINCI SAYI İçin

EDITORIAL

We are presenting you the July 2024 Issue of Topkapı Social Sciences Journal.

This issue is prepared as a result of the great effort and collaboration of many valuable people. I would like to thank all the authors who sent their work to our journal, our referees who did not spare their support as well as our valuable associate editors, publishing, and editorial boards who worked in meticulous detail along with great devotion.

This issue of our journal comprises seven articles from different fields of social sciences.

The first article belongs to Metin Çınaroğlu and is titled “Muscle Dysmorphia and Long-Term Anabolic Steroid Abuse: 20-Year Case Report”. This study aims to investigate the psychological and physiological effects of muscle dysmorphia (MD) and the continuous use of anabolic androgenic steroids (AAS) and performance-enhancing drugs (PAIs) on a Turkish male over the last twenty years. Retrospective analysis of patient medical records, psychological evaluations, and physical examinations are conducted to document the evolution and consequences of KD and substance use.

The second article in our issue titled “Main Reasons for Food Fear and Major Foods to Avoid Today”, prepared by Aziz Ekşi and Berna Güney. It is known that foodborne fears date back to ancient times. Developments in the food industry and increases in food diversity in recent years have further increased these fears. This work is conducted to determine the current causes of food fear and the main feared foods. Within the scope of the research, two different scales are developed: “food fear” and “food aversion”.

The third article, “A Comparative Study on Innovation and Growth Aspirations of Turkish Women Entrepreneurs” is prepared by Nihan Güneş Çağın and focuses on entrepreneurship. Entrepreneurship research is becoming increasingly important for the business world, academics, and policymakers due to its contribution to national economies. Research on women’s entrepreneurship has become especially popular. The aim of this study is to compare female entrepreneurs in Turkey with 106 countries using Global Entrepreneurship Monitor (GEM) Adult Population Survey data between 2008 and 2014.

The title of the fourth study is “Literature and Economy as a Source of Economic History; Examples from Literary Works of the Late Ottoman and Early Republican Period”. In this study, Zeynep Günay emphasized the works that constitute the subject of economic history. The study touches upon the literary works that reflect the economic events experienced in the Ottoman Empire and in the newly established Turkish geography experiencing a periodic transition process.

The fifth study in this issue is titled “Evaluation of the Antecedents and Consequences of Teachers’ Burnout”, written by Ahmet Ali Demirbaş. This research aims to examine the studies on the factors affecting the burnout of teachers working in public institutions and to determine the level of emotional exhaustion, depersonalization, and decrease in personal achievement, which are the sub-dimensions of burnout, according to the results of the studies conducted between 1996 and 2023.

Another study on our issues is “School-Family Cooperation from the Perspective of Stakeholders” prepared by Gizem Alkalay Özgürbüz. This study aims to present a general framework for school-family cooperation in light of studies on school-family cooperation that have been conducted in recent years in the literature. For this purpose, studies examining stakeholders’ opinions, problems, and solution suggestions regarding school-family cooperation were analyzed.

The title of the last article in this issue is “Comparative Analysis of the Federal Structures of Germany and the USA” by The study conducted by İkbâl Sinemden Oylumlu focuses on the Federal State system. In this context, a comparison is made based on the similar and different structures of the two federal states, the United States of America (USA) and Germany, regarding the terms of administration.

We hope you enjoy reading our issue with studies from various areas of Social Sciences, contributing to the existing literature.

Prof. Dr. Özlem KUNDAY Chief Editor
for the SIXTH ISSUE

Research Article/Araştırma Makalesi

Muscle Dysmorphia and Long-Term Anabolic Steroid Abuse: A 20-Year Case Report

Kas Dismorfisi ve Uzun Süreli Anabolik Steroid Kötüye Kullanımı: 20 Yıllık Olgu Raporu

Metin ÇINAROĞLU 1

ABSTRACT

The aim of this study is to investigate the long-term psychological and physiological outcomes of muscle dysmorphia (MD) and the misuse of anabolic androgenic steroids (AAS) and performance-enhancing drugs (PEDs) in a Turkish male over two decades. Conducting a retrospective case review, including medical record analysis, psychological evaluations, and physical examinations were carried out to document the progression and consequences of MD and substance abuse. This study investigates the psychological and physiological effects of long-term AAS and PED use, explicitly excluding other potential causes through rigorous diagnostic assessments. The case underscores the direct relationship between these substances and severe health complications observed. The patient demonstrated persistent MD symptoms, compounded by continuous AAS and PED use, leading to severe health complications such as cardiac hypertrophy and endocrine disorders. The case highlights the necessity for early identification, intervention, and preventive approaches to address MD and PED abuse. It stresses the importance of ongoing surveillance and research to develop effective public health policies.

Keywords: muscle dysmorphia, anabolic steroid abuse, performance-enhancing drug misuse

ÖZ

Bu çalışma, son yirmi yıllık süre zarfında bir Türk erkeğinde görülen kas dismorfisi (KD) ve anabolik androjenik steroid (AAS) ile performans artırıcı ilaçların (PAİ) sürekli kullanımının psikolojik ve fizyolojik etkilerini araştırmayı hedeflemiştir. KD ve madde kullanımının evrimini ve sonuçlarını belgelemek amacıyla hasta tıbbi kayıtlarının retrospektif analizi, psikolojik değerlendirmeler ve fiziksel muayeneler yapılmıştır. Bu çalışma, uzun süreli AAS ve PAİ kullanımının psikolojik ve fizyolojik etkilerini araştırmaktadır, titiz tanı değerlendirmeleri yoluyla diğer potansiyel nedenleri açıkça dışlamaktadır. Vaka, bu maddeler ile gözlenen ciddi sağlık komplikasyonları arasındaki doğrudan ilişkiyi vurgulamaktadır. Hastanın devamlı AAS ve PAİ kullanımı sonucunda kalıcı KD semptomları ve kalp büyümesi, hormonal dengesizlikler gibi ciddi sağlık sorunları ortaya çıkmıştır. Bu olgu sunumu, KD ile birlikte gelen AAS ve PED kötüye kullanımına karşı erken tanı, müdahale ve önleyici stratejilerin önemini ortaya koymaktadır. Ayrıca, etkili kamu sağlığı politikalarının oluşturulmasına yönelik kapsamlı araştırma ve sürekli izlemenin gerekliliğini vurgulamaktadır.

Anahtar kelimeler: kas dismorfisi, anabolik steroid kötüye kullanımı, performans artırıcı ilaç kötüye kullanımı

¹ Dr. Öğr. Üyesi İstanbul Nişantaşı Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, metincinaroglu@gmail.com, ORCID:0000-0001-6342-3949

1. Introduction

In this account, we explore the journey of Mr. C., a Turkish fitness aficionado, as he navigates through the perils of muscle dysmorphia and the lure of anabolic steroids and PEDs. Beginning as a health-conscious individual, his fixation on achieving the perfect body led him down a perilous path marked by significant health and addiction issues. This narrative clarifies on the often-overlooked risks within the fitness community of Turkey, including the widespread availability of illicit substances, social acceptance, and a troubling lack of supervision. Through Mr. C.'s story of battling and surmounting liver and cardiovascular complications, we gain an insightful look into the consequences of such risky behaviors and the challenging journey towards healing and rehabilitation.

2. Case Presentation

2.1. Background

Patient M, a 45-year-old male from a major Turkish city, began a fitness journey two decades ago, escalating from leisurely gym visits to a rigorous bodybuilding routine driven by dreams of a professional physique. This pursuit led to the abuse of AAS and PEDs, causing mood swings, antisocial tendencies, and signs of steroid abuse like gynecomastia. Medically, he faced liver toxicity and sports-related heart enlargement, coupled with anxiety and depression, which, alongside a family history of cardiomyopathy, exacerbated his health issues. Socially, his relationships and career suffered. Despite severe health issues and medical advice to stop bodybuilding, he persisted, reflecting the strong cultural pressures of the bodybuilding community.

2.2. Clinical Findings

In the clinical examination, 45-year-old Mr. C. showed clear signs of chronic AAS and PED misuse, including gynecomastia, muscle hypertrophy in the neck, acne, and injection marks, indicative of intramuscular steroid use. His voice had deepened, and there were signs of testicular shrinkage, suggesting hormonal disruption. Cardiological tests revealed an enlarged heart, and liver tests showed high enzyme levels, pointing to organ strain or the damage caused likely by toxic PEDs. Mr. C. admitted to using substances like testosterone and trenbolone, which are known to have severe health risks. The diagnosis of muscle

dysmorphia was confirmed through a combination of clinical psychiatric evaluations and diagnostic scales specifically designed to identify dysmorphic disorders. These assessments included structured clinical interviews based on the DSM-5 criteria and the Muscle Appearance Satisfaction Scale (MASS) which quantitatively measures symptoms and severity of muscle dysmorphia. Psychologically, he suffered from anxiety, depression, and mood swings, common with AAS/PED abuse. This case reflects a broader, often secretive trend in Turkey and globally where the pursuit of fitness can lead to addiction with significant health and social consequences. There's a pressing need for more in-depth studies to unveil and address this complex issue. Mr. C.'s two-decade journey in fitness and bodybuilding started at 25 in a trendy Istanbul gym, initially motivated by a desire to improve his overall fitness, and evolved into a focus on bodybuilding by the age of 28. At 30, he began using AAS and PEDs, such as testosterone, growth hormone, insulin, primobolone and clenbuterol, intensifying his training. By 40, negative effects emerged: mood swings, social withdrawal, and health issues including gynecomastia and liver toxicity, leading to hospitalization. Despite health risks and medical warnings, he continued to use steroids, later facing cardiac issues and fertility concerns. At 45, after struggling with his identity and health, he stopped gym training and PEDs, advocating for awareness and regulation. Now, Mr. C. prioritizes outdoor activities, a balanced diet, and a healthy social life, renouncing substances for his well-being. Diagnostic assessments were thoroughly conducted to exclude other potential causes of these symptoms. Comprehensive liver function tests ruled out viral hepatitis, autoimmune liver diseases, and alcoholic liver disease. Similarly, endocrine disorders due to causes other than steroid use were excluded through detailed hormonal panels and assessments.

2.3. Diagnostic Assessment

Mr. C.'s diagnostic assessment revisited extensive bloodwork, liver, and lipid profiles to monitor the effects of long-term steroid use on liver health and cholesterol levels. Kidney function and complete blood counts were reassessed for damage caused by PEDs. To ensure that the liver health issues were solely attributed to AAS and PED use, extensive differential diagnostics were performed. These included comprehensive blood tests for hepatitis B and C, assessments for autoimmune liver disorders, and screenings for alcohol-related liver damage.

Additionally, tests for parasitic infections, which could also impact liver health, were conducted. These evaluations confirmed that there were no other underlying causes contributing to the liver abnormalities observed in Mr. C. Hormone levels, including testosterone, LH (luteinizing hormone), FSH (follicle stimulating hormone), and estradiol, were analyzed to check endocrine health and gynecomastia risk. Cardiovascular function was evaluated using past echocardiograms and EKGs to track his “athlete’s heart” condition. Endocrine system checks were carried out with thyroid, insulin, and glucose tests, and results from MRI or ultrasounds were also considered for potential organ damage. Fertility was assessed through semen analysis and discussions on cryopreservation, offering a comprehensive view of his health for informed treatment and recovery planning.

2.4. Psychological Health Assessments

Mr. C’s psychological evaluation included clinical interviews and neuropsychological tests to identify mood disorders and mental health issues, potentially aggravated by steroid use. Interviews assessed changes in mood and aggression, common with PEDs. Cognitive function was tested to determine the impacts on memory, attention, and decision-making. An addiction assessment evaluated Mr. C’s dependency on PEDs and his exercise and body image behaviors, pertinent to muscle dysmorphia. This comprehensive approach offered a treatment plan addressing all psychological effects of his PED use.

3. Discussion and Conclusion

The case report of Mr. C offers a detailed longitudinal perspective on muscle dysmorphia and anabolic steroid abuse, providing valuable insights into the psychological and physiological effects of long-term PED use. A strength of this report is its depth of detail, offering a rare introspective view of the individual’s experience over twenty years, which is not commonly available in scientific literature. This allows for a nuanced understanding of the interplay between the psychological drive for a certain body image and the physical impact of substance use. The exclusion of alternative causes for the observed health complications enhances the reliability of this case report. By focusing on AAS and PEDs and systematically ruling out other potential causes, we provide a clear linkage between

substance misuse and the health issues, particularly liver toxicity, and hormonal imbalances observed in the patient.

However, there are limitations to this case report. It reflects a single individual’s experience and may not be generalized across a diverse population of individuals with muscle dysmorphia and PED misuse. The case study does not provide a clear timeline of interventions or outcomes, and it lacks a controlled setting to isolate variables and establish causation.

Medical literature (Pope et al., 2005) provides a backdrop for understanding Mr. C’s case. Studies have consistently shown that anabolic steroid abuse can lead both to the physical symptoms observed in Mr. C’s, such as cardiomegaly and liver toxicity and psychological effects like mood swings and anxiety (Olivardia et al., 2000; Baggish et al., 2017). These references underscore the established patterns of symptomatology associated with PED use.

The conclusions drawn from Mr. C’s case are based on the direct correlation observed between his PED use and the decline in his physical and psychological health (Van et al., 2010; Bonneau et al., 2021). The scientific rationale for these conclusions is supported by the medical literature that links anabolic steroid use with both the onset and progression of similar health complications.

The primary take-away from Mr. C’s case is the critical importance of early detection, monitoring, and intervention in individuals exhibiting signs of muscle dysmorphia and substance abuse. This case demonstrates the need for comprehensive healthcare strategies that incorporate regular monitoring and culturally sensitive interventions tailored to the fitness environment. It also underscores the necessity for thorough research into the long-term effects of anabolic steroid and PED misuse to enforce effective public health policies and promote individual treatment plans.

Primary “Take-Away” Lessons

The critical takeaways from the case of Mr. C center on the necessity of early detection, timely intervention, and consistent monitoring in managing the risks associated with muscle dysmorphia and the abuse of performance-enhancing drugs. Highlighting the pressing need for heightened vigilance and improved regulations within the fitness industry, the case points to the dangers of easy access and the

social normalization of PED use. It advocates for an integrated treatment regime that encompasses medical treatment, psychological support, and social care, recognizing the multifaceted challenges experienced by individuals with similar conditions. The case of Mr. C is a clarion call for thorough research that can shape public health policies and foster educational initiatives, aiming to curb the prevalence of PED misuse and its accompanying mental health issues.

Patient Perspective

Reflecting on my treatment, I've endured repeated hospitalizations for liver issues caused by steroid and PED use, treated with hepatoprotective serums. These hospital stays managed my physical symptoms but also highlighted the damage from chasing an ideal physique. Despite the lack of psychotherapy or psychiatric medications, psychological assessments illuminated the mental health toll from PED misuse. These evaluations were crucial in recognizing the mental impacts alongside my physical health.

Informed Consent

Mr. C provided informed consent for this case report publication. He was fully briefed on its purpose, content, and the public's access to the information. Despite efforts to anonymize the report, the uniqueness of his case might make complete anonymity difficult. He understood his right to withdraw consent at any time without affecting his treatment or rights. After considering the benefits and risks, and with the hope of aiding others by highlighting issues of muscle dysmorphia and steroid abuse, Mr. C consented, with written proof on file for the journal's review.

Ethics approval and consent to participate

Ethics approval was waived by İstanbul Nişantaşı University as this retrospective case report does not include identifiable data or test new interventions, aligning with the Helsinki Declaration. Mr. C. provided informed consent for the inclusion of his anonymized details in this publication, with consent documentation available for editorial review. All personal identifiers have been carefully omitted to protect the patient's privacy. The ethical committee's reference for this report is 2023/42.

Conflict of interest

There is no conflict-of-interest of the author to declare.

Financial Disclosure

There is none.

Availability of data and materials

The datasets used and/or analyzed during the current study are available from the corresponding author on reasonable request.

Acknowledgements

I am immensely grateful to the medical experts whose knowledge was vital to this study. I thank Prof. Dr. Gökben Hızlı Sayar for psychological insights, internal medicine specialists Ayşen Bayraç and Alev Özsarı for patient assessment, Prof. Dr. Hakan Demirci for gastroenterological advice, Prof. Yelda Tayyareci for cardiological expertise, and Assoc. Prof. Dr. Hakan Özveri for urological analysis. Their combined expertise greatly contributed to this research.

References

- Baggish A L, Weiner R B, Kanayama G, Hudson J I, Lu M T, Hoffmann U & Pope Jr H G. (2017). Cardiovascular toxicity of illicit anabolic-androgenic steroid use. *Circulation*. 2017;135(21): 1991-2002. <https://doi.org/10.1161/CIRCULATIONAHA.116.026945>
- Bonnecaze A K, O'Connor T & Burns C A. (2021). Harm reduction in male patients actively using anabolic androgenic steroids (AAS) and performance-enhancing drugs (PEDs): a review. *J Gen Intern Med*. 2021;36(7):2055-2064. <https://doi.org/10.1007/s11606-021-06751-3>
- Olivardia R, Pope Jr H G & Hudson J I. (2002). Muscle dysmorphia in male weightlifters: A case-control study. *Am J Psychiatry*. 2000;157(8):1291-1296. <https://doi.org/10.1176/appi.ajp.157.8.1291>
- Pope C G, Pope H G, Menard W, Fay C, Olivardia R & Phillips K A. (2005). Clinical features of muscle dysmorphia among males with body dysmorphic disorder. *Body image*. 2005;2(4): 395-400. <https://doi.org/10.1016/j.bodyim.2005.09.001>
- Van Amsterdam J, Opperhuizen A & Hartgens F. (2010). Adverse health effects of anabolic-androgenic steroids. *Regul Toxicol Pharmacol*. 2010;57(1):117-123. <https://doi.org/10.1016/j.yrtph.2010.02.001>

Araştırma Makalesi/Research Article

Gıda Korkusunun Başlıca Nedenleri ve Günümüzde Çekinilen Başlıca Gıdalar

Main Causes of Food Fears and Top Foods to Avoid Today

Aziz EKŞİ 1

Berna GÜNEY 2

ÖZ

Gıda kaynaklı korkuların Antik Çağ'a kadar uzandığı bilinmektedir. Son yıllarda gıda sektöründe yaşanan gelişmeler ve gıda çeşitliliğindeki artışlar bu korkuları daha da artırmıştır. Bu çalışma; gıda korkusunun güncel nedenlerini ve korkulan başlıca gıdaları belirlemek amacı ile yapılmıştır. Araştırma verileri anket yöntemi ile derlenmiş ve bu kapsamda "gıda korkusu" ve "çekinilen gıda" olmak üzere iki farklı ölçek geliştirilmiştir. Gıda korkusu ölçeği 20 faktörden, çekinilen gıda ölçeği ise 15 farklı gıdadan oluşmaktadır. Çevrimiçi uygulanan ankete farklı kentlerden ve yaşlardan 400 kişi katılmıştır. Elde edilen veriler istatistiksel olarak değerlendirilmiştir. Bulgulara göre; gıda korkusuna yol açan etkenlerin başında "gıda kontrol yetersizliği" gelmektedir. "Covid-19 salgınının gıda korkusunu artırmadığı" görülmektedir. Gıda içeriği kaynaklı çekinceler arasında genetiği değiştirilmiş (GD) gıdalar ilk sırayı alırken, çekinme yaygınlığı açısından "bazı gıdaları tüketmekten zaman zaman çekindim" ifadesi öne çıkmaktadır. Çekinilen gıdalar boyutunda ise en fazla çekinilen gıdanın margarin, en az çekinilen gıdanın ise taze sebze olduğu anlaşılmaktadır. Öte yandan gıda korkusuna karşı kadınların erkeklerden anlamlı düzeyde daha duyarlı olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelime: gıda korkusu, çekinilen gıdalar, dengeli beslenme, bilgi kirliliği

ABSTRACT

Food-borne fears are known to date back to antiquity. The developments in the food sector and the increase in food diversity in recent years have increased these fears even more. This work; It was conducted to determine the current causes of food fear and the feared foods. Research data were compiled by survey method and in this context, two different scales were developed: "food fear" and "avoided foods". The food fear scale consists of 20 factors, and the avoided food scale consists of 15 different foods. 400 people from different cities and ages participated in the online survey. The data obtained was evaluated statistically. According to the findings; "food control deficiency" is the leading factor causing to fear of food. "It seems that the Covid-19 epidemic did not increase the fear of food. While genetically modified (GM) foods take the first place among the reasons for fear arising from the content of food, in terms of the prevalence of fear, the statement "I was afraid to consume certain foods from time to time" stands out. In terms of feared foods, it is understood that the most feared food is margarine, and the least feared food is fresh vegetables. On the other hand, it is seen that women are significantly more sensitive than men to fear of food.

Keywords: fear of food, feared foods, balanced nutrition, misleading information

Keywords: fear of food, feared foods, balanced nutrition, misleading information

¹ Prof. Dr. İstanbul Topkapı Üniversitesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü, azizeksi@topkapi.edu.tr ORCID: 0000-0002-8769-4476

² İstanbul Topkapı Üniversitesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü, berna.guineey@gmail.com, ORCID: 0000-0003-2016-3635

1. Giriş

Beslenme, her canlı gibi insan için de birincil bir gereksinimdir (Bucak ve Ateş, 2014). Bu gereksinim kısaca diyetsel enerji ile yaşamsal besin öğelerini ve biyoaktif bileşikleri kapsamaktadır ve gıda tüketimi ile karşılanmaktadır. Gerek diyet enerjisi, gerekse 40 dolayındaki yaşamsal besin ögesi gereği kadar alınmazsa yetersiz ve dengesiz beslenmeden söz edilmektedir. Beslenme yetersizliği gelişme ve sağlık problemlerine yol açmaktadır. Bu nedenle sağlıklı beslenme için günlük diyetin çeşitli gıdalardan oluşması, her birinin yeterli miktarda tüketilmesi ve ölçünün korunarak aşırı tüketimden kaçınılması önerilmektedir (Duffy, 2007). Ancak insanların dengeli ve yeterli beslenmesini zorlaştıran veya engelleyen ekonomik, ekolojik, toplumsal ve psikolojik birçok faktör vardır (Yiğit, 2018). Bu faktörlerden biri de insanın farklı farklı nedenlerle bazı gıdaları tüketmekten kaçınmasıdır.

Genel anlamda korku; "bir tehlike veya tehlike düşüncesi karşısında duyulan kaygı, üzüntü" veya "kötülük gelme ihtimali, tehlike" olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2018). Korku, genellikle beklenmedik bir durumla karşılaşıldığında ortaya çıkmakta ve insanın zihnini o duruma yoğunlaştırmaktadır. Yaşamı boyunca insan, doğal olarak birçok beklenmedik nesne, olay ve durumla karşılaşmaktadır. Dolayısı ile insanoğlu kaynağı farklı çok sayıda korkuyu yaşamak zorunda kalmaktadır (Furedi ve Yıldırım, 2001).

Bunların en ilginç olanlarından birisi de kuşkusuz insanın yediği gıdadan korkmasıdır. Gıda korkusu, insanların tükettiği gıdadan farklı nedenlerle kuşku duyması, o gıdayı tehdit olarak görmesi ve tüketmekten farklı düzeylerde çekinmesidir. Bunun nedeni; bir gıda ile ilk kez karşılaşması olabildiği gibi, gıdanın bileşiminde bulunduğunu duyduğu veya düşündüğü zararlı bir madde de olabilmektedir. Sağlık endişesi dışında gelenek, inanç, alışkanlık gibi sosyal ve kültürel faktörler de insanların bazı gıdalardan uzak durmasına yol açabilmektedir (Özer ve Aksoy, 2018).

Erişkinlik döneminde de devam etmekle birlikte beslenme tercihleri ve gıda seçimi yaşamın erken dönemlerinde oluşmaya başlamaktadır. Beslenme sorunları da yaygın olarak çocukluk döneminde yaşanmaktadır. Bunların başında; seçici yeme, yiyecek fobisi, belirli dokudaki yiyeceklerden veya yiyecek gruplarından kaçınma ve yetersiz beslenme gelmektedir (Kermen ve Aktaç, 2018). Bunların nedeni; insanın kendisine zarar verebileceğini

düşündüğü gıdalardan kaçınmasını sağlayan biyolojik bir mekanizmanın varlığı (Tuorila vd., 2001) veya insanın kendisine zararlı olarak algıladığı yiyeceğin kötü sonuçlarından kaçınmayı düşünmesi (Rızaoğlu vd., 2013) olabilir. Kıtlık dönemlerinde insanlar açlıktan, bolluk dönemlerinde ise sağlıksız yiyeceklerden korkmaktadır. Tarih boyunca, çok az istisna dışında insanların her zaman gıda korkusu ile karşı karşıya kaldığı anlaşılmaktadır (Ferrieres, 2006). Ancak insanların gıdaları sağlıklı veya zararlı olarak algılamalarına yol açan faktörlerin geçmişten günümüze oldukça değiştiği ve farklı zamanlarda farklı gıda korkularının yaşandığı görülmektedir (Levenstein, 2013).

Gıda korkusunun toplayıcılık döneminde başladığı açıktır. O dönemde insanların başlıca gıdaları doğadaki yiyeşler ve otlardır. Ancak bu doğal gıdaların insan sağlığı üzerine etkisi önceden bilinmemekte ve zehirli olup olmadıkları ancak tüketildikten sonra anlaşılmaktadır. Günümüzde gıdaların zehirli olup olmadığıyla ilgili çoğu bilgi yüzyıllar boyunca insanların bu gerekli fakat riskli deneyimlerinin bir sonucudur (Ekşi, 2020). Toplayıcılık döneminde gıda çeşitliliği sağlanmakla birlikte insan tarafından tüketilebilecek gıdalar kabileden kabileyeye farklılık göstermektedir. Örneğin, bazı kabileler yılanı yerken, bazı yılanı tüketmekten kaçınmıştır (Özçelik, 2005).

Zamanla nüfus arttığı gibi tüketilen gıdalar da çeşitlenmiş, gıda üretim ve tüketim ilişkileri de farklılaşmıştır (Özer ve Aksoy, 2018). Eskiden her aile kendi gıdasını üretirken daha sonra çoğu insanın tükettiği gıda başkaları tarafından yetiştirilmeye, işlenmeye ve sağlanmaya başlanmıştır. Dolayısı ile çoğu insan artık nasıl yetiştirildiğini veya işlendiğini görmediği ve bilmediği gıdaları tüketmektedir ve bu durum gıdalardan şüphe edilmesine ve korku duyulmasına yol açmaktadır (Aytekin ve Coşkun, 2015).

Tüketilen gıdaların çoğunluğu daha önce evlerde hazırlanırken artık büyük gıda firmaları tarafından işlenmekte ve hazır gıda olarak pazarlanmaktadır. Bu amaçla gıdalar birçok işlemde geçirilmekte, besin değeri azalmakta ve içine başka maddeler katılmaktadır. Bu durum da insanların yemek ve gıdalardan daha fazla endişe duymasına yol açmakta ve gıda korkularını tetiklemektedir (Levenstein, 2013).

İnsanların gıda korkuları gerçekçi nedenlere dayanabildiği gibi yanlış ve yanıltıcı bilgilerden kaynaklanan gıda çekinceleri de vardır. Gıda konusundaki tüketici yanılgılarının en önemli

nedenlerinden birinin de medya kaynaklı “bilgi kirliliği” olduğu belirtilmektedir (Halkman, 2015). Öyle ki tüketiciler medyada okudukları veya duydukları çelişkili bilgilerden hangisinin doğru olduğunu bilememektedir (Sağlam ve Gümüş, 2019). Yanıltıcı bilgiler bir yönü ile toplumda panik oluşmasına yol açabilirken bir yönü ile de önemli sağlık risklerinin gözden kaçmasına neden olabilmektedir (Avşar vd., 2006; Cankül vd., 2018). Bilgi kirliliği olarak da tanımlanan bu olgu, firmalar arasındaki yıkıcı rekabetten de kaynaklanabilmektedir. Bu kapsamda daha çok rakip firmanın ürettiği gıda hakkında gerçek dışı bilgiler yayılmaktadır. Böylece yaratılan çekince nedeni ile bir gıdanın tüketimi baskılanırken aynı gruptaki başka bir gıdanın satışı artmaktadır (Ekşi, 2020). Reklamlar da gıda hakkında algı oluşturan ve alış-veriş sepetinde değişikliğe yol açabilen faktörlerden biridir (Yılmaz vd., 2007).

Girdili tarımın başladığı 1940’lı yıllardan sonra pestisit kullanımı ve gıdalardaki pestisit kalıntısı gıda korkusuna yol açmaya başlamıştır. Daha sonra bunu, kullanımı yaygınlaşan gıda katkılarından duyulan korku izlemiştir. Son yıllarda, genetiği değiştirilmiş (GD) soya, mısır gibi gıdalardan veya transgenik bitkilerden duyulan kuşku da bu faktörlere katılmıştır (Ekşi, 2020). Genetik yapıya dışardan müdahale edilerek farklı genlerin aktarıldığı organizmalara genel olarak GDO denilmektedir (Büyükcinal, 2004) ve dünya genelinde GD bitki tarımının yıldan yıla yaygınlaştığı görülmektedir (Çelik ve Balık, 2007).

Korkulan gıdalar gibi korkuya yol açan olgular da zamana göre değişebilmektedir. Günümüzde gıda güvenliği açısından tüketicilerin yüz yüze geldiği başlıca tehditlerin; patojenik bakteriler (Salmonella, Listeria vb.), kimyasal bulaşanlar (dioksin, hormon vb.) ve epizootik salgınlar (sığır spongiform ensefalopatisi, kuş gribi vb.) olduğu belirtilmektedir (Ferrieres, 2006; Raude ve Fischler, 2014). Bazı eleştirmenlere göre gıda kaynaklı korku kültürü iklim değişikliğinden terörizme ve kuş gribine kadar çok sayıda çarpıtılmış gerekçe kullanılarak yaratılmakta ve insanlar bu tehlikelere karşı savunmaya geçmektedir. Son on yılda; obezite, gıda güvenliği, transgenik bitki vb. gıda kaynaklı endişe veya korkular Avrupa’nın tartışma gündemdeki başlıca konularından biridir. Yumurtada Salmonella içeren yumurta, hileli zeytinyağı, Listeria içeren yumuşak peynir, Campylobacter bulaşık tavuk eti, E. coli içeren et, ıspanak ve vejetaryen burger ve

ayrıca dioksin içeren yumurta bu kapsamda tartışılan başlıca gıdalardır (Milne vd., 2011). Kısaca, mikrop korkusu ile başladığı belirtilen gıda korkularının (Levenstein, 2013), bazı gıda grupları ile devam ettiği, pestisit vb. kimyasal bulaşanlar ve transgenik (GD) gıdalara kadar uzandığı görülmektedir.

Yiyecek seçimini ve yemek alışkanlığını belirleyen birçok faktör bulunmaktadır. Bu kapsamda; kültür, lezzet, sosyal statü, sağlıklı beslenme, ekonomik durum, yaşanılan ortam, dinsel inanç ve cinsiyet gibi birçok faktörün etkisinden söz edilmektedir (Fischler, 1988; Marshall, 1993; Olabi vd., 2009; Özgen, 2014). Bu nedenle yiyeceklerin kutsallık, sağlıklı beslenme ve sosyal statü gibi kriterlere göre gruplara ayrılarak incelendiği de belirtilmektedir (Adak, 2020).

Din, yemek kültürünün oluşmasında ve yemeğin kültürel anlam kazanmasında rol oynayan önemli bir faktördür. Öyle ki her dinde, sayısı az veya çok yasaklı gıdalardan söz edilmektedir. Ancak bir din tarafından yasaklı grupta sayılan bir yiyecek başka bir din tarafından yenebilen yiyecekler arasında yer alabilmektedir. Bu nedenle gıdanın üretim, hazırlama ve tüketim süreçleri ve gıda korkularının dinsel ortamdan soyutlanması oldukça zordur (Gürhan, 2017).

Öte yandan kimyasal veya mikrobiyal gıda zehirlenmeleri insanlık tarihinde her zaman bir problem oluşturmuştur. İnsanın ölümüne yol açan nedenler arasında gıda kaynaklı hastalıklar (listeriyoz, salmonelloz, mikotoksikozis vb.), salgınlar ve endemik (bölgesel) kıtlıklar önemli bir yer tutmuştur (Raude ve Fischler, 2014). İnsanların yiyecekler hakkındaki kuşkuları, geçmişte bazı gıdaların yenilmesi ile yaşanan zehirlenme ve ölüm olayları ile başlamaktadır (Levenstein, 2013). Bugün gıdaların zehirli olup olmadığına ilişkin bilgilerimiz kuşkusuz bu acı deneyimlere dayanmaktadır. Bu nedenle insanlar öncelikle daha önce deneyimlemediği ve anlayamadığı şeylerden korkmaktadır ve bu anlamda korku, insan yaşamının devamını sağlayan doğal bir duygu olarak görülmektedir (Altay, 2005).

Son yıllarda gündeme gelen kavramlardan biri de “neofobi” ya da “yeni korku” kavramıdır. Bu kelime Yunanca “neos” ve “-phobia” kelimelerinin bir araya gelmesi ile oluşmaktadır. Pliner ve Hobden (1992)’in bu kavramı, mantıklı açıklaması olmayan belirli bir yenilikten veya durumdan aşırı korku veya hoşnutsuzluk durumu olarak tanımladığı belirtilmektedir (Kaplan, 2018). İnsanoğlu gıda konusunda da alıştıklarının dışındaki yeni

deneyimlere kuşku ile yaklaşmakta ve bu yönleri ile hem etçil (karnivor) hem de otçul (herbivor) ile benzerliği bulunmaktadır (Işın ve Ünlüönen, 2020). Görüldüğü gibi öncelikle içerik açısından karmaşık bir kavramdır. Bu çalışmada gıdalardan herhangi bir nedenle, her düzeyde duyulan çekince anlamında kullanılmıştır. Hem yol açan faktörler hem de yol açtığı problemler açısından oldukça karmaşık bir konudur. Gerçi konu hakkına yapılan birçok çalışma (Özer ve Aksoy, 2008; Tiryaki ve Vatan, 2016; Kaplan, 2018; Yiğit, 2018; Sağlam ve Gümüş, 2019) vardır. Ancak gıda korkusu zaman içerisinde de farklılaşarak varlığını koruduğu için yeni araştırmalar gereklidir. Bu araştırma gıda korkusuna yol açan güncel nedenlerin ve en çok çekinilen gıdaların belirlenmesi amacı ile yapılmıştır.

2. Araştırma Yöntemi

Bu çalışma başlıca iki hipoteze dayanmaktadır. Bunlardan birincisi insanların farklı nedenlerle gıdalardan korktuğu, ikincisi ise gıda korkusu ya da çekincesinin gıda gruplarına göre farklı olduğudur. Hipotezlerin doğrulanmasına ilişkin verilerin toplanması için hazır bir anket ölçeği bulunmadığı için gıda korkusu ölçeği (GKÖ) ve çekinilen gıdalar ölçeği (ÇGÖ) olmak üzere iki farklı ölçek tarafımızdan geliştirilmiştir. Ölçeklerin geliştirilmesinde izlenen yol ile güvenilirlik ve geçerlilik düzeyleri aşağıda açıklanmıştır.

2.1. Gıda Korkusu Ölçeği (GKÖ)

Bu amaçla hipotez de dikkate alınarak hazırlanan sorular gıda sektörü ve üniversiteden 13 farklı uzmanla tartışılmış ve sonuçta 20 soru belirlenmiştir. Bu 20 soruluk anketin 5'li Likert ölçeğine göre (5 kesinlikle katılıyorum, 3 kararsızım, 1 kesinlikle katılmıyorum) yanıtlanması için pilot anket uygulanmıştır. Çevrimiçi uygulanan bu ankete toplam 150 kişi katılmıştır. Anket bulguları IBM SPSS 25 programı ile değerlendirilmiştir.

Öncelikle ölçeklerin analizlere uygunluğunu test edebilmek için ölçekteki uç değerlere bakılmış ve ayrıca normallik düzeyleri incelenmiştir. Bu değerlendirmede; ölçekte uç değer bulunmadığı ve çarpıklık (-0,312) ve basıklık (-0,079) değerlerine göre varyansların normal dağılıma (-1,5 ila +1,5 arası) uyduğu varsayılmıştır (Tabachnick ve Fidell, 2013).

Ölçeğin geçerlilik düzeylerini tespit etmek için açılıcı faktör analizi uygulanmış, güvenilirlik

düzeyi ise Cronbach alfa katsayısına göre değerlendirilmiştir. Cronbach alfa katsayısı 0,00 -0,40 arasında ise ölçek "güvenilir değil", 0,40-0,60 aralığında ise "düşük güvenilirlikte" 0,60-0,80 arasında ise "oldukça güvenilir" ve 0,80-1,00 arasında "yüksek derecede güvenilir" demektir (Özdamar, 1999). İlk analizde Cronbach's alfa değeri 0.816 olarak bulunmuştur.

Öncelikle örnek büyüklüğünün yeterli olup olmadığı Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) değeri hesaplanarak (KMO: 0.759) kontrol edilmiş ve örnek büyüklüğünün yeterli olduğu saptanmıştır. Ölçeğin faktör analizine uygunluğu ise Bartlett testi ile kontrol edilmiş ve Bartlett sayısı anlamlı ($p < 0,5$) bulunduğu için ölçeğin faktör analizine uygun olduğu anlaşılmıştır. Daha sonra uygulanan faktör analizi bu ölçeğin 3 faktörle açıklanabileceğini göstermiştir. Kapsadığı maddelere göre bu 3 faktör ölçekte; "gıda çekincesine yola açan olgular", "gıda içeriği kaynaklı olgular" ve "çekince yayınlığı ve süresi" boyutu olarak adlandırılmıştır (Tablo 1).

Tablo 1. Gıda Korkusu Ölçeği için Anket Formu						
Boyut	İfade/Madde	5'li Likert Puanı				
		1	2	3	4	5
Çekinceye Yol açan olgular	1. Yasal kontrol yetersizliği gıdalardan çekinmeme yol açar.					
	2. Tarımsal ilaç kalıntıları nedeni ile tüketmediğim gıdalar vardır.					
	3. Medyada yer alan gıda hakkındaki uzman görüşleri gıdalardan çekinmeme yol açar.					
	4. Covid-19 salgınından sonra gıdalardan daha çok çekiniyorum					
	5. İlk defa deneyeceğim bir gıdayı tüketmekten çekinirim.					
Gıda içeriği kaynaklı çekinceler	1. Fabrika üretimi gıdaları (ambalajlı gıdaları) tüketmekten çekinirim.					
	2. İçerdiği katkı maddesi izinli olsa dahi o gıdaları tüketmekten çekinirim.					
	3. Alerji, zehirlenme ve benzeri bir olay sebebi ile tüketmekten çekindiğim gıda vardır.					
	4. Kilo alacağım korkusu ile çoğu gıdayı tüketmekten çekinirim.					
	5. GDO'lu (genetiği değiştirilmiş organizma) gıdaları tüketmeye çekinirim.					
	6. Glüten içerdiği için tüketmediğim gıdalar vardır.					
Çekince yaygınlığı ve süresi	1. Herhangi bir gıdayı tüketmekten hiçbir zaman çekinmedim.					
	2. Bazı gıdaları tüketmekten her zaman çekindim.					
	3. Bazı gıdaları tüketmekten zaman zaman çekindim.					
	4. Tüketirsem midemin bulanmasına veya kusmama yol açacağı düşüncesi ile tüketmeye çekindiğim gıdalar vardır.					

Bu 3 faktörün (boyutun) açıkladığı varyans oranı ise %40,48 olarak bulunmuştur. Daha sonra ortak varyans değeri 0,30'un altında olan 5 madde ölçekten çıkarılmıştır. Kalan 15 maddeye uygulanan faktör analizinde KMO değeri 0.773'e, bu 3 boyutlu ölçeğin açıkladığı varyans toplamı ise %49,49'a yükselmiştir. Bu değerler geliştirilen ölçeğin geçerli olduğunu göstermektedir.

Ölçek maddelerinin faktör yükü dağılımı düzenli olmadığı için faktör yükleri varimax rotasyonu

kullanılarak düzenlenmiş ve tekrarlanan güvenilirlik testinde 15 maddelik ölçeğin tamamının Cronbach alfa değeri ise 0,812 olarak bulunmuştur. Bu değer ölçeğin güvenilirliğinin "yüksek düzeyde" olduğunu göstermektedir.

2.2. Çekinilen Gıdalar Ölçeği (ÇGÖ)

Bu amaçla belirlenen 15 maddelik anket formu, GKÖ'ndeki gibi 150 katılımcıya uygulanmış, ölçeğin geçerliliği ve güvenilirliği aynı yolla belirlenmiştir. Öncelikle ölçekte uç değer bulunmadığı görülmüştür. Çarpıklık değeri 0.511 ve basıklık değeri 0.798 bulunmuş ve buna göre varyansların normal dağılıma uygun olduğu saptanmıştır. İlk analizde 15 maddelik ölçeğin Cronbach alfa katsayısı analizi sonucuna göre ölçeğin 0,849 olarak bulunmuştur. KMO değerinden (0.788) örnek

sayısının yeterli olduğu anlaşılmıştır. Bartlett sayısı anlamlı ($p<0,5$) olduğu için ölçeğin açımlayıcı faktör analizine uygun olduğu sonucuna varılmıştır. İlk faktör analizinde ölçeğin 2 faktörle açıklanabileceği ve bu 2 faktörün açıkladığı varyans toplamının %49,87 olduğu görülmüştür. Kapsadığı maddelere bakılarak bu iki faktör ölçekte; "yararlı algılanan gıdalar" ve "zararlı bulunan gıdalar" boyutu olarak adlandırılmıştır (Tablo 2.)

Tablo 2. Çekinilen Gıdalar Ölçeği için Anket Formu

Faktör/ Boyut	İfade: Aşağıdaki gıdaların zararlı olduğunu düşünüyorum ve tüketmekten çekiniyorum	%’li Likert Puanı				
		1	2	3	4	5
	1. Piliç eti					
	2. Taze sebze					
	3. Yumurta					
	4. Balık					
	5. Baklagil (nohut, mercimek vb)					
	6. Tereyağı					
	7. UHT süt(karton kutu)					
	8. Hazır yoğurt					
	9. Ekmek					
	10. Konserve gıda					
	11. Şeker					
	12. Tuz					
	13. Salam, sucuk vb					
	14. Margrain					

Ortak varyans değeri 0,30'un altında olan bir madde ölçekten çıkarılmış ve kalan 14 madde ile tekrarlanan faktör analizinde bu iki faktörün açıkladığı toplam varyans oranının %52,75'e yükseldiği görülmüştür. Bu değer ölçeğin geçerliliğinin yeterli düzeyde olduğunu göstermektedir. Maddelerin ortak varyans değerlerinin 0,30 değerinin üstünde olduğu tespit

edilmiştir. Ölçek maddelerinin faktör yükleri düzensiz olduğu için varimax rotasyonu kullanılarak düzenlenmiştir. Tekrarlanan güvenilirlik testinde 14 maddelik ölçeğin Cronbach alfa değeri 0.855 bulunmuştur. Bu değer ölçeğin güvenilirliğinin "yüksek düzeyde" olduğunu göstermektedir.

2.3. Demografik Sorular

Anket formunda ayrıca katılımcılara yaşı, cinsiyeti, medeni durumu, eğitim düzeyi, gelir aralığı (TL/ay) ve yaşadığı il sorulmuştur.

2.4. İstatistiksel Değerlendirme

Güvenilirliği ve geçerliliği bu yolla belirlenen örnekler 400 katılımcıya daha uygulanmıştır. Katılımcıların demografik bilgilerine ilişkin frekanslar ve yüzde dağılımları ile GKÖ ve ÇGÖ boyutları ve maddelerine ilişkin ortalamalar ve standart sapmalar hesaplanmıştır

Ölçek boyutlarının -demografik özelliklerle ilişkileri t-testi, Pearson korelasyon analizi ve tek yönlü

varyans analizleri uygulanarak değerlendirilmiştir. Varyans analizinde anlamlı farklılıklar bulunmuşsa, farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için Bonferroni Post-hoc testi uygulanmıştır. Anlamlılık düzeyi 0,05 olarak alınmıştır (Özdamar, 1999; Tabachnick ve Fidell, 2013).

3. Araştırma Bulguları

3.1. Katılımcıların Demografik Bilgileri

Tarafımızdan geliştirilen ve çevrimiçi olarak uygulanan gıda korkusu ölçeği ile çekinilen gıdalar ölçeği anketine 400 kişi katılmıştır. Katılımcıların %66,25'i kadın, %33,75'i ise erkektir (Tablo 3).

Cinsiyet	Frekans	Yüzde (%)
Kadın	265	66,25
Erkek	135	33,75
Toplam	400	100,0

Katılımcıların ortalama yaşı 32,3'tür ve 18- 77 arasında değişmektedir (Tablo 4).

	N	Min	Maks	Ort.	Std. Sapma
Yaş	400	18	77	32,3	±13,8

Katılımcıların %51,0'i bir lisans programı mezundur. İkinci sırada %20 ,2 ile lisansüstü (yüksek lisans ve doktora) eğitimi alanlar gelmektedir Lise ve

öncesi eğitim alanları oranı %16,3 iken ön lisans mezunlarının oranı %12,5'tir (Tablo 5).

Eğitim durumu	Frekans	Yüzde (%)
Lise ve öncesi	65	16,3
Ön lisans	50	12,5
Lisans	204	51,0
Lisansüstü	81	20,2
Toplam	400	100,0

Katılımcıların İstanbul, Ankara ve Trabzon'dan olması hedeflenmiştir. Ancak, başka şehirlerden de katılanlar olmuştur. Tablo 6'da yer alan verilere göre katılımcıların %32,5'i İstanbul'da, %28,8'i

Trabzon'da ve %10,5'i Ankara'da yaşamaktadır. Diğer kentlerden katılanları oranı ise %28,3 düzeyindedir.

Tablo 6. Katılımcıların Yaşadıkları Şehre Yönelik Frekans Analizi Sonuçları

Yaşanılan şehir	Frekans	Yüzde (%)
İstanbul	130	32,5
Ankara	42	10,5
Trabzon	113	28,3
Diğer	115	28,8
Toplam	400	100,0

3.2. Gıda Korkusunu Nedenleri ve Yaygınlığı

Gıda korkusu ölçeğinin farklı boyutlardaki

ifadelerine katılımcıların 5'li Likert ölçeğine göre (1 kesinlikle katılmıyorum-5 kesinlikle katılıyorum) verdiği puanların ortalama ve standart sapmaları Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7. Gıda Korkusu Ölçeğine İlişkin İfadelerin Likert Ölçeğine Göre Ortalama Değerleri

Boyutlar ve İfadeler	5'li Likert puanı
1. Gıda Çekincesine Yol Açan Olgular	3,30±0,77
1.1. İlk defa deneyeceğim bir gıdayı tüketmekten çekinirim.	3,13±1,11
1.2. Yasal kontrol yetersizliği gıdalardan çekinmeme yol açar.	3,73±1,10
1.3. Tarımsal ilaç kalıntıları nedeni ile tüketmediğim gıdalar vardır.	3,36±1,11
1.4. Medyada yer alan gıda hakkındaki uzman görüşleri gıdalardan çekinmeme yol açar.	3,17±1,13
1.5 Covid-19 salgınından sonra gıdalardan daha çok çekiniyorum.	3,12±1,33
2. Gıda İçeriği Kaynaklı Çekinceler	2,99±0,77
2.1. Fabrika üretimi gıdaları (ambalajlı gıdaları) tüketmekten çekinirim.	2,83±1,12
2.2. Kilo alacağım korkusu ile çoğu gıdayı tüketmekten çekinirim.	2,70±1,28
2.3. Glütten içerdiği için tüketmediğim gıdalar vardır.	2,25±1,17
2.4. Alerji, zehirlenme ve benzeri bir olay sebebi ile tüketmekten çekindiğim gıda vardır.	3,25±1,24
2.5. GD (genetiği değiştirilmiş) gıdaları tüketmeye çekinirim.	3,77±1,11
2.6. İçerdiği katkı maddesi izinli olsa dahi o gıdaları tüketmekten çekinirim.	3,12±1,17
3. Çekinme Yaygınlığı ve Süresi	3,60±0,79
3.1. Herhangi bir gıdayı tüketmekten hiçbir zaman çekinmedim*	3,63±1,16
3.2. Bazı gıdaları tüketmekten her zaman çekindim.	3,57±1,14
3.3. Bazı gıdaları tüketmekten zaman zaman çekindim.	3,80±0,92
3.4. Tüketirsem midemin bulanmasına veya kusmama yol açacağı düşüncesi ile tüketmeye çekindiğim gıdalar vardır.	3,40±1,30

Tablo 7’de yer alan verilere göre; gıda korkusuna yol açan olgular boyutunda katılımcıların en çok katıldıkları ifadenin ortalama $3,73 \pm 1,10$ puan ile “yasal kontrol yetersizliği gıdalardan çekinme yol açar” maddesi olduğu görülmektedir. Bunu ortalama $3,36 \pm 1,11$ ile “tarımsal ilaç kalıntıları nedeni ile tüketmediğim gıdalar vardır” ve $3,17 \pm 1,13$ puan ile “medyada yer alan gıda hakkındaki uzman görüşleri gıdalardan çekinme yol açar” ifadesi izlemektedir. Bu üç olgunun öne çıkmasında; Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından periyodik olarak kamuoyuna açıklanan ve medyada geniş yer bulan “hileli gıda listeleri” nin etkili olduğu açıktır. Buna karşılık katılımcıların gıda çekincesinde Covid 19 salgını ile ilk deneyimlemenin (neofobi) daha ez etkili olduğu anlaşılmaktadır.

Gıda içeriğine ilişkin çekinceler boyutunda ise katılımcıların en çok katıldıkları nedenin ortalama $3,77 \pm 1,11$ puan ile “GD (genetiği değiştirilmiş) gıdaları tüketmeye çekinirim” maddesi olduğu dikkati çekmektedir. Tiryaki ve Vatan (2016) tarafından yapılan çalışma da “GD gıdaları zararlı bulanların oranının %85,9 olduğunu göstermektedir. İkinci sırada ortalama $3,25 \pm 1,24$ puan ile alerji ve zehirlenme gibi sağlıkla ilişkili ifade yer almaktadır. Gıdalardan çekince faktörü olarak katkı maddesi (ortalama $3,12 \pm 1,17$) önemini korurken, “fabrika

üretimi” gıdalardan çekince düzeyi ($2,83 \pm 1,12$) de önemini korumaktadır. Nitekim Sağlam ve Gümüş (2019) tarafından yapılan araştırmaya göre de fabrika üretimi olan UHT sütü sağlıklı bulmayanların oranı %50,7 ve ambalajlı yoğurdu güvenli bulmayanların oranı ise %44,7’dir.

Gıdadan çekinme yaygınlığı ve süresi boyutunda ise katılımcıların en çok katıldığı, ortalama $3,80 \pm 0,92$ puan ile “bazı gıdaları tüketmekten zaman zaman çekindim” ifadesidir. Bunun zıttı olan “herhangi bir gıdayı tüketmekten hiçbir zaman çekinmedim” ifadesinin ortalama $3,63 \pm 1,16$ puan ile ikinci sırada yer alması ilginçtir. Üçüncü sırada ise ortalama $3,57 \pm 1,14$ puan ile “bazı gıdaları tüketmekten her zaman çekindim” ifadesi bulunmaktadır. Buna karşılık, gıda çekincesi oluşmasında “mide bulantısı ve kusma” ya ilişkin ifadeye katılma puanı ($3,40 \pm 1,30$) daha düşüktür.

Gıda korkusuna ilişkin yanıtların cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için bulgulara t-testi uygulanmıştır. Bu değerlendirmede yalnız “gıda korkusuna yol açan olgular” ve “gıda içeriği kaynaklı çekinceler” boyutundaki ifadeler dikkate alınmıştır. İfadelerden biri ters çevrilmiş olduğu için “çekince yaygınlığı ve süresi” boyutu bu değerlendirmeye dahil edilmemiştir. Değerlendirme sonuçları Tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 8. Gıda Korkusunun Cinsiyete Göre Farklılaşması (t testi)

Korku boyutu	Cinsiyet	N	Ortalama	t
1.Gıda Korkusuna Yol Açan Olgular	Kadın	260	$3,38 \pm 0,76$	2,794*
	Erkek	140	$3,15 \pm 0,77$	
2.Gıda İçeriği Kaynaklı Çekinmeler	Kadın	260	$3,04 \pm 0,78$	2,118*
	Erkek	140	$2,87 \pm 0,73$	

* $p < 0,05$ düzeyinde anlamlı

Tablo 8'deki verilere göre kadınların ve erkeklerin bu iki boyuttaki sorulara verdiği yanıtlar arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlıdır ($p<0,05$). Başka bir deyişle, gerek gıda korkusuna yol açan olgular ve gerekse içeriği kaynaklı çekinceler açısından

kadınların erkeklerden daha duyarlı olduğu anlaşılmaktadır.

Gıda korkusuna ilişkin yanıtların yaşanılan kente göre farklılaşıp farklılaşmadığı tek yönlü varyans analizi ile değerlendirilmiştir (Tablo 9).

Korku boyutu	Kent	N	Ortalama	F	p
1. Gıda Korkusuna Yol Açan Olgular	İstanbul	130	3,22 ±0,82	1,452	0,227
	Ankara	42	3,38 ±0,76		
	Trabzon	113	3,41 ±0,78		
	Diğer	115	3,26 ±0,69		
2. Gıda İçeriği Kaynaklı Çekinceler	İstanbul	130	2,76 ±0,83	6,136	0,000*
	Ankara	42	3,12 ±0,85		
	Trabzon	113	3,15 ±0,74		
	Diğer	115	3,03 ±0,63		

* $p<0,05$ düzeyinde anlamlı

Tablo 9'da verilen değerlere göre gıda korkusuna yol açan olgular boyutundaki sorulara verilen yanıtlar açısından İstanbul, Ankara, Trabzon ve diğer kentlerde yaşayanlar arasında anlamlı bir fark yoktur ($p>0,05$). Buna karşılık gıda içeriği boyutuna verilen yanıtlar arasındaki farklar anlamlı ($p<0,05$) bulunmuştur. Anlamlı farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için bulgulara uygulanan Bonferroni Post-Hoc testi sonuçlarına göre İstanbul'da yaşayanlar, gıda kaynaklı çekincelere karşı diğer kentlerde yaşayanlardan daha az duyarlıdır.

Gıda korkularının ayrıca; yaş aralığı, eğitim düzeyi ve aylık gelire göre farklılaşma durumu da değerlendirilmiştir. Gerek gıda korkusuna yol açan olgular ve gerekse gıda içeriğine ilişkin çekince

düzyine ilişkin ifadelerle katılma düzeyi ile eğitim düzeyi ve aylık gelir arasında anlamlı bir fark bulunmadığı ($p>0,05$) görülmüştür. Ancak gıda içeriği kaynaklı çekincelerin yaşa bağlı olarak anlamlı düzeyde ($p<0,05$) arttığı saptanmıştır.

4.3. Gıdaya Göre Çekince Düzeyi

Çekinilen gıda ölçüğü, en fazla hangi gıdalardan çekinildiğini belirlemek amacıyla uygulanmıştır. Bu amaçla katılımcıların; zararlı olduğunu düşünüyorum ve tüketmekten çekiniyorum” ifadesine “yararlı algılanan” ve “zararlı algılanan” başlıca gıdalar için 5'li Likert ölçeğine göre katılma düzeyleri Tablo 10'da verilmiştir.

Tablo 10. Çekinilen Gıdalar Ölçeğine İlişkin İfadelerin 5'li Likert Ölçeğine Göre Ortalama Değerleri

Boyutlar ve İfadeler	5'li Likert puanı
Yararlı Algılanan Gıdalar	1,89±0,69
1. Piliç eti	2,48±1,18
2. Taze sebze	1,50±0,73
3. Yumurta	1,75±0,99
4. Balık	1,87±1,00
5. Baklagil (nohut, mercimek vb.)	1,78±0,91
6. Tereyağı	1,98±0,99
Zararlı Algılanan Gıdalar	3,05±0,92
7. UHT süt (karton tutu)	2,38±1,22
8. Hazır yoğurt	2,73±1,31
9. Ekmek	2,43±1,21
10. Konserve gıda	2,98±1,30
11. Şeker	3,34±1,30
12. Tuz	3,05±1,25
13. Salam, sucuk ve benzeri	3,46±1,31
14. Margarin	4,04±1,24

Ölçekte (Tablo 2) yöneltilen soruya göre Tablo 10'daki değerlerin yüksekliği çekince düzeyinin düşüklüğünü, düşüklüğü ise çekince düzeyinin yüksekliğini göstermektedir. Nitekim; yararlı algılanan 6 gıdanın 5'li Likert puanı ortalama 1,89±0,69 iken, zararlı olarak algılanan 8 gıdanın ortalama puanı 3,05±0,92'dir.

En çok çekinilen gıdalar arasında margarin (4,04±1,24 puan) birinci sırayı alırken salam, sucuk vb. gıdalar (3,46±1,31 puan) ikinci sırada yer almaktadır. Bu açıdan Sağlam ve Gümüş (2019)'ün bulguları ile bu araştırmanın bulguları uyumludur. Sağlam ve Gümüş (2019)'ün bulguları margarinin doğal gıda bulmayanların oranı %86,2

iken salam, sucuk vb. gıda tüketmeyenlerin oranı %44,0'tür. Buna karşılık medyada ekmek ve piliç eti hakkında yer alan olumsuz bilgilerin tüketiciyi fazla etkilemediği (sırası ile 2,43±1,21 ve 2,48±1,18) puan) söylenebilir.

En az çekinilen gıdaların sırası ile taze sebze (1,50±0,73 puan), yumurta (1,75±0,99 puan) ve balık (1,78±0,91 puan) olduğu görülmektedir.

Çekinilen gıdalar ölçeğinde yer alan gıdalardan çekinme düzeyine ilişkin ifadelerle katılma düzeyinin cinsiyete göre farklı olup olmadığını belirlemek için bulgulara t testi uygulanmış ve sonuçlar Tablo 11'de verilmiştir

Tablo 11. Gıdalardan Çekinme Düzeyinin Cinsiyete Göre Farklılaşması (t testi)

Boyutlar	Cinsiyet	N	Ortalama	t
Yararlı Algılanan Gıdalar	Kadın	265	1,94±0,71	2,027*
	Erkek	135	1,80±0,64	
Zararlı Algılanan Gıdalar	Kadın	265	3,19±0,89	4,340*
	Erkek	135	2,78±0,93	

*p<0,05 düzeyinde anlamlı

Tablo 4.9'da yer alan veriler gerek yararlı gerek zararlı olarak algılanan gıdalardan kadın ve erkeklerin çekinme düzeyi istatistik açıdan anlamlıdır (p<0,05) ve kadınların erkeklere göre daha fazla çekindikleri görülmektedir.

Farklı kentlerde yaşayan katılımcıların çekinilen gıdalar ölçeğindeki ifadelerle katılma düzeyleri ile bulgulara uygulanan tek yönlü varyans analizi sonuçları Tablo 12'de verilmiştir.

Tablo 12. Gıdalardan Çekinme Düzeyinin Yaşanan Kente Göre Farklılaşması

Korku boyutu	Kent	N	Ortalama	F	p
1. Gıda Korkusuna Yol Açan Olgular	İstanbul	130	1,900,74	0,102	0,959
	Ankara	42	1,890,74		
	Trabzon	113	1,860,57		
	Diğer	115	1,910,73		
2. Gıda İçeriği Kaynaklı Çekinceler	İstanbul	130	3,000,93	1,451	0,227
	Ankara	42	3,280,97		
	Trabzon	113	3,110,80		
	Diğer	115	2,971,01		

*p<0,05 düzeyinde anlamlı

Tablo 4.10'da yer alan verilere göre yararlı ve zararlı algılanan gıdalardan çekince düzeyi yaşanan kente göre istatistik açıdan anlamlı değildir (p>0,05). Bunun gibi, farklı gıdalardan çekince düzeyi eğitim düzeyine ve aylık gelire göre de anlamlı bulunmamıştır (p>0,05). Ancak zararlı algılanan gıdalardan çekince düzeyinin yaş arttıkça anlamlı düzeyde (<0,05) arttığı saptanmıştır.

4. Tartışma ve Sonuç

Tüketicinin gıdalardan çekinme düzeyi; gıda korkusu ve çekinilen gıdalar olmak üzere iki farklı ölçikle belirlenmiştir. Tarafımızdan hazırlanan ölçekler önce 150 katılımcıya uygulanarak geçerlik ve güvenilirlik düzeyi yeterliliği kontrol edilmiştir. Geliştirilen ölçekler daha sonra 400 kişiye uygulanmıştır. Yaşı 18-77 arasında olan katılımcıların

%66,25'i kadın, %33,75'i erkektir. Lisans ve yüksek lisans mezunlarının oranı ise %71,2'dir. Bulguların yorumlanırken katılımcılar arasında kadın ve üniversite mezunu oranı yüksekliğinin dikkate alınması gereklidir.

Anketteki ifadeler 5'li Likert skalasına göre yanıtlanmış ve ifadeler ortalama puana göre yorumlanmıştır. Ortaya çıkan ilginç sonuçlardan biri de gıda korkusuna yol açan olgular arasında "kamu kontrolü yetersizliği" nin 3,73±1,10 puan ile ilk sırayı almasıdır. Bunun nedeni, medyada hileli gıdalarla ilgili haberler olabilir. Bu olgunun, gıda kontrolünden sorumlu bakanlık tarafından dikkate alınması gereklidir. Güncel bir kavram olan gıda neofobisinin etkisi(3,13±1,11puan) ise beklenen düzeyde değildir.

Gıda içeriği ilişkin çekinceler arasında ise ilk

sırayı genetiği değiştirilmiş (GD) gıdalar ($3,77 \pm 1,11$ puan) yer almaktadır. Daha önce Tiryaki ve Vatan (2016) tarafından yapılan araştırma da üniversite öğrencileri arasında GD gıdayı zararlı bulanların oranının %85,9 olduğunu göstermektedir.

Gıda korkusu yaygınlığı açısından ise en yüksek puanı ($3,80 \pm 0,92$) “bazı gıdalardan zaman zaman çekince duyulma” ifadesi yer almaktadır. Bu olgu gıda korkusunun genel değil bazı gıdalara özgü olduğunu göstermektedir. Ancak, bu boyuttaki diğer ifadelerle birlikte değerlendirildiğinde bu korkunun geçici olabildiği gibi kalıcı da olabildiği anlaşılmaktadır.

Dikkat çeken sonuçlardan biri de en fazla korkulan gıdanın ($4,04 \pm 1,24$ puan) margarin olmasıdır. Gerçi tüketicinin margarine olumlu gözle bakmadığını doğrulayan başka araştırmalar da vardır (Sağlam ve Gümüş,2019). Yine de salam, sucuk, şeker, tuz gibi gıdalardan korku düzeyinin daha düşük olması ilginçtir.

Bulguların ortaya koyduğu gerçeklerden biri de gıda korkusuna yola açan olgular açısından kadınların erkeklerden daha duyarlı olduğudur. Zararlı gıdalardan korku düzeyi ise yaşa bağlı olarak artmaktadır. Finlandiya’da ve G.Kore’de yapılan benzeri çalışmalara (Tuorila vd.,2001; Choe ve Cho,2011) göre de gıda korku düzeyi kadınların erkeklerden, yaşlıların ise gençlerden daha yüksektir. Görüldüğü gibi; bazı gıdalardan zaman zaman bazı gıdalardan her zaman duyulan korku oldukça yaygındır. Bu korkuların azaltılması için; gıda kontrol uygulamaları ve sonuçları hakkında kamuoyuna daha fazla bilgi verilmesinin yararlı olacağı anlaşılmaktadır. Bu kapsamda özellikle pestisit kalıntıları gibi zararlı bileşiklere öncelik verilmelidir. Medyada yer alan haberlerin de gıda korkusu oluşumunda etkili olduğu görülmektedir. Yanıltıcı bilgi ve haberlerin etkisinin azaltılması için ulusal düzeyde, tarafsız, bağımsız ve çok disiplinli bir gıda güvenliği kurulu oluşturulmalıdır. Tüketici, güven duyacağı bu kurul üzerinden bilgilendirilmelidir. Ayrıca, gıda korkusuna yol açan etkenler ve çekinilen başlıca gıdalar benzeri araştırmalarla periyodik olarak izlenmelidir.

Kaynakça

- Adak, N. (2020). Tüketim kültüründe beslenme: Sağlıklı/sağlıksız yiyecekler. *Sosyoloji Dergisi/ Journal of Sociology*, 40(1),197–218.
- Aytekin, N. D., ve Coşkun, S. (2015). *AB gıda güvenilirliğinde risk iletişimi, kamuoyunun bilgilendirilmesi ve Türkiye'nin durumu*. [AB Uzmanlık Lisans Tezi]. TC. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Ankara, 175 s.
- Avşar, T.A., Avşar, Y. K. ve Evrendilek, G.A. (2006). Gıda güvenliği ve başarılı risk iletişimi: medyanın (yazılı, sözlü, görsel basın) sorumluluğu. *Türkiye 9. Gıda Kongresi* (24-26 Mayıs 2006, Bolu), 11-14.
- Bucak, T., ve Ateş, U. (2014). Gastronomi turizminin il turizmine etkisi: Çanakkale örneği. *International Journal of Social Science*, 28(2), 315-328. Doi: <http://dx.doi.org/10.9761/JASSS2528>
- Büyükcünal, S. K. (2004). Genetiği değiştirilmiş organizma gerçeği. *İnfovet Hayvan Sağlığı Sektörü Dergisi*, 9, 18-26.
- Cankül, D., Metin, M., ve Özvatan, D. (2018). Yiyecek içecek işletmeleri ve sosyal medya kullanımı. *Journal of Gastronomy, Hospitality and Travel*, 1(1), 29-37.
- Çelik, V. ve Balık, D. T. (2007). Genetiği değiştirilmiş organizmalar (GDO), *Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Fen Bilimleri Dergisi*, 23(1), 13-23.
- Duffy,R.L. (2007). Complete food and nutrition guide (3. Edition). *John Wiley & Sons, Inc., Hoboken*, New Jersey.
- Ekşi, A. (2020). Gıda fobisi ve nedenleri, www.gidabiliminotlari.com
- Ferrières, M. (2006). Sacred cow, mad cow: a history of food fears. *Columbia University Press*, 399.
- Fischler, C. (1988). Food, self and identity. *Information International Social Science Council*, 27(2), 275–292.
- Furedi, F., ve Yıldırım, B. (2001). Korku kültürü: *Risk almamanın riskleri*. Ayrıntı yayınları, 243.
- Gürhan, N. (2017). Yemek ve din: yemeğin dini simgesel anlamları üzerine bir inceleme. *Trobiad: Journal of the Human & Social Science Researches*, 6(2), 1204- 1223.
- Halkman, A. K. (2015). Gıda konusunda yanlış yönlendirmeler. *Gazi Üniversitesi Öğretim Üyeleri Derneği, Akademik Bülten*, 16-20.
- Helman, C. G. (1990). *Culture, health and illness*. Butterworth heinemann Ltd, Fifty Yayıncılık, 478.
- Işın, A. ve Ünlüönen, K. (2020). Yerel yiyecek tüketiminde gıda korkusu ve kültürün moderatör etkisi: yabancı turistler üzerine bir araştırma. *Journal of Yasar University*, 15/59, 461-479. <https://doi.org/10.19168/jyasar.665465>
- Kaplan, A. (2018). Gastronomi turistlerinin gıda seçiminde neofobi-neofili etkisi. (Tez No. 516955) [Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi]. Yüksek Öğretim Tez Merkezi.
- Kerman, S. ve Aktaş, Ş. (2015). Çocuklarda seçici yeme ve risk faktörleri, *Güncel Pediatri, İstanbul*, 16(3), 85-102.
- Levenstein, H. (2013). Gıda Korkusu: Beslenmeye Dair Endişelerin Tarihçesi (A. Öztekin, Çev.) Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları:2882.
- Marshall, D. (1993). Appropriate meal occasions: understanding conventions and exploring situational influences on food choice. *International Review of Retail, Distribution and Consumer Research*, 3(3), 279-301.
- Milne, R., Wenzer, J., Brembeck, H. ve Brodin, M. (2001). Fraught cuisine: food scares and the modulation of anxieties. *Distinktion. Scandinavian Journal of Social Theory*, 12(2), 177-192.
- Olabi, A., Najm, N. E. O., Baghdadi, O. K., ve Morton, J. M. (2009). Food neophobia levels of lebanese and american college students. *Food Quality and Preference*, 20(5), 353-362.
- Özcelik, A. (2005). Tarım tarihi ve deontolojisi. *Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü*, 39.

- Özgen, L. (2014). Academicians' attitude towards "new foods". *Food and Public Health, Gazi Üniversitesi*, Ankara, 4(6), 259-265.
- Özer, E.Z. ve Aksoy, M. (2008). Korku çekiciliğinin gıda korkusu üzerine etkisi. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies, Volüm/Cilt sayısı*, 359-369
DOI: 10.21325/jotags.2018.260
- Pliner, P. ve Hobden, K. (1992). Development of a scale to measure the trait of food neophobia in humans. *Appetite*, 19(2), 105-120.
- Raude, J. ve Fischler, C. (2014). Food risks and scares. *The Wiley Blackwell Encyclopedia of Health, Illness, Behavior, and Society*, 567-571.
- Rızaoğlu, B., Ayazlar, R.A., ve Gençer, K. (2013). Yiyecek deneyimiyle ilgili bireysel eğilimlerin sosyo demografik özellikler açısından değerlendirilmesi: Kuşadası'na gelen yabancı turistler örneği. 14. *Ulusal Turizm Kongresi Bildiriler Kitabı*, 05-08 Aralık. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Turizm Fakültesi, 669-687.
- Sağlam, K. ve Gümüş, T. (2019). Yazılı, görsel ve sosyal medyada gıda ile ilgili bilgi kirliliğinin halkın gıda tercihi üzerine etkileri. *Gıda*, 44(1), 153-162. doi: 10.15237/gida.GD18108
- Tiryaki, İ. ve Vatan, E. (2016). Ziraat fakültesi öğrencilerinin GDO'lara bakış açısı: *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Örneği. Tarla Bitkileri Merkez Araştırma Enstitüsü Dergisi*, 25, 243-248
DOI: 10.21566/tarbitderg.280501
- Tuorila, H., Lahteenmaki, L., Pohjalainen, L., & Lotti, L. (2001). Food neophobia among the finns and related responses to familiar and unfamiliar foods. *Food quality and preference*, 12(1), 29-37.
- Yılmaz, E., Yılmaz, İ., ve Uran, H. (2007). Gıda maddeleri tüketiminde medyanın rolü: Tekirdağ ili örneği. *Gıda Teknolojileri Elektronik Dergisi*, 3, 9-14.
- Yiğit, S. (2018). Etnik Mutfak Ürünlerinin Tercihinde Neofobinin Etkisi (Karşılaştırmalı Bir Uygulama). (Tez No. 511709) [Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi]. Yüksek Öğretim Tez Merkezi.

Araştırma Makalesi/Research Article

A Comparative Study on Innovation and Growth Aspirations of Turkish Women Entrepreneurs

Türk Kadın Girişimcilerinin İnovasyon ve Büyüme Hedeflerine İlişkin Karşılaştırmalı bir Çalışma

Nihan Güneş ÇAĞIN 1

ABSTRACT

Entrepreneurship research has gained growing importance for the business world, academics, and policy makers because of its contributions to national economies. Particularly, research on women entrepreneurship has become popular. The aim of this paper is to provide a comparison between women entrepreneurs in Turkey and 106 countries using data from Global Entrepreneurship Monitor (GEM) Adult Population Survey between 2008-2014. More specifically, this study analyzes the direct impacts of innovation on growth expectation, specific country and industry effects on innovation and growth expectation, and the interaction effects of country and industry on the relationship between innovation and growth expectation for women entrepreneurs. Linear regression is utilized to analyze data. This study contributes to the literature by comparing the women entrepreneurs in Turkey with the rest of the world on their innovation and growth aspirations, together with examining the specific country effects on the relationship between innovation and growth expectations. Results of this study show that women entrepreneurs in Turkey have higher innovation orientations and growth expectations than other countries. In addition, it has been discovered that while sector has a significant interaction effect on innovation, country does not have a significant interaction effect on innovation.

Keywords: women entrepreneurship, growth expectation, innovation, Turkey, global entrepreneurship monitor

ÖZ

Girişimcilik araştırmaları, ulusal ekonomilere katkısı nedeniyle iş dünyası, akademisyenler ve politika yapımcılar için giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Özellikle kadın girişimliği üzerine yapılan araştırmalar popüler hale gelmiştir. Bu çalışmanın amacı, 2008-2014 yılları arasındaki Küresel Girişimcilik Monitörü (GEM) Yetişkin Nüfus Anketi verilerini kullanarak Türkiye'deki kadın girişimciler ile 106 ülkeyi karşılaştırmaktır. Daha spesifik olarak, bu çalışma kadın girişimciler için, inovasyonun büyüme beklentisi üzerindeki doğrudan etkilerini, inovasyon ve büyüme beklentisi üzerindeki ülkeye özgü etkileri ve sektör etkilerini, ayrıca inovasyon ile büyüme beklentisi arasındaki ilişki üzerindeki ülke ve sektör etkileşim etkileri analiz etmektedir. Verilerin analizi için doğrusal regresyon kullanılmıştır. Bu çalışma, Türkiye'deki kadın girişimcileri inovasyon ve büyüme hedefleri açısından dünyanın geri kalanı ile karşılaştırarak ve ayrıca inovasyon ile büyüme beklentisi arasındaki ilişki üzerindeki ülkeye özgü etkileri inceleyerek literatüre katkıda bulunmaktadır. Çalışmanın sonuçları, Türkiye'deki kadın girişimcilerin diğer ülkelere göre daha yüksek inovasyon yönelimi ve büyüme beklentisi olduğunu göstermektedir. Ayrıca, sektörün inovasyon üzerinde anlamlı bir etkileşim etkisine sahip olduğu bulunmuşken, ülkenin ise inovasyon üzerinde anlamlı bir etkileşim etkisine sahip olmadığı bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: kadın girişimliği, büyüme beklentisi, inovasyon, Türkiye, küresel girişimcilik monitörü

¹ Uzm. Bağımsız araştırmacı nihangunes83@gmail.com, ORCID:0000-0001-6240-8392

1. Introduction

There is a growing interest in entrepreneurship because of its contributions to economy by the entrepreneurial activities in terms of the number of newly created businesses, the improvement in the well-being of the society with respect to the number of jobs generated, and the ability to make innovation that bring change, novelty, and uniqueness (Wennekers & Thurik, 1999; Baumol, 2002). In addition, women entrepreneurship is addressed mainly because women are underrepresented in the entrepreneurial area in many countries.

Entrepreneurs introduce innovation which is one of the main determinants of economic and social prosperity in both developed and developing countries (Solow, 1956; Romer, 1986; Mansfield, 1972; Nadiri, 1993). Innovation provides many contributions to the entrepreneurial venture such as effectiveness, efficiency, competitive advantage, economic performance, customer satisfaction, growth in size, and expansion in operations. Entrepreneurship is also driven by innovation and knowledge-intensive technologies to create value for the market. Similarly, it is assumed that the innovations done by entrepreneurial firms account for most of the innovations done globally. Specifically, it would be a desired result for economic and social development for women entrepreneurs to contribute to innovation and technology as much as men.

The main goal of entrepreneurs is to explore and exploit new opportunities and to be sustainable by growing and at the same time staying competitive and profitable. Entrepreneurial growth typically covers the change in the number of employees at a firm for a specific period. The actual growth is associated with the projected growth by the entrepreneurs' aspirations (Baum & Locke, 2004; Cassar, 2006; Davidsson, 1989; Delmar & Wiklund, 2008; Wiklund & Shepherd, 2003) although all expectations would not necessarily be realized (Autio, 2005). Not only the number of new businesses is significant for the creation of new jobs, but also the existence of entrepreneurs aspired to grow fast that are relatively few (Autio, 2005). After all, fast-growing entrepreneurial ventures contribute more to the economic and social development than do small ones (Capelleras et al., 2016; Ozcam & Karadeniz, 2012; Friar & Meyer, 2003; Pages et al., 2003; Wong et al., 2005). Similarly, women entrepreneurs that are ambitious to grow fast

would contribute to economic and social welfare as much as the men entrepreneurs. Researchers have pointed out the necessity to find out and explain the factors predicting the female entrepreneurs' growth expectations (Starr & Yudkin, 1996; Morris et al., 2006; Davis & Shaver, 2012).

In this study, different levels of analysis are employed as micro (individual aspirations), meso (industry), and macro (country or group of countries). The research question is how women entrepreneurs' innovation orientations and growth expectations differ between Turkey and the rest of the world. Direct effects of sector on innovation and growth expectations and the interaction effects of sector and country between the relationship of innovation and growth ambition are also addressed. The data of Global Entrepreneurship Monitor (GEM) based on Adult Population Survey for the years 2008-2014 is utilized for comparison of Turkey with 106 countries. To the best of our knowledge, there are not many studies that have compared country-based women entrepreneurial aspirations. The remaining part of the article is organized as follows: In section 2, theoretical background is discussed, and the hypotheses are generated; in section 3, the research design is presented; in section 4, the findings are reported; and in section 5, conclusion is given.

2. Background and Hypotheses

In the past, women mostly stayed at home for family caregiving and other household chores because this was expected from them in many countries. Today, this has mostly changed except for some countries in which women face serious entry barriers into workforce and entrepreneurship (Robbins & Judge, 2017). Researchers have showed that there are no significant differences between female and male in job performance, leadership, problem-solving ability, analytical skills, and learning capability (Robbins & Judge, 2017).

However, when the entrepreneurial activity of women is compared to men, it is found that there is a significant difference between each other in that there are proportionally more men entrepreneurs than women entrepreneurs (Allen et al., 2007; Minniti, 2005; Özçam & Karadeniz, 2018). For Turkey, female entrepreneurs are less than the half of the male entrepreneurs for established businesses and the average male/ female ratio is found to be 2.42 compared to 1.26 of developing countries (Karadeniz & Ozdemir, 2009). Between the years 2006-2015 in Turkey, the gender gap in

entrepreneurial activity remained stable at around 4% despite increased probability of women entrepreneurship over time (Özçam & Karadeniz, 2018). The entrepreneurial difference and the stability of this difference between females and males in Turkey shows that there is a need to improve the contextual environment in the country to encourage women's involvement in entrepreneurship. 'The gender gap in entrepreneurship' depends on the culture and traditions of a country in which women involvement in business activities is accepted by and incorporated in the society (Allen et al., 2007, Karadeniz & Özçam, 2018).

Researchers have studied the gender gap, explaining the business performance, job creation, and innovation, concluded that female entrepreneurs have an inferior position compared to the male entrepreneurs (Cooper et al., 1994; Cassar, 2006; Autio, 2005, 2007; Bager & Schøtt, 2004; Terjesen & Szerb, 2008). However, others found that there is no gender gap in growth aspiration when control variables added (Verheul & van Mil, 2008) and the study is carried out in Norway which is a developed country (Kolvereid, 1992).

2.1. Growth Expectation

Entrepreneurial aspirations are important because not all entrepreneurial activity evenly contribute to economic development. Autio (2007) explains that most of the newly created employment is derived from limited number of enthusiastic and fast-growing new ventures. In GEM, growth expectation is related to the change in the size of an business in terms of the difference between future (in 5 years) and current number of employees working for the business. If the growth expectation is zero, then the business would stay stable, if the growth expectation is negative, then the business would be contracted, and if the growth expectation is positive, then the business would grow.

Literature argues that female entrepreneurs' businesses are both smaller and grow slower than that of males (Arroyo et al., 2016). The most probable reason is referred as the barriers women face in their access to resources such as human capital and financial assets that impede their options for growing (Brush et al., 2004). Some researchers indicated that according to the resource-based perspective (RBP) women may have less entrepreneurial capital -economic, personal, and social- than men, so the women's likelihood to create a new venture and grow in terms of job creation is

negatively influenced (Barney, 1991; Kazanjian & Rao, 1999; Alvarez & Busenitz, 2001; Firkin, 2003; Özçam & Karadeniz, 2018). Other researchers specified that the reason why women entrepreneurs are not as much growth oriented as men lies with the gap between male and female growth intentions in which women consistently and conservatively prefer to stay small (Geoffe & Scase, 1983; Chaganti, 1986; Cliff, 1998; Rosa et al., 1996).

Researchers have found that gender play an important role in explaining growth expectations of the entrepreneurs and women have much lower aspirations to grow compared to men (Arroyo et al., 2016; Autio & Acs, 2007; Davis & Shaver, 2012; Morris et al., 2006; Rosa et al., 1996). In other studies, gender is treated as a moderator on the determinant factors predicting growth expectations (Arroyo et al., 2016; Collins-Dodd et al., 2004).

2.2. Innovation

Innovation is defined as "a process of changing, experimenting, transforming, revolutionizing" (Robbins & Coulter, 2007, p. 591) and "creative destruction" (Schumpeter, 1942). It brings new knowledge, technological advancements, employment growth, and enlargement of operational activities. From a global perspective, innovation means a novelty in a product, service, or process. However, a product, service, or process introduced to a market might not necessarily be new to have an economical effect (Koellinger, 2008). It can still be entitled as innovation if it is new to the market. This market perspective of innovation determines whether the business opportunity is new or not. In conjunction with this view, innovative entrepreneurs have new products, services, technologies that are significantly different than those of competitors in a specific market. In contrast, imitative entrepreneurs have similar products, services, technologies with those of competitors in a market. Hence, innovative characteristics are the composition of three factors: the novelty and unfamiliarity of the product or service for the potential customers, the competition in the market for the same products or services, and new technologies used in the product or service.

Innovation is found to be positively associated with entrepreneurial growth expectations (Öner & Kunday, 2016; Terjesen & Szerb, 2008; Verheul & van Mil, 2008; Brüderl & Preisendörfer, 2000; Wýnarczyk et al., 1993) because innovation brings growth opportunities (Cho & Pucik, 2005) and provides access to new markets and customers

(Kleinschmidt & Cooper, 1991). However, most of the innovation-oriented entrepreneurs may not aspire to grow as much as others depending on the industry sector and country in which they involve. In one study, innovation predicted growth expectation only in the case of men (Arroyo et al., 2016), implying that women's growth expectations are not affected by innovation since women entrepreneurs are more likely to operate their businesses in less innovative traditional sectors (Anna et al., 2000). Still, according to the general propensity of entrepreneurship it is hypothesized that innovation predicts growth aspirations for women entrepreneurs.

Hypothesis 1 (H1): The greater the women entrepreneurs' innovation orientation, the higher their growth expectations.

2.3. Sectoral Factors

Entrepreneurs with different main activities will follow different technological trajectories. It can be a supplier dominated, production intensive, and science-based firm according to the sectoral differences in sources of technology, requirements of users and means of appropriating benefits (Pavitt, 1984). Depending on the period of industry life cycle, the relationship between firm size and innovation capability may vary positively or negatively (Kaplinsky, 1983). For example, if it is a software intensive industry which is in the growth period in industry life cycle, even a small entrepreneurial venture can generate a great deal of innovation due to many technological opportunities provided by this sector.

GEM divided industry sectors into four parts: extractive sectors rely on natural resources including agriculture, forestry, fishing, and mining; transforming sectors can be both capital and labor intensive involving construction, manufacturing, transportation, communication, utilities and wholesale; business services focus on business clients and are relatively more knowledge-intensive including finance, insurance, real estate; and consumer services that serve customers directly comprising of retail, motor vehicles, lodging, restaurants, personal services, health, education, social services, and recreational services. Since business services are relatively more embedded with information technologies, it can be expected that this sector will be more innovative and likely to grow faster than others. According to the literature, while developing countries mostly engage in consumer

services sector, developed countries mostly deal with business services sector (Bosma & Harding, 2007). The hypotheses are developed for women entrepreneurs specifying the ones who operate in business services sector would benefit more on innovation and growth:

Hypothesis 2 (H2): Women entrepreneurs who operate in business services sector lead to increased innovation orientation than the ones who operate in other sectors.

Hypothesis 3 (H3): Women entrepreneurs who operate in business services sector have more growth expectation than the ones who operate in other sectors.

Hypothesis 4 (H4): Women entrepreneurs who operate in business services sector have more growth expectation when they are innovation oriented.

2.4. Environmental Context in Turkey

Different contexts have diverse circumstances and possibilities that allow for different capabilities for entrepreneurship and innovation (Garud et al., 2014). These conditions include governmental support activities for entrepreneurship and innovation, network of linkages among suppliers, manufacturers, and customers, and the level of competition in several markets (Freeman, 1987). Environmental factors such as socio-cultural, technological, economical, ecological, and political-legal change across countries and industries and any serious change in one of these factors may create business opportunities for entrepreneurs (Eckhardt 2003; Shane 2003). While some researchers support the view that entrepreneurship in a country depends on its phase of economic development (Wennekers et al., 2005; Gries & Naude, 2008), others do not (Sarfaraz et al., 2018). The socio-economic environment in Turkey is shown in Table 1.

Region	West Asia
Economic level*	Upper middle income
Stage of development **	Transition from efficiency - to innovation - driven stage
Unemployment Rate % ***	11
Population, total (millions)	80.75
Female/Total population ratio (%) ****	49.8
Population growth (annual %)	1.5
Surface area (sq. km) (thousands)	785.4
GNI, Atlas method (current US\$) (billions)	882.85
GNI per capita, Atlas method (current US\$)	10,930
GNI, PPP (current international \$) (billions)	2,112.25
GNI per capita, PPP (current international \$)	26,160
Real GDP Growth (annual % change) ***	3.5

Source: World Development Indicators database (2017), World Bank, *By per capita GNI as of June 2017, World Economic Situation and Prospects (2018), United Nations (UN), **The Global Competitiveness Report (2017-2018), World Economic Forum (WEF), *** International Monetary Fund (IMF) DataMapper, October 2018, ****Turkish Statistical Institute 2017

The World Bank ranks economies on their ease of doing business from 1 to 190 with first place being the best. It shows the ranking of regulatory

environment that is conducive to business operation (World Bank, 2018). High ranking (a low numerical rank) means starting and operating a firm is easy in a country. Rankings are determined by considering the aggregate scores on 10 topics given in Table 2. Turkey is ranked 43rd globally. While indicators including getting credit, protecting minority investors, and enforcing contracts might be its strengths; indicators such as starting a business, dealing with construction permits, getting electricity, paying taxes, and resolving insolvency might be its weaknesses.

Indicators	Rank
Ease of Doing Business Global Rank	43
Starting a Business	78
Dealing with Construction Permits	59
Getting Electricity	60
Registering Property	39
Getting Credit	32
Protecting Minority Investors	26
Paying Taxes	80
Trading across Borders	42
Enforcing Contracts	19
Resolving Insolvency	109

Source: World Bank, Doing Business Rankings (2018)

Based on the comparison of the entrepreneurial framework conditions between Turkey and other developing countries by national experts, out of 15 sub-dimensions (financial support, government regulation policy, government support policy, government programs, R&D transfer, education and training-primary, intellectual property rights, entry barriers, entrepreneurial capacity, high growth firms, education and training-secondary, national culture, commercial and professional infrastructure, population composition, opportunities for new venture creation, access to physical infrastructure, rapid market changes, attitude toward entrepreneurship), only rapid market changes and attitudes toward entrepreneurship were found to be higher in Turkey than other developing countries (Karadeniz & Ozdemir, 2009).

Apart from the national socio-economic, ease of doing business, and entrepreneurial framework conditions for both male and female, the national environment for starting and running a business is scrutinized for women only according to the female statistics of Turkey and world from World Bank (2019) between 2008-2014 in Table 3.

These macroeconomic figures about employment shows that, the rate of employment increased from 21.6 to 26.7, but it is still much lower than the world average; the rate of unemployment also increased from 9.9 to 11.7 and it is nearly the double of world average. In addition to the negative unemployment trend, the ratio of self-employment decreased from 46.9 to 39.8 that reached to a lower position than world average; similarly, the ratio of employers diminished from 1.4 to 1.2 to a lower level than world average. Although the degree of entrepreneurial activities in an economy does not correlate with its level of economic development, lower rates of being an employer together with the higher unemployment ratios might refer to an inadequate context that does not support entrepreneurship (Sarfraz et al. 2018).

Regarding the access to financial resources, the rate of account ownership at a financial institution or with a mobile-money-service provider increased from 32.7 in 2011 to 44.5 in 2014 showing a lower

number than world average. With respect to the ease of starting a new business the results are mixed. Cost of business start-up procedures increased from 15.6 to 22.5 which is lower than world average; time required to start a business stayed stable around 11 days which is much lower than world average; and start-up procedures to register a business increased from 10 to 11 which is higher than world average.

Table 3. The Comparison between Turkey and World on Female Statistics (2008-2014)

Indicators	Country	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Employment to population ratio, 15+, female (%) (modeled ILO estimate)	Turkey	21.6	22.3	24.0	25.5	26.2	27.0	26.7
	World	47.2	46.7	46.3	46.1	46.0	46.0	46.0
Unemployment, female (% of female labor force) (modeled ILO estimate)	Turkey	9.9	12.4	11.2	10.0	9.3	10.4	11.7
	World	5.9	6.3	6.2	6.1	6.1	6.0	5.9
Self-employed, female (% of female employment) (modeled ILO estimate)	Turkey	46.9	48.9	49.3	48.4	45.7	43.4	39.8
	World	47.2	46.8	46.1	45.1	44.7	44.5	44.3
Employers, female (% of female employment) (modeled ILO estimate)	Turkey	1.4	1.3	1.3	1.3	1.3	1.2	1.2
	World	1.7	1.5	1.6	1.7	1.7	1.8	1.7
Account ownership at a financial institution or with a mobile-money-service provider, female (% of population ages 15+)	Turkey	32.7	44.5
	World	46.6	58.5
Cost of business start-up procedures, female (% of GNI per capita)	Turkey	15.6	14.8	17.8	18.1	17.6	19.3	22.5
	World	56.6	47.0	45.1	40.0	35.6	32.7	28.7
Time required to start a business, female (days)	Turkey	10.5	10.5	10.5	10.5	10.5	10.5	11.0
	World	40.0	37.8	35.8	31.7	31.2	26.6	24.1
Start-up procedures to register a business, female (number)	Turkey	10.0	10.0	10.0	10.0	10.0	10.0	11.0
	World	9.0	8.6	8.4	8.1	8.0	7.9	7.7

Source: World Bank DataBank, Gender Statistics (2019)

Entrepreneurs in high-income countries tend to have higher growth expectations than the ones in middle-income and low-income economies (Autio, 2005). In contrast, Turkey is found to have a reverse pattern in which around 30% of early-stage entrepreneurs have high growth ambitions and Turkey ranked in the 4th place among 42 countries in 2008 (Ozcam & Karadeniz, 2012; Karadeniz & Ozcam, 2010). This is an important economic finding for policy makers when the high unemployment rate of the country is considered (Karadeniz & Ozdemir, 2009). A similar pattern is hypothesized for women entrepreneurs in Turkey:

Hypothesis 5 (H5): Women entrepreneurs in Turkey

have higher growth expectations than women entrepreneurs in other countries.

The Global Innovation Index (GII) as a trusted reference on innovation, provides ranking of countries' (126 economies in 2018) innovation capabilities based on multiple factors. The GII has two sub-indices, namely the innovation input sub-index and the innovation output sub-index, and each based on different factors. Five inputs that are the elements of the national economy supporting innovative activities are institutions, human capital and research, infrastructure, market sophistication, and business sophistication. Two outputs showing real evidence on innovation outputs are knowledge

and technology outputs, and creative outputs. GII Report (Cornell University, INSEAD, and World Intellectual Property Organization (WIPO), 2018) indicates that Turkey performs in the 50th place on innovation which is a slightly better result than the global average when both innovation inputs and outputs are considered.

Turkey has mixed evidence on innovation orientation. While Turkish entrepreneurs' opinions about new product innovation is found to be higher than other developing countries, their belief in product competition in Turkey is found to be higher, and usage of new technology by Turkish entrepreneurs is found to be lower than other developing countries (Karadeniz & Ozdemir, 2009) implying both positive and negative trends on innovation.

Ambitious types of entrepreneurs have high growth expectations and innovative characteristics, and generally there is a correlation between them (Bosma et al., 2012). However, there might be some cases where entrepreneurs offer a novel product or service, but do not intent to grow. Bosma et al. (2009) showed a correlation coefficient of 0.61 between growth expectations and innovation orientation across 127 European regions, indicating that there is a possibility of having different combinations of ambitious entrepreneurs at the regional level. The correlations tend to be higher at the national level. Since innovation orientation and growth ambition are correlated at the national level, we hypothesize a similar relationship for Turkish women entrepreneurs that are aspired to innovate:

Hypothesis 6 (H6): Women entrepreneurs in Turkey have higher innovation orientations than women entrepreneurs in other countries.

Hypothesis 7 (H7): Innovation oriented women entrepreneurs in Turkey have higher growth expectations than women entrepreneurs in other countries, when they are innovation oriented.

3. Data and Methodology

Data and measurements, and multiple linear regression as the statistical analysis technique are given in this section.

3.1. Data and Measurements

GEM has been the major initiative in the study of entrepreneurship which provides indicators to measure entrepreneurial aspirations and permit cross-country, group of countries, and regional comparison under a proven methodology. It gathers quantitative data from random samples of adults on their entrepreneurial perceptions, their participation in entrepreneurial activity and their aspirations in doing so using the Adult Population Survey (APS) which is harmonized across countries. GEM's data collection design is cross-sectional, and the data source consists of the representative samples of at least 2,000 adults between 18-64 years old per participating country. The data used in this study was generated from the women entrepreneurs who owned and managed a start-up or running a firm between 2008-2014 APSs (Reynolds et al. 2005).

What makes this study unique is the contextual comparison of women entrepreneurs in Turkey with the ones in the rest of the world to show the differences or similarities in terms of innovation orientation, growth expectations, and the relationship of both. Table 4 shows the sample sizes of women entrepreneurs in Turkey, and 106 other countries which constitute the rest of the world in GEM data for the years 2008-2014, and total and average valid observations for each. The data from APS is missing only for 2009 for Turkey. Total sample size for Turkey is 1,720 and it is a quite large and enough for representativeness and comparison with the rest of the world, having a total sample size of 97,481. Similarly, women entrepreneurs operating in different sectors in Turkey and other countries is shown in Table 5. Female entrepreneurs that responded to operate in a sector do business mostly in consumer services sector, with 50% in Turkey, and 65% in other countries.

Table 4. Sample Sizes of Women Entrepreneurs for Turkey and the Rest of the World between 2008 and 2014

Country	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Total	Average
Turkey	46	0	114	106	120	1062	272	1720	246
Other Countries	9042	10273	13969	11016	16678	18601	17902	97481	13926

Table 5. Sectoral Distribution of Women Entrepreneurs in Turkey and Other Countries

Sector	Turkey (no.)	Turkey %	Other Countries (no.)	Other Countries %	Total (no.)	Total (%)
Extractive	30	3	5294	7	5324	7
Transforming	322	29	12270	16	12592	16
Business Services	210	19	9195	12	9405	12
Consumer Services	565	50	49053	65	49618	64
Total	1127	100 %	75812	100 %	76939	100 %

GEM data has explanatory variables that are related to the theoretical framework and hypotheses. The demographic information for each entrepreneur consists of age, education; the information for the firm's age; entrepreneurial perceptions including the perceived opportunities, self-efficacy, no fear of failure, and acquaintance with entrepreneurship with the help of others in the personal network (networking); entrepreneurial activity indicating the types of entrepreneurship as necessity or opportunity driven (motive) are all control variables. Entrepreneurial aspirations are innovative

orientation which corresponds to H1 and growth expectations which is the dependent variable; the industry sector operated in is related to H2, H3, and H4; and country variable represents Turkey and the rest of the world, which is related to H5, H6, H7. Research model is presented in Figure 1. The variable types, variable names, hypotheses, and measurement method is indicated in Table 6. The validity and reliability of GEM measures are accepted (Bosma et al., 2012).

Figure 1. Research Model

Table 6. Variables, Hypotheses, and Measurement Method			
Variable Type	Variable Name	Hypotheses	Measurement Method
Controlled Variables			
Demographics	Age	—	The age of the respondents is asked (18 to 64)
	Education	—	The highest degree of education earned (1 to 20)
Firm characteristics	Firm Age	—	The number of years since starting, transformed logarithmically (0, 1, 2, 3, ...)
Entrepreneurial perceptions	Opportunity	—	In the first 6 months following the survey, good opportunities for starting a business would exist or not in the area where respondents lived (0: No, 1: Yes)
	Self-efficacy	—	The knowledge, skill and experience required to start a new business (0: No, 1: Yes)
	Fear of Failure	—	Whether fear of failure would prevent respondents from starting a business or not (0: Fear, 1: Don't fear)
	Networking	—	If respondents know someone personally who has started a business in the 2 years preceding the survey (0: No, 1: Yes)
Entrepreneurial activity	Motive	—	What is the drive to become an entrepreneur (0: Necessity, 1: Opportunity)
Independent Variables			
Entrepreneurial aspirations	Innovation	H1	Respondents evaluated the newness of their products and services, the competition they faced, and the novelty of their technology, each of them is answered on a three-point scale, coded 1, 2, and 3, indicating the degree of innovation. The average of three measures is taken into an innovation index from 1 to 3 (Schøtt and Jensen, 2016)
Industry characteristics	Sector	H3, H4	The type of business (1: Extractive, 2: Transforming, 3: Business services, 4: Consumer services)
Country	Turkey	H6, H7	Turkey and other 106 countries (rest of the world) are selected as two cases from the global data set.
Dependent Variable			
Entrepreneurial aspirations	Growth Expectations	??	The current and future (in 5 years) employee numbers are asked, and the difference is calculated with the following formula: $LN(\text{futureemployee}_{no+1}) - LN(\text{currentemployee}_{no+1})$ (Negative number: Contraction, 0: Stable, Positive number: Expansion)

3.2. Multiple Linear Regression

Multiple linear regression analysis is performed in three steps: In the first step, industry characteristics and country effects are shown on innovation orientation. In the second step, the influence of innovation orientation, industry, and country on entrepreneurs' growth expectations is expressed. In the third step, the interaction effects of industry and country are included between the relationship of innovation orientation and growth expectations. The first step is presented in Table 7, the second step is presented in Table 8, and the third step is presented in Table 9. Standardized coefficients are used to see the comparable impacts on the variables. Accordingly, hypothesis testing is carried out.

4. Results

Results of the analyses are given in this section. In the model with main effects in Table 7, the estimation results show that variables for sector and country have significant effects on women innovation orientation. Specifically, extractive sector has a negative effect ($\beta = -.018$), transforming sector has a positive effect ($\beta = .058$), consumer services sector has a positive effect ($\beta = .053$) on innovation compared to business services sector; and Turkey has a positive effect ($\beta = .051$) on innovation compared to the rest of the world.

Dependent Variable: Innovation	Standardized Coefficients			
	Independent Variables	Beta	t	Sig.
(Constant)			86.641	.000
Turkey		.051	9.966	.000
Extractive Sector		-.018	-2.636	.008
Transforming Sector		.058	7.853	.000
Consumer Services Sector		.053	6.509	.000
No Fear of Failure		.008	1.480	.139
Self-efficacy		.012	2.238	.025
Education		.086	15.824	.000
Age		.020	3.506	.000
Opportunity		.034	6.274	.000
Motive		.030	5.833	.000
Networking		.058	10.921	.000
Firm Age		-.137	-24.318	.000

The rest of the world is the reference to be compared with Turkey.

Business Services is the reference sector to be compared with other sectors.

Age, education, firm age, opportunity, self-efficacy, no fear of failure, networking, and motive are controlled variables.

Each dichotomous variable is a 0–1 dummy.

Table 8. Regression Results with Main Effects: Growth Expectation Affected by Innovation, Industry and Country

Dependent Variable: Growth Expectation	Standardized Coefficients			
	Independent Variables	Beta	t	Sig.
(Constant)			12.001	.000
Innovation	.050		8.682	.000
Turkey	.012		2.155	.031
Extractive Sector	.030		4.102	.000
Transforming Sector	.027		3.396	.001
Consumer Services Sector	-.004		-0.489	.625
No Fear of Failure	.046		7.950	.000
Self-efficacy	.045		7.643	.000
Education	-.006		-0.944	.345
Age	-.082		-13.398	.000
Opportunity	.093		15.757	.000
Motive	.032		5.557	.000
Networking	.040		6.808	.000
Firm Age	-.131		-21.045	.000

The rest of the world is the reference to be compared with Turkey.

Business Services is the reference sector to be compared with other sectors.

Age, education, firm age, opportunity, self-efficacy, no fear of failure, networking, and motive are controlled variables. Each dichotomous variable is a 0–1 dummy.

In the model with main effects in Table 8, innovation, industry (except for consumer services sector), and country have significant effects on women entrepreneurial growth expectations. Innovation positively (beta=.050) influences the growth expectations. When compared to business services sector, extractive sector (beta=.030) and

transforming sector (beta=.027) positively predict the growth expectations, but consumer services sector has no significant difference compared to business services sector on women entrepreneurs' growth expectations. Regarding the country effect, Turkey positively (beta=.012) affects the growth expectations when compared to the rest of the world.

Table 9. Regression Results with Interaction Effects: Growth Expectation Affected by Innovation*Industry and Innovation*Country

Dependent Variable: Growth Expectation	Standardized Coefficients			
	Independent Variables	Beta	t	Sig.
(Constant)			4.932	.000
Innovation*Turkey	.005		0.258	.796
Innovation*Extractive Sector	-.109		-4.573	.000
Innovation*Transforming Sector	-.022		-0.788	.431
Innovation*Consumer Services Sector	-.097		-2.974	.003

The rest of the world is the reference to be compared with Turkey.

Business Services is the reference sector to be compared with other sectors.

In the model with interaction effects in Table 9, women entrepreneurs in extractive sector have-.109 times less growth expectations and in consumer services sector-.097 times less when they innovate compared to the ones in business services sector. Consumer services sector is not significantly different than business services sector in terms of the relationship between innovation and growth expectation. Women entrepreneurs in Turkey do not have a significant difference on growth expectations when they make innovation compared to the ones in the rest of the world.

With respect to the women entrepreneurial aspirations, innovation orientation has a positive effect on growth expectations, hence, H1 is supported. Corresponding with the industry characteristics in the first modeling, women entrepreneurs in extractive sector make less innovation, however, the ones in transforming and consumer services sectors make more innovation compared to the ones in business services sector. Therefore, H2 is partially supported only for the women entrepreneurs in extractive sector.

In the second modeling, female entrepreneurs in both extractive and transforming sectors have more growth expectations than the ones in business services sector, and consumer services sector is not significantly different than business services sector on growth aspirations of women entrepreneurs. That's why, H3 is rejected.

As for the third modeling, the women entrepreneurs in transforming sector have no significant impact on growth expectations when they innovated, compared to the ones in business services sector. However, female entrepreneurs in extractive and consumer services sectors have negative effects on the relationship between innovation and growth expectation, compared to the ones in business services sector. As a result, H6 is partially supported for the women entrepreneurs in extractive and consumer services sectors.

Regarding the country effects, first, women entrepreneurs in Turkey is found to be more innovation oriented than those in the rest of the world, resulting in the acceptance of H6. Second, female entrepreneurs in Turkey are found to have more growth expectations than those in the rest of the world, thus, H5 is supported. This result is supported by other research findings that an early-stage Turkish entrepreneur has higher growth ambition than an average GEM entrepreneur (Karadeniz & Ozcam, 2010). Third, women entrepreneurs in Turkey are

not significantly different than the ones in the rest of the world on growth expectations when they innovate, therefore, H7 is rejected.

5. Conclusion

Women entrepreneurship has significant contributions on employment, innovation, economic growth, and social well-being of a country. This study analyzes the direct effects of innovation on growth expectation, specific country and industry effects on innovation and growth expectation, and the interaction effects of country and industry on the relationship between innovation and growth expectation for female entrepreneurs. Inclusion of the country effect to the model enabled us to make a comparison between Turkey and world. GEM data are used for the years 2008-2014 for the women entrepreneurs in Turkey, and 106 other countries that make up the rest of the world. Multiple linear regression is used to analyze the data.

About industry characteristics, it is observed that extractive sector leads to less innovation as predicted, however, transforming and consumer services sectors leads to more innovation compared to business services sector which was not expected. Since most of the female entrepreneurs operate in consumer services and transforming sectors, they may be more likely to think their businesses as being more innovative. Extractive and transforming sectors are found to have greater effect on growth expectation than business services, while consumer services sector is not significantly different than business services for their effect on growth expectations. When the interaction effect of sector is analyzed, while extractive and consumer services sectors have less interaction effects on the relationship between innovation and growth expectation as expected, transforming sector does not have a significant difference compared to business services sector.

With respect to the comparison of women entrepreneurs' aspirations between Turkey and other 106 countries, Turkey is found to have higher innovation orientation and growth expectations than the rest of the world, as predicted. Lastly, it is ascertained that the strength of the relationship between innovation orientation and growth expectations in Turkey is not different than the rest of the world.

Despite of being more innovation- and growth-oriented than the rest of the world, Turkish women entrepreneurs may not simply have satisfactory contingencies and opportunities in terms of

institutions, infrastructure, market and business sophistication, human capital, and education. When Turkey's socio-economic conditions are considered in terms of GNI per capita, PPP and real GDP growth rate, and the size of women population, it seems to have a big potential for female entrepreneurs to innovate and grow faster. On the other hand, high unemployment rate, low rate of entrepreneurial activities, low access to financial capital, high taxes, and many start-up procedures may indicate an unfavorable business environment for Turkish women entrepreneurs.

The optimism bias (Sharot, 2011; Weinstein, 1980) in entrepreneurial aspirations in Turkey may not reflect the actual innovation and growth capabilities; however, the gap between the aspirations and reality gives many clues to policy makers about the necessity to enhance the national framework conditions to let aspirations come true and female entrepreneurs compete in the global arena. Future research may concentrate on internationalization instead of growth expectations to see if there is any change in the effects of the above-mentioned independent and interacting variables. In addition, future studies may focus on how entrepreneurial framework conditions affect innovation and growth expectations of female entrepreneurs in both national and global scales.

References

- Allen, I. E., Langowitz, N., & Minniti, M. (2007). *Global entrepreneurship monitor: 2006 Report on women and entrepreneurship*. The Center for Women's Leadership, Babson College and London Business School, Babson Park, MA., London, UK.
- Alvarez, S. A., & Busenitz, L. W. (2001). The entrepreneurship of resource-based theory. *Journal of Management*, 27(6), 755-775.
- Anna, A. L., Chandler, G. N., Jansen E., & Mero, N. P. (2000). Women business owners in traditional and non-traditional industries. *Journal of Business Venturing*, 15(3), 279-303.
- Arroyo, M. R., Fuentes, M. del M. F., & Jiménez, J. M. R. (2016). An international study of the factors explaining high-growth expectation in new ventures: a gender perspective. *Review of Business Management*, 18(60), 171-190.
- Autio, E. (2005). *Global entrepreneurship monitor: 2005 Report on high-expectation entrepreneurship*. London: Business School/Mazars/Babson.
- Autio, E. (2007). *Global report on high-growth entrepreneurship*. London Business School/Mazars/Babson.
- Autio, E., & Acs, Z. J. (2007). Individual and country-level determinants of growth aspiration in new ventures. *Proceedings of the Babson Conference on Entrepreneurship Research*, Madrid, Spain.
- Bager, T. & Schøtt, T. (2004). Growth expectations by entrepreneurs in nascent firms, baby businesses and mature firms: Analysis of the global entrepreneurship monitor surveys in Denmark 2000-2003. Berlin: *GEM Research Conference*.
- Barney, J. B. (1991). Firm resources and sustained competitive advantage. *Journal of Management*, 17(1), 99-120.
- Baum, J. R., & Locke, E. A. (2004). The relationship of entrepreneurial traits, skill, and motivation to subsequent venture growth. *Journal of Applied Psychology*, 89(4), 587-598.
- Baumol, W. J. (2002). *The free-market innovation machine: Analyzing the growth miracle of capitalism*. Princeton: Princeton University Press.
- Bosma, N., Acs, Z. Autio, E., Coduras, A. & Levie, J. (2009). *Global entrepreneurship monitor, 2008 Executive report*. Babson Park, MA, US: Babson College, Santiago, Chile: Universidad del Desarrollo. UK: Global Entrepreneurship Research Association.
- Bosma, N., & Harding, R. (2007). *Global entrepreneurship: GEM 2006 summary results*. Babson College and London Business School, London, UK, and Babson Park, MA.
- Bosma, N., Litovsky, Y., Coduras, A., & Seaman, J. (2012), updated by Carmona, J. F., Coduras, A., & Wright, F. (2017). *GEM Manual*. www.gemconsortium.org (16 March 2019).
- Brush, C. G., Carter, N. M., Gatewood, E., Greene, P. G., & Hart, M. (2004). *Clearing the hurdles: Women building high-growth businesses*. Upper Saddle River, NJ: Pearson Education.

- Brüderl, J., & Preisdörfer, P. (2000). Fast growing businesses: Empirical evidence from a German study. *International Journal of Sociology* 30(1), 45–70.
- Capelleras, J. L., Contín-Pilart, I., Larrazakintana, M., & Martín-Sánchez, V. (2016). Unemployment and growth aspirations: The moderating role of education. *Strategic Change*, 25(2), 171–185.
- Cassar, G. (2006). Entrepreneur opportunity costs and intended venture growth. *Journal of Business Venturing*, 21, 610-632.
- Schøtt, T., & Jensen, K. W. (2016). Firms' innovation benefiting from networking and institutional support: A global analysis of national and firm effects. *Research Policy*, 45 (6), 1233–46.
- Chaganti, R. (1986). Management in women-owned enterprises. *Journal of Small Business Management*, 24(4), 18-29.
- Cho, H. J., & Pucik, V. (2005). Relationship between innovativeness, quality, growth, profitability, and market value. *Strategic Management Journal*, 26(6), 555-575.
- Cliff, J. E. (1998). Does one size fit all? Exploring the relationship between attitudes towards growth, gender, and business size. *Journal of Business Venturing*, 13(6), 523-542.
- Collins-Dodd, C., Gordon, I. M., & Smart, C. (2004). Further evidence on the role of gender in financial performance. *Journal of Small Business Management*, 42(4), 395-417.
- Cooper, A., Gimeno-Gascon, J., & Woo, C. (1994). Initial human and financial capital as predictors of new venture performance. *Journal of Business Venturing*, 9(5), 371- 395.
- Cornell University, INSEAD., & WIPO. (2018): *The global innovation index 2018: Energizing the world with innovation*. Ithaca, Fontainebleau, and Geneva.
- Davidsson, P. (1989). Entrepreneurship- and after? A study of growth willingness in small firms. *Journal of Business Venturing*, 4(3), 211-226.
- Davis, A. E., & Shaver, K. G. (2012). Understanding gendered variations in business growth intentions across the life course. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 36(3), 495-512.
- Delmar, F.; & Wiklund, J. (2008). The effect of small business managers' growth motivation on firm growth: A longitudinal study. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 32(3), 437-457.
- Eckhardt, J. (2003). Industry differences in entrepreneurial opportunities. Dissertation, University of Maryland, US.
- Firkin, P. (2003). Entrepreneurial capital. In A. De Bruin & A. Dupuis (Eds.), *Entrepreneurship: New perspectives in a global age* (pp. 57–75). Aldershot: Ashgate.
- Freeman, C. (1987). *Technology, policy, and economic performance: Lessons from Japan*. Pinter Publishers.
- Friar, J., & Meyer, M. (2003). Entrepreneurship and start-ups in the Boston region: Factors differentiating high-growth ventures from micro-ventures. *Small Business Economics*, 21, 145–152.
- Garud, R., Gehman, J., & Giuliani, A. P. (2014). Contextualizing entrepreneurial innovation: A narrative perspective. *Research Policy*, 43(7), 1177–1188.
- Geoffee, R., & Scase, R. (1983). Business ownership and women's subordination: A preliminary study of female proprietors. *The Sociology Review*, 33(4), 625-648.
- Gries, T., & Naude, W. (2008). Entrepreneurship and structural economic transformation. *UNU-Wider Research Papers* 2008/62.
- IMF. (2018). IMF DataMapper, Unemployment rate percent, October 2018. <https://www.imf.org/external/datamapper/LUR@WEO/OEMDC/ADVEC/WEOWORLD/CHN/ISR/TUR> (22 January 2019).
- Kaplinsky, R. (1983). Firm size and technical change in a dynamic context. *The Journal of Industrial Economics*, 32(1), 39–59.

- Karadeniz, E. E., & Ozcam, A. (2010). The determinants of the growth expectations of the early-stage entrepreneurs (TEA) using the ordinal logistic model (OLM): The Case of Turkey. *Journal of Economic and Business Review*, 12(1), 61-84.
- Karadeniz, E., & Özçam, A. (2018). Regional disparities in entrepreneurship in Turkey with respect to gender using a regression of pooling cross sections: 2006–2015. In N. Faghih and M. Reza (eds.), *Entrepreneurship Ecosystem in the Middle East and North Africa (MENA)*, Contributions to Management Science (pp. 433-447). Switzerland: Springer, part of Springer Nature 2018.
- Karadeniz, E., & Özdemir, Ö. (2009). Entrepreneurship in Turkey and developing countries: A comparison of activities, characteristics, motivation and environment for entrepreneurship. *MIBES Transactions*, 3(1), 30–45.
- Kazanjian, R., & Rao, H. (1999). Research note: The creation of capabilities in new ventures - A longitudinal study. *Organization Studies*, 20(1), 125-142.
- Kleinschmidt, E. J., & Cooper, R. G. (1991). The impact of product innovativeness on performance. *Journal of Product Innovation Management*, 8(4), 240-251.
- Koellinger, P. (2008). Why are some entrepreneurs more innovative than others? *Small Business Economics*, 31(1), 21–37.
- Kolvreid, L. (1992). Growth aspirations among Norwegian entrepreneurs. *Journal of Business Venturing*, 7 (3), 209–222.
- Mansfield, E. (1972). Contribution of research and development to economic growth of the United States. *Papers and Proceedings of a Colloquium on Research and Development and Economic Growth Productivity*, National Science Foundation, Washington, DC.
- Minniti, M. (2005). An empirical assessment of entrepreneurial behavior: The case of Italy. *Global Business and Economics Review*, 7(1), 31-46.
- Morris, M. H., Miyasaki, N. N., Watters, C. E., & Coombes, S. (2006). The dilemma of growth: Understanding venture size choices of women entrepreneurs. *Journal of Small Business Management*, 44(2), 221-224.
- Nadiri, I. (1993). *Innovations and technological spillovers*. Working Paper 423, National Bureau of Economic Research, Cambridge, MA.
- Ozcam, A., & Karadeniz, E. (2012). The determinants of the growth expectations of Turkish entrepreneurs in the way up the entrepreneurial ladder using ordinal logistic model (OLM). *International Journal of Economic Perspectives*, 6(2), 140–168.
- Oner, M. A., & Kunday, O. (2016). A study on Schumpeterian and Kirznerian entrepreneurship in Turkey: 2006–2013. *Technological Forecasting and Social Change*, 102, 62-71.
- Özçam, A., & Karadeniz, E. (2018). How did women entrepreneurship change over time in Turkey (2006-2015): A regression of pooling cross sections across time. *Contemporary Research in Economics and Social Sciences*, 2(1), 43–69.
- Pages, E. R., Freedman, D., & Von Bargen, P. (2003). Entrepreneurship as a state and local economic development strategy. In Hart, D. (Ed.), *Entrepreneurship Policy*, 240–259. Cambridge: Cambridge University Press.
- Pavitt, K. (1984). Sectoral patterns of technical change: Towards a taxonomy and a theory. *Research Policy*, 13(6), 343–373.
- Reynolds, P., Bosma, N., Autio, E., Hunt, S., de Bono, N., Servais, I., Lopez-Garcia, P., & Chin, N. (2005). GEM: Data collection design and implementation 1998–2003. *Small Business Economics*, 24, 205–231.
- Robbins, S. P., & Coulter, M. (2007). *Management* (9th ed.). Upper Saddle River, N.J.; New Delhi: Pearson/Prentice-Hall.
- Robbins, S. P., & Judge, T. A. (2017). *Organizational behavior* (17th ed.). Essex: Pearson.

- Romer, P. M. (1986). Increasing returns and long run growth. *Journal of Political Economy*, 94, 1002–1037.
- Rosa, P., Carter, S., & Hamilton, D. (1996). Gender as a determinant of small business performance: Insights from a British study. *Small Business Economics*, 8(4), 463–478.
- Sarfaraz, L., Mian, S. A., Karadeniz, E. E., Zali, M. R., & Qureshi, M. S. (2018). Business environment in the three countries. In N. Faghil and M. Reza (eds.), *Entrepreneurship Ecosystem in the Middle East and North Africa (MENA)*, Contributions to Management Science (pp. 433–447). Switzerland: Springer, part of Springer Nature 2018.
- Schumpeter, J. (1942). *Capitalism, socialism, and democracy*. New York: Harper & Bros.
- Schøtt, T., & Jensen, K. W. (2016). Firms' innovation benefiting from networking and institutional support: A global analysis of national and firm effects. *Research Policy*, 45 (6), 1233–46.
- Shane, S. (2003). *A general theory of entrepreneurship*. Glos, UK and Northampton, US: Edward Elgar Publishing.
- Sharot, T. (2011). *The optimism bias: A tour of the irrationally positive brain*. New York: Pantheon Books.
- Solow, R. M. (1956). A contribution to the theory of economic growth. *Quarterly Journal of Economics*, 70, 65–94.
- Starr, J., & Yudkin, M. (1996). *Women entrepreneurs: A review of current research*. Wellesley, MA: Center for Research on Women.
- Terjesen, S., & Szerb, L. (2008). Dice thrown from the beginning? An empirical investigation of determinants of firm level growth expectations. *Estudio de Economía*, 35 (2), 153–178.
- Turkish Statistical Institute (2017). Women Statistics 2017, 6 March 2018. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27594> (22 January 2019).
- UN. (2018). *World economic situation and prospects 2018*. New York: United Nations.
- Verheul I., & Van Mil, L. (2008). What determines the growth ambition of Dutch early-stage entrepreneurs? Scientific analysis of entrepreneurship and SMEs, H200811.
- WEF. (2017). *The global competitiveness report 2017-2018*. <https://www.weforum.org/reports/the-global-competitiveness-report-2017-2018> (20 January 2019).
- Weinstein, N. D. (1980). Unrealistic optimism about future life events. *Journal of Personality and Social Psychology*, 39, 806–820.
- Wennekers, A.R.M., & Thurik, A.R. (1999). Linking entrepreneurship and economic growth. *Small Business Economics*, 13(1), 27–55.
- Wennekers, S., van Stel, A., Thurik, R., & Reynolds, P. (2005). Nascent entrepreneurship and the level of economic development. *Small Business Economics*, 24(3), 293–309.
- Wiklund, J., & Shepherd, D. (2003). Aspiring for, and achieving growth: The moderating role of resources and opportunities. *Journal of Management Studies*, 40(8), 1911–1941.
- Wong, B., Ho Y., & Autio, E. (2005). Entrepreneurship, innovation and economic growth: Evidence from GEM data. *Small Business Economics*, 24(3), 335–350.
- World Bank (2017). World development indicators database 2017. <https://data.worldbank.org/> (20 January 2019).
- World Bank (2018). Rankings & ease of doing business score. <http://www.doingbusiness.org/en/rankings> (16 March 2019).
- World Bank (2019). DataBank gender statistics. <https://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=gender-statistics> (16 March 2019).
- Wynarczyk, P., Watson, R., Storey, D.J., Short, H., & Keasey, K. (1993). *The managerial labour market in small and medium sized enterprises*. Routledge, London.

Araştırma Makalesi/Research Article

Bir İktisat Tarihi Kaynağı Olarak Edebiyat ve Ekonomi; Geç Osmanlı Erken Cumhuriyet Dönemi Edebi Eserlerinden Örnekler

Literature and Economy as a Source of Economic History; Examples from Literary Works of the Late Ottoman Early Republican Period

Zeynep GÜNAY 1

ÖZ

Tarih sadece geçmişin incelenmesi ve sorgulanması değildir. Geçmiş ve bugün arasında bir korelasyon kurabilmektir. İktisat tarihi ise tarihin iktisadi olguları ile ilgilenir. İktisat tarihi bağımsız bir alan değildir. İktisat tarihinin ana konusu toplumun maddi temellerinin gelişmesinin incelenmesidir. Maddi temeller ise; üretim, doğal kaynaklar, girişimcilik ve sermaye gibi üretim faktörlerini diğer sosyal bilimlerle açıklamaktır. Edebiyat, yazın dünyasına ait eserler de ülkenin içinde bulunduğu iktisadi ve sosyal durumunu okuyucuya aktaran en önemli araçlardan biridir. Eserlerdeki karakterler dönemin ekonomik tablosunu okuyabilmek için önemli ipuçları vermektedir. Toplumsal yaşamın tezahürü olan yazın dünyası nesiller boyunca aktarılan bir bilgi kaynağıdır. Kurgulanan karakter hayatın içinde yer alan bireyleri ele almaktadır. Bu çalışmada da iktisat tarihi konusunu oluşturan eserlere vurgu yapılmıştır. Dönemsel olarak bir geçiş süreci yaşayan Osmanlı Devleti ve yeni kurulan Türkiye coğrafyasında yaşanan iktisadi olayların hangi edebi eserlere yansıtıldığı konusuna değinilmiştir. Bu anlamda birbirinden bağımsız birçok yazarın kaleme aldığı eserler incelenmiştir. İktisat tarihinin önemli girişimcileri arasında bulunan Ahmet Mithat Efendi'nin yapıtları bu çalışmaya yön vermiştir. İktisat tarihi açısından önemli olan iktisadi olayların bireyden topluma aktarmada önemli bir misyonu olan bazı yazın eserleri hakkında bilgi verilmiştir. Edebiyat ve iktisat terimleri birbirinden bağımsız değildir. Bu çalışma hayatın bir gerçeği olan iktisadi kavramların edebi eserler ile kaleme alınarak okuyucuya dönemin içtimai ve ekonomik yapısı hakkında bilgi vermektedir.

Anahtar kelimeler: edebiyat, iktisat, Osmanlı dönemi, Cumhuriyet dönemi

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Balıkesir Üniversitesi, İktisat Bölümü, zeynep.gunay@balikesir.edu.tr, ORCID:0000-0003-0290-5949

ABSTRACT

History is not just the examination and questioning of the past. It is to establish a correlation between the past and the present. Economic history deals with the economic facts of history. Economic history is not an independent field. The main subject of economic history is the study of the development of the material foundations of society. The material foundations are; To explain production factors such as production, natural resources, entrepreneurship and capital with other social sciences. Works belonging to the world of literature are one of the most important tools that convey the economic and social situation of the country to the reader. The characters in the works give important clues to read the economic picture of the period. The world of literature, which is the manifestation of social life, is a source of information passed down through generations. The fictional character deals with individuals in life. In this study, emphasis is placed on the works that constitute the subject of economic history. The issue of which literary works reflected the economic events experienced in the Ottoman Empire and the newly established Turkish geography, which periodically went through a transition process, was touched upon. In this sense, works written by many independent authors have been examined. The works of Ahmet Mithat Efendi, one of the important entrepreneurs in the history of economics, guided this study. Information is given about some literary works that have an important mission in transferring economic events that are important in terms of economic history from the individual to the society. The terms literature and economics are not independent of each other. This study provides the reader with information about the social and economic structure of the period by writing down economic concepts, which are a fact of life, through literary works.

Keywords: literature, economics, Ottoman period, Republican period

1. Giriş

Tarihsel dönem içerisinde hayatın olağan akışına bağlı olarak toplumların içtimai ve siyasi yapısını etkileyen önemli iktisadi bunalımlar gerçekleşmiştir. Yaşanan bu krizler toplumların sosyoekonomik faaliyetlerini etkilemiştir. İktisadın birey ile olan ilişkisini “homoeconomicus” olarak tanımlanması diğer bir ifade ile sınırsız arzuların kıt kaynaklar ile maksimize etmeye çalışmak belli dönemlerde buhranlara sebebiyet vermiştir. Tüm bilim dallarının doğasında insan faktörü önemli bir yer tutar. Bireyin bu sınırlı kaynakları nasıl kullanacağı veya kıt kaynakların kimler için kullanılacağı gibi sualler iktisadın esas çerçevesini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda etimolojik olarak iktisat “ekonomi politik” veya “politik iktisat” gibi çeşitli kavramlar ile açıklanmaya çalışılmıştır.

İktisadi anlamda “ekonomi politik” ifadesi merkantilizm ile ilişkilendirilmiştir. İlk kez bu ifadenin kullanımı Louis Turquet De Mayerne tarafından 1611 tarihinde kendi eseri olan La Monarchie Aristodemocratique’de kullanıldığı bilinilmektedir (Üşür, 2003, s.56). Turquet, bu

eserinde ekonomi ve politika arasındaki ilişkiye temas etmiştir. Klasik iktisat okulunun kurucularından olan Adam Smith bahsi geçen ekonomi politik ifadesinin sınırlarını ve perspektifini genişleterek iktisadı, iktisadi düşünce tarihi açısından ele alarak ekonomik boyutu serbest piyasa, üretkenlik ve iş bölümü gibi kavramlar ile açıklamıştır. Ahlak felsefecisi Smith’in “Ulusların Zenginliği” adlı eserinde politik iktisat kavramını “Politik İktisadi Sistemler Üzerine” konu başlıklı bölümünde hem yöneticilerin hem de halkın zenginleşmesine yönelik bir tahayyül gerçekleştirmiştir.

İnsani davranışların ele alınması açısından iktisat kavramsal olarak diğer bilim dalları ile ilişkilendirilebilir. Zira kimya, matematik, fizik ve biyoloji gibi deneysel sanınmanın mümkün olduğu fen ve doğa bilimleri ile sanınması pek mümkün olmayan sosyal bilimler arasında yer alan iktisat kendine münhasır bir bilim olması hasebi ile multidisipliner çalışmalara konu olmuştur. İktisadın bir bilim olarak kabul edilmesinin ardından birçok iktisatçının eserlerine konu edinilen ahlak ve estetik anlayışının tezahürü olan sanat ve bilimin kesişim noktası olan iktisat ve edebiyat ile birey ve toplum

ilişkisi incelenmeye çalışılmıştır (Buğra, 1995, s. 60; Sarfati, 2014, s.15). Kıt imkanlar ile mevcut durumu bireyden bireye ve hatta toplumdaki topluma aktarabilecek olan en önemli araçlardan biri de edebiyattır. Yaşanan olayların düşünsel boyutta duygular ile halka yansıtılan edebi eserler toplumun içinde bulunduğu iktisadi ve sosyal yapısını da ele aldığı için iktisat tarihi açısından oldukça önemli yapıtlardır. Bu bağlamda geçmişten günümüze içinde bulunulan iktisadi yapının çerçevesi hakkında bize kaynak olabilecek olan edebi eserler dönemin yalnızca sosyoekonomik tablosunu oluşturmuyor; aynı zamanda dönemin ekonomi politik olarak adlandırılan iktisat ve siyaset arasındaki güçlü ilişkiyi de okuyuculara aktarmaktadır.

Çalışmada özellikle iktisadi olayların hangi eserlerde vurgulandığına dikkat çekilmektedir. Dünya edebiyatında yer alan bazı eserlerden örnekler verilerek Türk yazın dünyasının edebi eserleri mukayese edilmektedir. Osmanlı özelinde yaşanan iktisadi bunalımların bazı yazarların eserlerinde birer “iktisat tarihi kaynağı” olarak kullanıldığına dikkat çekilmektedir. Yapılan bu çalışmada edebiyat ve iktisat arasındaki korelasyonun saptanabilmesi için edebi eserler arasında yer alan bazı çalışmalarda iktisadi kavramların yanı sıra tüm ülkeleri etkisi altına alabilecek küresel kriz gibi olayların toplumun var olan içtimai ve iktisadi yapısına değinilmiştir. Yaşanan iktisadi krizlerin tezahürü olan göç, yaşam koşulları, işsizlik gibi bir dizi sorunlar edebi eserlerdeki karakterler üzerinde analiz edilebilmektedir. Bu çalışma Osmanlı iktisadi çerçevesinde paranın tarihi açısından önem arz eden kâğıt paranın toplumda farklı statülerde yer alan bireyler tarafından kabul edilebilirliğini edebi eserler üzerindeki karakterler üzerinden okuyucuya sunmaktadır.

2. Dünya Edebiyatında Yer Alan Edebi

Eserlerden Örnekler

Edebi eserler küresel çapta bütünleşmeye olanak tanıyan bir alandır. Bu bağlamda tüm dünyayı neredeyse etkisi altına alan 1929 Ekonomik Buhranı gibi bazı krizlerin edebi eserlerde yer almasına değinilebilir. Krizlerin meydana getirdiği iktisadi sonuçlar nicel veriler ile açıklığa kavuşturulsa da yaşanan buhranlar neticesinde ortaya çıkan işsizliğin ve göçün psikolojik ve sosyolojik boyutlarını istatistik veriler ile açıklamak pek mümkün olamayabilir. Bu anlamda iktisadi krizlerin meydana getirdiği olumsuzlukların kavranabilmesi açısından

edebi eserlerden özellikle bazı romanlar önem arz etmektedir. Yaşanan olayların toplumun genelinde veya bir kısmına ne ölçüde ve nasıl sirayet ettiğinin anlaşılabilmesi için George Orwell, Lev Nikolayeviç Tolstoy, Charles Dickens ve John Steinback, gibi yazarların eserleri oldukça önemlidir.

Örneğin; John Steinbeck “Gazap Üzümleri” adlı eserinde çiftçilik ile geçinen bir ailenin mültecilik hikayesini, işçi sınıfının problemlerini, emeğin sömürülmesini, yoksulluk kavramını ve işsizlik gibi birden fazla konuyu kitabın kahramanı olan Joad Ailesi üzerinden aktarmaktadır. Tüm bunların yanı sıra ekonomik felakete sebebiyet veren iklimsel krize de kitapta yer veren Steinbeck “mısır tarlalarındaki kabuklaşmış topraklar” ifadesi ile esasında sanayileşme ile sınıai üretime geçişin ve endüstriyelleşme ile insan emeğine olan talebin azalmasından önce çiftçilerin tarım topraklarını bırakmak zorunda kaldıklarını kuraklık ve susuzluk ile açıklamaktadır (Steinbeck, 2020, s. 327).

George Orwell “Paris ve Londra’da Beş Parasız” adlı eserinde 1929 Ekonomik Buhran sonrası İngiltere’de ortaya çıkan yoksulluğun sebepleri üzerinde durarak gelir düşüklüğünün sosyal yaşam içinde oluşturduğu ekonomik adaletsizlik konularına temas etmiştir. Yaşanan yoksulluğun bireyler üzerinde oluşturduğu sağlık sorunlarına eğilerek krizin sosyal felaketine değinmiştir (Brain, 2024, s.17).

Lev Nikolayeviç Tolstoy tarafından neşredilen Anna Karenina’da 1878 Rusyasının iktisadi ve sosyal yapısı incelenmiştir. Günümüzde dahi en çok okunan edebi eserler arasında yer alan bu kitapta, XIX. yüzyılda Rusya’da yaşanan olayların iktisadi boyutunu aktarmaktadır. Özellikle kadın emeği ve istihdamı konusuna temas edilmiştir. Sınıfsal ayrımların yapıldığı bu eserde aristokrat ile işçi sınıfını mukayese ederek ekonomik ve sosyal hayat incelenmiştir.

Charles Dickens’in “Zor Zamanlar” adlı eserinde de kapitalizm, ekonomi ve burjuvazi konularına eserde yer alan öğretmen karakterinin, iktisadın kurucularından sayılan Adam Smith ve çok önemli eseri olan “Milletlerin Zenginliği” eserini öğrencileri ile tenkit etmektedir.

Günümüzde popüler edebiyat eserleri arasında sayılan Franz Kafka’nın “Dönüşüm” adlı eserinde de ticari ilişkiler ve borç kavramları üzerinde durularak hayatın olağan akışı içinde yaşam mücadelesinin zorluğuna iktisadi bir çerçeve oluşturmuştur. Dünya Edebiyatı içinde iktisat kavramına sıklıkla değinilmesinin temel müsebbibi ise kuşkusuz iktisadın sosyal bilimler içinde disiplinlerarası bir

kavram olmasıdır.

Edebiyat evrensel çapta yeryüzünde vuku bulan olguların sosyal ve iktisadi yönünü yansıtarak, tüm insanlığın bütünleşmesini sağlayabilmektedir. Özellikle XIX. yüzyıl tarım ekonomisinin yerini alan sinai üretim ve sanayileşmenin ivme kazandığı Batı coğrafyasında iktisat ve ekonomi terimleri vurgulanarak literatüre yeni bir kavram kazandırılmaya çalışılmıştır. Bu kavram edebi ekonomi olarak tanımlanırken özellikle iki ayrı kavram olarak değil de ekonomi ve edebiyatın birlikte kullanılması amaç edinilmiştir (Özel, 2019, s. 156).

Türk iktisat tarihçileri arasında önemli bir isim olan Sabri Ülgener XX. yüzyıl iktisatçılarından olan Lionel Robbins'ın dahi ekonomi konusuna açıklık getirirken yalnızca nicel veriler ışığına değil aynı zamanda ekonomi ve edebiyat arasında bulunan bağın kapitalizm ve edebiyat çerçevesinde gelişmiş olduğuna temas etmektedir (Ülgener, 2008, s. 41). Ülgener, iktisadi düşüncenin; sanat ve kültür tarihi ile iktisadın buluştuğu yerde oluştuğuna vurgu yaparak özellikle dönemin edebi eserlerinin aynı zamanda ülkenin siyasi, iktisadi ve içtimai konuları ile bağlantılı olduğunu aktarmaktadır (Ülgener, 1983, s. 79). Dünya iktisat tarihi açısından önem arz eden konuların çeşitli yazarlar tarafından farklı coğrafyalarda edebi eserler aracılığıyla aktarılmaya çalışılmıştır. Bu aktarım sağlanırken toplum incelenirken birey üzerinde yaşanan değişim ve dönüşümlere ışık tutulmuştur.

3. XIX. Yüzyıl Osmanlı İktisat ve Edebiyat

Dünyası

İktisat ve edebiyat ilişkisi toplumda yaşanan olayları yansıtan en önemli araçlardan biridir. Yazılan hikayeler, romanlar ve hatta şiirlerde iktisadi olaylara rastlamak mümkündür. Bu yüzden edebiyat ile iktisat bilimi birbiri ile ilintilidir denilmektedir. Edebi eserler içinde romanlar gerçek hayatı tasvir ettiği için dönemin iktisadi olayları ve sonuçları bu gerçeğin birer parçası olarak görülmektedir (Kılıç, 2021, s. 67). Romanda oluşturulan kurgu gerçek hayat ile özdeşleştirilince roman imge olmaktan çıkıp gerçeğin örüntüsü halini alabilmektedir. Romanlarda zaman kavramı işlenmektedir. Zaman kavramı ile birlikte ele alınan para kavramı modern toplumların para için yaşam mücadelesi verdiği kapitalizme münhasır bir edebi anlatım tarzıdır denilebilir (Özel, 2019, s.122). Romanların bireylerin sosyal yaşamlarını aktarabilmede önemli

bir misyonu vardır. Toplumun yaşadığı iktisadi problemler kurgusal bir dil ile aktarılmaktadır.

Osmanlı Devleti yazın dünyasında özellikle 1870'li yıllardan sonra iktisat ve kurgu eş zamanlı olarak gelişmiştir (Kılınçoğlu, 2017, s. 34). Bu bağlamda örnek verilebilecek bir yazar olan Ahmet Mithat Efendi büyüdüğü aile ortamı ve yaşam kültürü ile roman ve ekonomiyi bir çatı altında toplayarak eserlerinde iktisadi temalara ağırlık vermiştir. Babasının mesleği olan esnaf kültürü ile kendisi de yoğrulmuş ve bu durumu bir yaşam biçimi olarak benimsemiştir.

Eserlerindeki kahramanlara da girişimcilik misyonu yüklemiş ve hatta toplum içerisinde saygın bir meslek grubu olarak tanıtılmış ve topluma da tavsiye etmiştir. Roman karakterlerini başarıya ulaştıran girişimcilik faaliyetleridir. En önemlisi ise tahayyül ettiği kahramanları kendi hayat hikayesini ve hatta dünya görüşünü yansıttırıyor olmasıdır. Ahmet Mithat Efendi'nin "Rakım Efendi ve Felatun Bey" adlı eserinde Rakım Efendi'yi tasvir ederken kendi hayatı ile özdeşleştirmiştir. Mutlak suretle sürekli çalışan, iyi eğitilmiş bir devlet memuru olmasının yanı sıra farklı işlerde çalışarak ekonomik anlamda daha fazla gelir sağlamaya çalışan Osmanlı döneminde toplumun arzu ettiği insan profilini oluşturmaya çalışmıştır. "Rakım ayda yirmi otuz liraya kadar kazanmaya başlayıp fakat biçare çocuk bu parayı kazanabilmek için yirmi dört saat gününden yalnız yedi saat kadarını uyku ve istirahat ve yemeye içmeye sarf ederek on yedi saatini hemen mütemadiyen işlemekle geçirirdi" (Mithat, 2016, s. 33). Mehmet Kaplan, Rakım isminin "hesabi" anlamında kullanıldığına dikkat çeker (Okay, 2002, s. 10). Kitabın diğer kahramanı ise Rakım Efendi'nin tam zıttı bir karakter olarak karşımıza çıkmaktadır. İhtiyatlı olmayan, aileden miras düşen müsrif ve gösteriş meraklısı, üretmekten ziyade tüketmenin doruklarında yaşayan, zamanını eğlence mekanlarında geçiren biri olarak tasvir edilmektedir. Esasında Tanzimat'ın ilanından sonra yaşanan modernleşmenin tezahürü olan karakter iktisadi anlamda Thorstein Veblen'in aylak sınıf teorisini izah etmektedir. Veblen, aylaklığı çalışmadan tüketen bir toplum olarak tanımlar. Yine Ahmet Mithat Efendi'nin 1891 yılında kaleme aldığı ve Osmanlı yazın dünyasında ilk natüralist roman özelliği taşıyan Müşahedat'ta müteşebbislik üzerinde durmuştur. Memuriyet işi kitabın kahramanı olan Seyyit Mehmet Numan'a teklif edilmesine rağmen kendisi özel müteşebbisliği tercih ederek ticari hayatta faaliyet göstermiştir (Mithat, 2019, s. 43).

Ahmet Mithat Efendi edebiyat kimliğinin yanı sıra Osmanlı iktisat düşünürü olarak literatürde anılmaktadır. Özellikle “iktisadi korumuculuğu” savunmuş olması kendisini iktisat düşünce tarihi açısından öne çıkan entelektüeller arasında yer almasına olanak tanımıştır. A. Mithat’ın II. Abdülhamid zamanında popülerliğinin artmasına sebep olan iki yüzün üzerinde makale, dergi ve kitaplarının olmasıdır (Kılınçoğlu, 2012, s.123).

Yazarın bir diğer eseri olan *Letaif-i Rivayât*’te de ticari hayatta kazanılan para ve girişimcilik konusuna ağırlık vermiştir. Bu esere iktisadi anlamda iki ayrı karakter hayat vermiştir. Eserde tıbbiyede eğitim gören iki ayrı gencin hayata bakış açıları iktisadi anlamda açıklanmıştır. Çalışkan olan Vahdet hayatta var olabilmeyen en önemli aşamasının kendi emeği ile olacağını dile getirirken saadetin para ile gerçekleşeceğine inanmaktadır. Vahdet bu maddi güce sahip olabilmeyen ancak çalışmak ile mümkün olacağı düşüncesine sahiptir. Ancak eserin diğer kahramanı Sulhi ekonomik anlamda refah seviyesinin artmasını çalışmaktan ziyade miras veya zengin bir aile kızı ile evlenmekten geçtiğine inanmaktadır (Mithat, 2001, s. 78). Ahmet Mithat Efendi, Osmanlı ekonomisi için tarımsal faaliyetlerden sadece üretici sınıfının faydalandığını ve bunun ticari bir zihniyetle değerlendirilmediğine dikkat çekmektedir (Kabakçı, 2016, s. 48).

Ahmet Mithat Efendi neredeyse tüm eserlerinde iktisadi bir çerçeve oluşturmuştur. Kendisinin iktisat bilimi ile doğrudan bağlantısı olan “Ekonomi Politik” eseri evvela *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde bölüm olarak yayınlanmış akabinde ise bir kitap olarak neşredilmiştir. Eser, yazarın iktisadi zihin dünyasını geniş kitlelere ulaştıran çok önemli bir yapıttır. Bu anlamda romanlarının yanı sıra bu kitabın basılmış olması eseri ekonomi kitapları arasında Osmanlı zamanında, ilk eserler kategorisine dâhil etmektedir. Kitabın muhtevasına bakıldığında zaman servet bölüşümü ve serveti artırabilme yollarını, ticarete ithal ürünlerin ve ihracatın serbest olması, aynı zamanda sanayi üretim hususuna değinerek iç sanayi üretimini muhafaza edebilme ve yapılan ticarete mübadeleyi kolaylaştırabilmenin yollarını araştırmıştır (Mithat, 2010, s. 69).

Ahmet Mithat’ın edebi eserlerinin birçoğunda iktisada dair atıfta bulunmuşsa da hassaten muhtevası açısından ekonomi ile ilgili bir başka eser olan “*Teşrik-i Mesai Taksim-i Mesai*” isimli yapıtı da neşredilmiştir. Bu eserde iş bölümünün faydası üzerinde durulmuştur. Bir iş yerinin kısa sürede yüksek kâr elde edebilmesi için birden fazla

paydaşının olmasının ve iş bölüşümünün yapılarak zamandan tasarruf sağlanması gerekliliğine temas etmiştir. Aynı zamanda milli ekonominin gelişmesi için de yerli üretimin yapılmasına ve bunun için de yerli şirketlerin ehemmiyetinden bahseder. Ahmet Mithat Efendi’nin yazın dünyasında yer alan tüm eserlerinde dolaylı veya direkt olarak toplumun sosyal ve ekonomik yapısına aynı zamanda ülkenin içinde bulunduğu iktisadi sorunlarına dikkat çekmiştir.

Ahmet Mithat Efendi gibi hem edebi eser hem de iktisat ile doğrudan bağlantılı eserleri olan bir diğer yazar ise Musa Akyığıtzade’dir. Kendisi uzun süre farklı coğrafyalarda mülki idare amiri olarak faaliyet göstermiştir. Akabinde Osmanlı başkenti, İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi’nde müdürlük yapmıştır (Türkoğlu, 2020, s. 17). Akyığıtzade, “*Hüsâmeddin Menla*” adlı eserinde eğitim hayatı için *Dersaadet*’e gelen bir karakterin yaşam mücadelesini konu edinmiştir. Tahsilini bitiren idealist genç akabinde memleketine geri döner ve memleketinde kendi aldığı eğitime uygun bir mektep açma girişiminde bulunur. Bu amaç doğrultusunda çok emek sarf edilmesine değinir. Esasında Musa Akyığıtzade’nin bu eseri, Ahmet Mithat Efendi’nin eserlerindeki karakterlerinden farksız değildir. Aynı zamanda Tatarca yazıldığı için Tatar edebiyatı adına önemli bir baş yapıttır (Türkoğlu, 2020, s. 21).

Musa Akyığıtzade ve Ahmet Mithat Efendi meslekleri gereği iktisat ile oldukça fazla alakadar olmuşlardır. Gerek iktisat ile ilgili kitaplarında olsun gerek diğer edebi eserlerinde olsun Osmanlı Devleti’nde himayeci iktisat politikalarının gelişmesi için öngörülerde bulunmuştur. Zira Osmanlı Devleti kuruluşundan XIX. yüzyılın son çeyreğine kadar geçen süre zarfında bir dizin ıslahat ve reformlara tabii olmuştur. Özellikle XIX. yüzyılda neredeyse tüm alanlarda yeniliğe gidildiğini görmek mümkündür. Bu yeniliğin önünü açan en önemli etkenler ise Osmanlı da yönetici sınıf arasında dünya iktisadi görüşlerinin dikkate alınması olmuştur. Aynı zamanda basılı yayın organlarında özellikle iktisadi konulara temas edilmesi ve Avrupa’ya ihtisas eğitimini tamamlamak için giden talebelerden edinilen bilgilerle Osmanlı iktisat düşüncesinde reformlar yaşanmıştır (Sayar, 2011, s. 29).

XIX. yüzyılın son çeyreğine kadar Osmanlı Devleti’nde iktisadi anlamda liberal politikaların etkili olduğu bilinmektedir. Ancak liberal iktisat politikalarına ilk gelen eleştiriler Ahmet Mithat Efendi’den olmuştur. Kendisinin mesleki

durumunun yanı sıra eş zamanlı olarak gazete ve mecmualarda yazmış olduğu iktisadi konular kendisinin ihtisaslaşmasına da sebebiyet vermiştir. Mithat Efendi'den etkilenen Musa Akyiğitzade'nin de liberal ekonomiden ziyade himayeci ekonomi politikalarını benimseyen hatta bu hususta alanda ilk kez liberal ekonomi ile korumacı iktisat politikalarının mukayese edildiği bir eseri neşrettiği bilinmektedir. "İktisad yahut İlm-i Servet Azade-i Ticaret ve Usul-i Himaye" 1896 yılında Akyiğitzade tarafından kaleme alınmıştır. Eserde her iki ekonomi politikası tartışılmış ve ülke menfaati adına en uygun ve faydalı hangisi ise onun tercih edilmesi gerektiğini vurgulamıştır (Çoşkun Albayrak vd., 2016, s. 138). Bu akıma dahil olan bir diğer isim ise Mehmet Tahir'dir. Rüşumât Emaneti Muhasebe Kalemi Kâtibi olan Mehmet Tahir Bey, Netice-i Sa'y (Emeğin Sonucu) isimli yapıtında lüks bir yaşam içinde yaşayan ve hatta şımartılan bir çocuğun daha sonra ebeveynlerini kaybetmesi neticesinde Dersaadet'te tek başına yaşamının zorluğuna değinerek, olağanüstü bir emek sarf ederek girişken bir ruh ile sıfırdan başlayan bir karakteri okuyucuya sunmaktadır (Kılınçoğlu, 2017). Eserde özellikle, verilen emek ile birlikte başarının ve yaşam kalitesinin artacağı vurgulanarak ekonomik kalkınma, Osmanlı'nın ahlâk iktisadi üzerinden aktarılmaktadır. Bu husus özellikle yardımlaşma konusu üzerinden işlenmiştir. Eserde aktarılan bu konu, Türkiye Selçuklu Devleti başta olmak üzere Osmanlı Devleti'nde de toplumun içtimai dinamiğini etkileyen en önemli kurumlarından olan Ahilik Kurumu ve Fütüvvet Teşkilatı'nın tezahürü olarak görülebilir. Mehmet Tahir'in, Osmanlı iktisat ve malî tarihini edebi eserle buluşturmuş olması elbette ki tesadüfî bir olgu değildir. Mehmet Tahir Bey mesleği gereği Osmanlı maliyesindeki değişim ve dönüşümü yakından takip edebilme fırsatını yakalamış biridir. İktisat, girişimcilik, içtimai yapı gibi konu başlıklarını edebi eserlere yansıtmaya sürecini Cumhuriyet Dönemi edebiyatçılarından Reşat Enis devam ettirmiştir. "Afrodit Buhurdaında Bir Kadın" adlı eserinde bir fabrikada çalışan işçiler ve patron üzerinden; ağır çalışma şartları, emeğin karşılığını alamama, işçi sorunları gibi bir dizi iktisadi faaliyetler, romanın kurgusunu oluşturmuştur. Kitapta cinsiyet faktörüne de değinilmiştir. Eserde, günümüzde dahi kadınların önüne çekilen cam tavan sendromuna atıfta bulunularak kadınların fabrikalarda erkeklerle nazaran daha ağır şartlarda çalıştığına ve kadınların

istismara uğradığına vurgu yapılmaktadır (Enis, 1937, s. 82).

Türk milliyetçiliğinde ilham kaynağı olmuş Osmanlı edebiyat dünyasında çeşitli alanlarda eserler vermiş bunun yanı sıra gazeteci ve devlet memurluğu gibi görevlere getirilen Namık Kemal'in kaleme aldığı eserlerde de iktisadi faktörlere vurgu yapılmıştır. Özellikle Paris'te yaşadığı zamanlarda ekonomi ve hatta hukuk eğitimi almış olması kendisinin iktisadi ve içtimai konularla ilgilenmesine olanak tanımıştır. Toplumun nüfus politikaları sorunlarına çözüm aramak istemiştir (Fındıkoğlu, 1941, s. 19). Namık Kemal'in içinde bulunduğu dönem itibarıyla siyasal ve sosyal zorlukları göz önünde bulundurursak kendisi toplumsal olaylara duyarsız kalamamıştır. Dönemin diğer eserleri ile mukayese edildiği zaman özellikle Namık Kemal'in "İntibah" adlı eserinde Tanzimat modernleşmesini anlatırken ahlâk normlarına da değinmiştir. Romanın kahramanı Ali Bey'in tüm olaylara yaklaşımını etik değerler çerçevesinde açıklamaya çalışırken hayatın olağan akışına bağlı olan rutin iktisadi faaliyetler yine ahlâk çerçevesinde açıklanmıştır.

Namık Kemal'in özellikle gazetelerde yazdığı konular iktisadi konulardır. İbret Gazetesi, Tasvir-i Efkâr Gazetesi, Hürriyet Gazetesi ve Hadika Gazetesi'nde memleketin iktisadi meseleleri hakkında çeşitli makaleleri yayınlanmıştır. Namık Kemal, Osmanlı Devleti'nin dağılma ve hatta yıkılmasını siyasal faktörlerin yanı sıra ekonomik nedenlere bağlamaktadır. Osmanlı ticareti, maliyesi ve tarımı hakkındaki düşünceleri yöneticiler tarafından değerlendirilmiş ve uygulamalarda bu fikirler doğrultusunda değişikliğe gidilmiştir (Çadircı, 1991, s. 54).

Geç Osmanlı Dönemi edebi yazarları arasında adını zikretmemiz gereken bir diğer isim Recâzade Mahmut Ekrem Efendi'dir. Kendisinin kaleme aldığı birçok eserde iktisadi olaylara atıfta bulunmaktadır. İlk yazıları Tasvir-i Efkâr, Hakayıkü'l Vekayî' ve Hazine-i Evrak gazetelerinde yayımlandıktan sonra Maliye Esham Kalemi'nde çalışmıştır. Ayrıca Recâzade Mahmud Ekrem, Nafia Nezaretin'de Tahrir-i Emlâk kaleminde de çalışmıştır. Yazarın iktisadi yazımında kendisinin hem Maliye Esham'daki süreci hem de Nafia Nezaretin'deki deneyimlerinin etkileri görülmektedir. Daha sonra Mekteb-i Mülkiye'de edebiyat muallimliği yapmış bu süre zarfında Namık Kemal ve Abdülhak Hâmid ile tanışması kendisini edebiyat camiasında daha da fazla tanınır hale getirmiştir (Uçman, 2007, s.

89). Birden fazla eseri bulunan Recâizade Mahmut Ekrem Efendi'nin roman alanında önemli bir eseri olan "Araba Sevdası" özellikle Tanzimat dönemi Türk modernleşmesini alafranga karakterler üzerinden alaylı bir üslup ile aktarmış olması tıpkı Ahmet Mithat Efendi'nin Rakım Efendi ve Felatun Bey'de Veblen'in tanımladığı aylak sınıfına yapmış olduğu atıf gibidir. Recâizade Mahmut Ekrem Osmanlı başkentinde yaşayan eğlence ve zevk anlayışından öteye gidemeyen, mirasyedi bir karakter olan Bihruz Bey'i okuyucuya tanıtır. Babasının vefatı ile birlikte neredeyse tüm gayrimenkulleri satışa çıkartan Bihruz Bey'in her geçen gün serveti erimektedir. Bunun sonucunda da borç batağına sürüklenmeye başlamıştır. Bu süre zarfında yazar, mekânsal anlamda da okurlarına mesaj vermektedir. Beyoğlu, Üsküdar ve Çamlıca semtleri arasındaki yaşam standartlarının farklılığına dikkat çeker (Ekrem, 2004, s. 68). Yazar, farklılığın insanların yaşam tarzlarına, tercihlerine, yeme içme hatta kılık kıyafetlerine kadar sirayet ettiğine dikkat çekerek bireyi daha çok semt üzerinden analiz etmeye çalışmıştır.

Osmanlı Devleti'nin son zamanlarına tanıklık eden bir diğer yazar ise Ömer Seyfettin'dir. Yazarın eserleri olan "Niçin Zengin Olmamış?", "Makul Bir Dönüş" ve "Boykotaj Düşmanı"nda geç dönem Osmanlı Devleti'nin iktisadi ve içtimai yapısını ele almaktadır. Hikâyelerinden "Makul Bir Dönüş" kurgusunda Osmanlı ekonomisi için oldukça önemli bir mesele olan madeni paradan kaimeye geçiş sürecini ele almıştır. Osmanlı Devleti madeni para kullanımında klasik dönemde monometalizm diye bilinen tek madeni paraya dayalı sistemi benimsese de daha sonra altın ve gümüşten oluşan iki metalli sistem olan bimetalizmi uygulamıştır. Ancak 1840 yılında ilk kez kâğıt para basımı gerçekleşmiş, 1844 yılından 1923 yılına kadar para yerine geçen kâğıt anlamında kullanılan kaimeler tedavülde kalmıştır. Ömer Seyfettin, "Makul Bir Dönüş" adlı eserinde hikâyesinin kahramanı Cabi Efendi'nin takriben dört yıl kalmış olduğu hastaneden çıkışını ele almıştır. Hastaneden çıkacak olan Cabi Efendi parası olmadığı için doktorundan bir miktar para talep eder. Buna karşılık doktor kendisine bir banknot uzatır. Lakin Cabi Efendi onun bir para olduğuna inanmaz ve şaşkınlığını ifade eder. Son tahlilde kendisine uzatılan banknotu alarak İstanbul sokaklarında dolaşan Cabi Efendi, gıda ürünlerinin fiyatlarını görünce daha da şaşkın olur. Esasında bu şaşkınlığın müsebbibi özellikle XIX. yüzyılın son çeyreği XX. yüzyılın başlangıcında ülkede yaşanan enflasyon artışlarının tezahürüdür. Aynı şekilde "Niçin Zengin

Olmamış?" isimli eserde de hububat ürünlerinde yaşanan fahiş fiyat sonucu piyasada oluşan stokçuluk konusuna temas etmiştir. Balkan topraklarında yaşanan karışıklıklar neticesinde Osmanlı toprak kaybı yaşamıştır. Bu süreçte Osmanlı tebaasında bulunan kişiler arasında milliyetçilik kavramının yayıldığı bilinmektedir. "Boykotaj Düşmanı" isimli eserde de milli iktisat teması işlenmiştir.

Ömer Seyfettin toplumu ilgilendiren meselelerde aktör olarak insanı hedef alır. Düşünsel anlamda farklı insan profillerine yer vererek eserlerinde dönemin toplumsal olaylarını mukayese ederek kurgulamıştır. Hikâyelerinin birçoğu Osmanlı Devleti'nin son döneminde meydana gelen iktisadi ve sosyal sorunları kapsar. Aşırı miktarda basılan para ile oluşan enflasyonist sorunlar, yabancıların dönemin maliye politikaları hakkında fazla müdahalede bulunmaları, Müslüman ve Türk tebaasının ekonomide kendine yer bulamaması, borçlanma, yanlış iktisadi politikaların oluşturduğu yoksulluk gibi dönemin güncel iktisadi konularına dikkat çekerek toplumun bilinçlenmesine imkân tanımıştır. Para tarihi açısından önemli bir yere sahip olan kâğıt paranın basımını yine bir karakter üzerinden okuyucuya sunmaktadır. Osmanlı'nın para birimi altın üzerinden tanımlanmış olmasına rağmen artan askeri harcamalar ile birlikte küçük ve büyük kâğıt paralar basılmış böylelikle gümüş sikkeler piyasadan kaybolmuştur. Esasında Osmanlı Devleti'nin talep ettiği para düzeni bozulunca fazla miktarda kâğıt para basımına gidilmiştir. Sonuç itibarıyla paranın miktarının artması enflasyonist ortamın oluşmasına ve piyasada fiyatlar genel seviyesinin artmasına neden olmuştur.

4. Erken Cumhuriyet Dönemi Edebiyatında İktisat Teması Örnekleri

Osmanlı'dan cumhuriyete geçiş sürecinde ve cumhuriyetin ilanı ile birlikte var olan toplumsal sorunların hala devam ettiği bilinmektedir. Birinci Dünya Savaşı'nın ağır tahribatı da bu sorunların atmasını devam ettirmiştir. Yaşanan toplumsal değişimler ve rejim değişikliği ile birlikte sadece siyasi ve sosyal değil iktisadi anlamda da problemlerin ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. Sadece Türkiye özelinde yaşanan bir ekonomik istikrarsızlık yoktu; aynı zamanda 1929 yılında yaşanan Büyük Buhran ile dünya üzerinde iktisadi sorunların artması ivme kazanmıştır.

Yaşanan bu olayların tezahürü dönemin basılı yayın

organlarında işlenmiştir. Halkın günlük olarak ulaşabileceği gazete ve dergilerde toplumun iktisadi sorunlarına temas edilmiştir. Bunun yanı sıra edebi eserlerde de bu olayların işlendiği anlaşılmaktadır. Cumhuriyet Dönemi Millî Mücadele kadını olarak anılan Halide Edip Adivar'ın "Sinekli Bakkal" adlı eseri Türk modernleşmesini tüm gerçekliği ile okuyucuya yansıtan eserlerden biridir. Eserde karakterlerin gerçekçi olması okuyucuya dönemin anlatıldığı tarihteki olayları iktisat sosyolojisi açısından değerlendirme fırsatı sunmaktadır. Eserde mekân vurgusu ise toplumsal değişime ayna tutmuştur. Eserde saray ve çevresi olarak nitelendirilen sınıfsal ayrıma da temas edilmiştir. Mekân vurgusuna sıklıkla temas eden Halide Edip Adivar kendi yaşam hikayesini ele aldığı takriben çocukluktan 1918 senesine kadar hayatından kesitler sunduğu biyografi özelliği taşıyan eseri olan "Mor Salkımlı Ev" adlı yapıtında modernleşme algısını yapı ve mekân üzerinden okuyucusuna aktarmaktadır. Millî Mücadele döneminin arka perdesinde bulunan toplumsal, siyasi ve iktisadi olguları eser üzerinden okumak mümkündür. Geç Osmanlı Döneminin iktisadi ve sosyal yapısını kadın bakışı ile okuyabilmek adına da önemli bir yapıttır. Zira dönemsal açıdan incelendiği zaman özellikle kadın hakları savunuculuğuna dikkat çeken bir isim olması hasebiyle meşrutiyet yıllarında kadın hareketinin ve kadın emeğinin en önemli temsilcilerindendir (Harnuboğlu, 2014, s. 75). Aynı yıllarda Osmanlı toplumunda kadınlara yönelik cemiyetlerin kurulması özellikle Osmanlı Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti'nin basılı yayın organı olan Kadınlar Dünyası dergisi dönemin kadın profiline güçlü bir destek sunarak kadınların sosyal ve iktisada hayatta var olma mücadelesini ele almaktadır.

Cumhuriyet yazarlarından biri olan Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun gazetelerde yayınlanan ancak daha sonra kitap olarak neşredilen eseri "Panorama" değişen rejim değişikliği ve yeni kurulan düzene istinaden tüccar sınıfının olmamasından ve yaşanan savaşlar hasebiyle nüfusun az olması ve üretken işçi sınıfının az olmasından kaynaklı kıtlık faktörlerine temas etmiştir. Bu sebeple de yöneticilerin sosyal devlet mantığı ile hareket ederek halkına iktisadi ve sosyal imkanları sağlaması hususuna dikkat çekmiştir. Yakup Kadri'nin bir başka eseri olan "Kiralık Konak" ise iktisadi hayata dair bulgular, kent, modernleşme ve tüm bunları yönetici sınıf ile bireye bağlayan kompleks bir yazım ile okuyucuya sunar. Kitabın karakterlerinden biri olan

Seniha'nın büyükbabası ile olan bir konuşmasında artık lüks tüketimi karşılayabilecek bir ekonomik özgürlüklerinin olmadığına dikkat çeker. Kitapta Seniha karakteri üzerinden tüketim bağımlılığının sebep ve sonuçları ele alınmaktadır. Bu tüketim bağımlılığının yalnızca maddiyat üzerinden değil manevi değerler üzerinden de olabileceğini okuyucuya göstermektedir (Karaosmanoğlu, 2014, s. 83). Bunun yanı sıra eserde yapı üretiminde yaşanan değişime de dikkat çeker. Zira dönemsal olarak incelendiği zaman henüz çok katlı yapı olarak tanımlanan apartman yaşamının olmadığı ancak Tanzimat ile birlikte artık bu geçişin birer zorunluluk olduğu lakin çokta arzu edilen bir olay olmadığına dikkat çekmektedir.

Erken Cumhuriyet Dönemi eserlerinde devlet ve köylü temasına oldukça fazla temas edilmiştir. Bu bağlamda 1929 yılında Vakıf'te tefrika edilen Sadri Ethem Ertem'e ait olan "Çıkrıklar Durunca" adlı eseri örnek verilebilir. Eser, 1930 yılında kitap olarak neşredilmiştir. Anadolu'da yaşam mücadelesi veren köy sakinleri artan ağır vergiler, kıtlık faktörü, yönetici sınıfın taşraya bakış açısı, yabancılara tanınan ticari imtiyazlar neticesinde yerli tüccarın mallarının ticarete konu olamaması ve bu imtiyazların yerli üretimi baltalaması gibi bir dizi konulara ağırlık verilmiş; bu anlamda ekonomi politikalarını eleştiren bir eser olarak bilinmektedir (Ertem, 2012, s. 17). Tarım sınıfının omzuna yüklenen ağır vergiler, yerli üretimi teşvik edecek politikaların istenilen düzeyde olmaması tüm bunların yanı sıra 1929 Ekonomik Buhranın tüm ülkelerde hissedilmesi neticesinde yaşanan ekonomik kriz gibi faktörlere kitapta kurgusal bir anlatım ile yer verilmiştir.

Yaşar Kemal'in 1955 yılında kaleme aldığı "Sağırdere" adlı eserinde de Anadolu'nun bir köşesinde merkez ve taşra konu başlıklarına temas ederek yaşanan yoksulluk ve göç kavramları ele alınmaktadır. Eserde, tarlada çalıştırılan ve reşit olmayan bir karakter üzerinden kırsal alanda ve kentte çocuk işçiliği temalarına vurgu yapılır. Yapıtta, şehirde yaşından dolayı çalıştırılmasına izin verilmeyen karaktere ve hükümet tarafından yasakların konulmasına dikkat çekilmektedir. Ancak bu karakterin daha düşük yevmiye ücreti ile köyde çalıştırılmasına müsaade edilmektedir, bu duruma eleştirel bir dil ile yaklaşmıştır (Tahir, 2011). Bu dönemde kırdan kente göç kavramının daha yaygın olması hasebiyle eserlerde bu konuya daha fazla temas edilmiştir.

Edebi eserlerde, feodalizmin doğuşuyla mülksüzleşen tarım sınıfı, emeğinin belli bir ücret karşılığında

satmaya başladığı kapitalizm ile sosyalizm arasında uzanan geniş bir yelpazenin arasında yer alan proletarya sınıfının ortaya çıkmasını anlaşılır ve sade bir dil ile ele almaktadır. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte yaşanan rejim değişikliği toplumun her kesiminde hissedilir derecede dönüşümlerin yaşanmasına olanak tanımıştır. Ancak ilk yıllarda savaşlardan mütevellit nüfus oranının düşük olması, emeğe olan talebi de beraberinde getirmektedir. Türkiye ekonomisinin tarıma bağlı olduğu dönem olması hasebiyle toprak sahibi ve toprağı işleyen sınıfsal ayrımlar oluşmaya başlamış bu durum halk arasında problemlerin çıkmasına sebebiyet vermiştir. Bu durum dönemin edebi eserlerinde de işlenmiştir. Bu husus özellikle Yaşar Kemal ve Sadri Ethem Ertem gibi yazarların eserlerinde hayat bulmuştur. Yaşanan rejim değişikliği ile birlikte hem toplumsal hem de kentsel dönüşümlerin yaşandığı bilinilmektedir. Bu durum bireylerin tüketim alışkanlıklarına yansımıştır. Mekanların dönüşümü ile konakların artık kiralınması gündeme gelmiştir. Özellikle Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun "Kıralık Konak" eserinde hem buna vurgu yapılmakta hem de Türk modernleşmesinin yaşandığı bazı olaylara temas etmektedir. Aynı dönemlere yansıyan kadın direnişi olarak önemli bir misyona sahip olan Halide Edip Adıvar eserlerinde de oluşan yenileşme hareketi sonucu değişimlerin yaşandığı görülebilmektedir. Sonuç itibariyle dönemin değişen siyasi, toplumsal, iktisadi yapısının edebi eserler üzerinden halka sunan yazın dünyası söz konusudur.

5. Sonuç

Geç Osmanlı Dönemi ve Erken Cumhuriyet Dönemi edebi eserleri incelendiği zaman oldukça fazla eser olduğu görülmektedir. Bu eserleri tek tek incelemek ve hepsinin muhtevasını bakabilmek için büyük bir literatür çalışması yapılması lazım. Bu bağlamda belki de tek başına daha kapsamlı bir lisansüstü çalışması dahilinde incelenmesi edebiyattaki iktisat kavramını kavrayabilmemiz açısından daha verimli olacaktır. Bu çalışmada bahsi geçen yazar ve yazarlara ait eserlerin ortak paydası kuşkusuz ki toplumu irdeleyen sosyal ve ekonomik kaygılar olmasıdır. Osmanlı döneminde özellikle Tanzimat ve Meşrutiyet ile birlikte başlayan değişim ve dönüşüm siyasi alanda başlamış daha sonra tüm alanlara sirayet etmiştir. Yaşanan bu değişimi Türk modernleşmesi olarak tanımlayabilmek mümkündür. Bu değişim ile birlikte yazın dünyasında da hareketlilik başlamıştır. Bu hareketlilik yalnızca Osmanlı Devleti'nde değil aynı zamanda diğer coğrafyalarda da gerçekleşerek

Dünya edebiyatında hayat bulmuştur. Bu hususta özellikle çalışmanın muhtevasını oluşturan ikinci bölümde Dünya edebiyatında yer alan George Orwell, Lev Nikolayeviç Tolstoy, Charles Dickens ve Frans Kafka'ya ait eserler üzerinden örnek verilmiştir. Eserlerin ortak paydası ise her ülkede yaşanan ekonomik krizlerin topluma yansımış olmasıdır. Dünyayı etkileyen birçok iktisadi olayların Osmanlı Devleti'nin son yüzyılında iktisat konusunu hususi olarak işleyerek bilimsel bir alana vurgu yapmaya çalışan iktisadi düşünürlerin yanı sıra, bu algıyı edebiyat yazın dünyasına yansıtan yazarların mevcudiyeti iktisat kavramının disiplinlerarası çalışmalarda yer almasına olanak tanımıştır. Çalışmanın üçüncü bölümünü oluşturan XIX. yüzyıl Osmanlı yazın dünyasına ait bazı örnekler verilmiştir. Bu örneklerin en önemli konusu Osmanlı toplumunda yaşanan iktisadi faktörlerin sonuçlarının ele alınmasıdır. Osmanlı Devleti'nde girişimcilik örneği ile tek başına bir ekol olan Ahmet Mithat Efendi bu hususta oldukça önemli bir isimdir. Bu anlamda Ahmet Mithat Efendi'nin farklı eserlerinde yer alan iktisadi olaylara dikkat çekilmiştir. Aynı zamanda bu bölümde Mehmet Kaplan, Mehmet Tahir, Namık Kemal, Recâizade Mahmut Ekrem ve Ömer Seyfettin'e ait bazı eserler incelenmiştir. Eserlerde toplumu derinden sarsan iktisadi olayların kurgusal bir dil ile kaleme alındığı görülmektedir. Bu hususta toplumun kabul etmekte oldukça zorlandığı kâğıt paraya geçiş serüveni konusu Ömer Seyfettin tarafından hikâye olarak ele alınmıştır. Toplumu ilgilendiren olayların daha geniş kitlelere yayılmasına olanak tanınması açısından önem arz etmektedir.

Dördüncü bölümde Erken Cumhuriyet Dönemi'nde yazılan eserlerden örnekler verilmiştir. Halide Edip Adıvar, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Sadri Ethem Erten, Yaşar Kemal gibi yazarların bazı eserleri üzerinden edebiyatta yer alan iktisadi kavramlara temas edilmiştir. Cumhuriyet döneminin en önemli konusu olan iktisadi kalkınmanın, devletin uygulayacağı iktisat politikaları ile mümkün olacağı bilinmektedir. Erken Cumhuriyet Döneminin en büyük sorunlarından biri kıt kaynakların mevcudiyetidir. Henüz yeni rejim değişikliğinin yaşandığı ülkemizde, emek ve sermaye konusunda oldukça ciddi sorunların yaşandığı bir dönemdir. Bu yıllarda ülkenin yurt içi hasılasında payı en yüksek olan sektör elbette ki tarımdır. Özellikle bu dönemde yazılan edebi eserlerde kırsal kent temalarına ağırlık verilmiştir. İşçi sorunları, ücret, göç konuları karakterler üzerinden yansıtılarak dönemin iktisadi

tablosu oluşturulmaya çalışılmıştır. Millî mücadele zamanında merkezi yönetim ile taşra arasında yaşanan sorunlar, sermaye birikimlerinin belirli kişiler arasında toplanması, eş zamanlı olarak dünya üzerinde yaşanan 1929 Büyük Buhranının Türkiye iktisadi politikalarına etkili olduğuna dikkat çeken edebi eserler bu dönemlerde kaleme alınmıştır. Sonuç olarak, iktisadi olayların gerçek yüzünün yansıtıldığı edebi eserler ile ülkenin içinde bulunduğu ekonomik sorunlar okuyuculara sunulmuştur. Tarih boyunca yazılı eser olarak bırakılan tüm eserlerin arka planında esasında bir ekonomik tema vurgusu vardır. Bu çalışmanın muhtevasını oluşturan örnekler ise Dünya edebiyatının yanı sıra Geç Osmanlı Erken Cumhuriyet Dönemi'nin, özellikle sosyal ve ekonomik konularını bir arada buluşturan ve okuyucuya sunan en önemli eserleri olarak yorumlanabilir. Bu eserlerin en önemli amacı dönemini yansıtan krizlerin, olumsuzlukların halka edebi eserler üzerinden aktarılmasıdır. Sosyal bilimler disiplinlerarası bir kürsüdür. Bu bağlamda herhangi bir konu araştırılırken edebiyat, sosyoloji, ekonomi, tarih ve coğrafya gibi farklı bilim dallarından beslenilebilir. Hepsini bir arada yansıtan en önemli yayın organlarından biri ise edebi eserlerdir. Yazarlar tarafından edebi eserler kaleme alınırken yeryüzünde yaşanan iktisadi krizleri bazen eleştirel bir dil ile bazen de trajedik bir şekilde ele alındığı görülmektedir. Edebiyat içinde iktisadi kavramları işleyerek esasında edebi eserin iskeletini oluşturan yazarlar hakikat ile kurguyu bir arada okuyucusuna sunmaktadır. Bu bağlamda edebi eserler okunurken dönemin iktisadi, siyasi ve toplumsal olayları hakkında bilgi sahibi olunması, okunan kitapların daha anlamlı bir hal kazanmasına olanak tanımaktadır.

Kaynakça

- Brain, J. (2024). The great depression, historic UK, <https://www.historicuk.com/HistoryUK/HistoryofBritain/Great-Depression/>
- Buğra, A. (1995). *İktisatçılar ve insanlar*. (1. Baskı). İletişim Yayınları.
- Çadırcı, M. (1991). Namık Kemal'in sosyal ve ekonomik görüşleri. *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 2(2).
- Çoşkun Albayrak G., Genç H. ve Kocakaplan, S.Ç. (2016). *Osmanlıda Modern İktisadın İzinde 2 İlm-i Servet veyahut İlm-i İktisat Akyiğitzade Musa*. (1.Baskı). Dergâh Yayınları.
- Ekrem, R. M. (2004). *Araba sevdası*. (4. Baskı). Akçağ Yayınları.
- Enis, R. (2013). *Afrodite buhurdanında bir kadın*. (1.Baskı). Evrensel Basım Yayın.
- Ertem, S. (2012). *Çıkrıklar durunca*. (1.Baskı). Salkım Söğüt Yayınları.
- Fındıkoğlu Z. F. (1941). Namık Kemal Sayısı, Namık Kemal ve Mehmet İzzet, Nüfus Meselesi, Hukuk Felsefesi. *Tarihi, İŞ Mecmuası Felsefe Ahlak İctimaiyat Dergisi* 25(4).
- Harnuboğlu, M. (2014). "Mekân ve mekânın algılanış biçimleri: Halide Edib Adıvar'ın otobiyografisi Mor Salkımlı Ev üzerine bir inceleme", Yayınlayan: *Ankara Üniversitesi KASAUM*, <http://cins.ankara.edu.tr/>
- Kabakçı, E. S. (2016). *Ahmet Midhat Efendi'nin iktisadi görüşleri ile o dönemin iktisat politikalarının uyumu* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Maltepe Üniversitesi.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (2014). *Kıralık konak*. İletişim Yayınları.
- Kılıç, M. E. (2021). İktisat ve edebiyat ilişkisi üzerine bir çalışma. 3. *Uluslararası İzmir İktisat Kongresi*, 12-13 Mart 2021 İzmir. <https://124.im/xdbBHR>

- Kılınçoğlu, D. T. (2017). İktisadi düşünce tarihi kaynağı olarak edebiyat: Geç Osmanlı İmparatorluğundan üç örnek. Boz, Ç., Öğüt, K. Ve Bozkurt, A.D. (Eds.), *İktisat ve Diğer Bilimler* (ss. 58). İletişim Yayınları.
- Midhat, A. (2001). *Letaif- İ Rivayat*. (1.Baskı). Çağrı Yayınları.
- Midhat, A. (2016). *Felatun Bey ile Rakım Efendi*. (1. Baskı). Akçağ Yayınları.
- Mithat, A. (2010). *Ekonomik politik*. (1.Baskı). Nabu Press.
- Mithat, A. (2019). *Müşahedat*. (1.Baskı). Tema Yayınları.
- Okay, O. (2002). Teşebbüse sarfedilmiş bir hayatın hikâyesi. *Kitap-lık*, 54(2002), 134.
- Özel, M. (2019). *Romanperver İktisatçı*. (1.Baskı). Küre Yayınları
- Sarfati, M. (2014). "Edebiyat Yapmaktan" Uzaklaşan İktisat Bilimi İnsan Tabiatını Algılayabiliyor Mu? *İktisat ve Toplum Dergisi*, 47: 27-37 <https://124.im/1zkq16>
- Sayar, A. G. (2011). *İktisat metodolojisi ve düşünce tarihi yazıları*. Ötüken Neşriyat.
- Steinback, J. (2020). *Gazap üzümleri*. Farklı Yayınevi.
- Tahir, K. (2011). *Sağırdere* (4. Baskı). İthaki Yayınları.
- Türkoğlu, İ. (2020). Musa Akyığıtzade 1865-1923 (31. Cilt). Türkiye Diyanet Vakfı.
- Uçman, A. (2007). Rezaizade Mahmut Ekrem (Cilt 34). TDV.
- Ülgener, S. F. (1983). *Zihniyetler, aydınlar ve izm'ler* (1. Baskı). Mayaş Yayınları.
- Ülgener, S. F. (2008). İktisat zihniyeti ve iktisat ahlâkı. *İş Ahlakı Dergisi*, 1(1), 137-162.
- Üşür, İ. (2003). Ekonomi Politik: Zarif Mezar Taşları? *Praksis*,10, 211-238.

Araştırma Makalesi/Research Article

Öğretmenlerin Tükenmişliklerinin Öncül ve Sonuçlarının Değerlendirilmesi

The Evaluation of The Causes and Effects of Teacher Burnout

Ahmet Ali DEMİRBAŞ 1

ÖZ

İnsanlar; yaptıkları işin özellikleri, kendi kişisel özellikleri, sosyal çevresi vb. değişkenlerin etkisiyle yaşadıkları olumsuzluklar karşısında tükenmişlik yaşarlar. Bu araştırmanın amacı resmi kurumlarda görev yapan öğretmenlerin tükenmişliklerine etki eden faktörler üzerine yapılan çalışmaların incelenmesi ve karşılaştırılmasıdır. Aynı zamanda 1996- 2023 yılları arasında Türkiye’de yapılan çalışmaların sonuçlarına göre tükenmişliğin alt boyutlarının ne düzeyde yaşandığının tespit edilmesidir. Yapılan araştırmalarda cinsiyet, yaş, medeni durum, mesleki kıdem, öğrenci mevcudu, branş, okulun çevresinin sosyal ve ekonomik yapısı, manevi doyum, alınan ücret vb. değişkenler üzerinde yapılan çalışmaların neticesi değerlendirilmiştir. Ücreti az bulan, takdir edilmeyen, psikolojik destek almayan öğretmenlerin duygusal tükenmeyi daha fazla yaşadığı tespit edilmiştir. Ailevi problemler yaşayan, fiziksel ve duygusal olarak ypranan, kalabalık sınıflarda çalışan, manevi doyuma ulaşamayan, olumsuz öğrenci davranışlarına maruz kalan, liderlik özellikleri ve iletişim becerileri zayıf yöneticilerle çalışan ve başarıları takdir görmeyen öğretmenlerde duyarsızlaşma daha yoğun görülmektedir. Evli, orta yaş üstü, kalabalık sınıflarda derse giren, psikolojik destek almayan, doktora yapan öğretmenlerde kişisel başarının azalma hissi daha yoğun yaşanmaktadır. Elde edilen bulgular yapılan araştırmaların örneklemine göre değişkenlik göstermektedir.

Anahtar kelimeler: tükenmişlik, mesleki tükenmişlik, öğretmen.

ABSTRACT

People may suffer from burnout because of the negative impacts that they have experienced under the influence of variables such as the features of the job they do, their personal traits and the social environment they live in. The purpose of this research is to examine and compare studies on the factors affecting burnout of teachers working in public institutions. The aim is to determine the extent to which the sub-dimensions of burnout are experienced based on the results of studies conducted in Turkey between 1996 and 2023. In these studies are the results of variables such as gender, age, marital status, professional seniority, the numbers of the students in the classes, their branches, salary rate, the social and economic environment of the school, and their emotional satisfaction evaluated. It has been determined that teachers who are paid low, are not appreciated, and do not receive psychological support experience emotional exhaustion more. Depersonalization is more common in teachers who have family problems, are physically and emotionally worn out, work in crowded classrooms, cannot reach spiritual satisfaction, are exposed to negative student behavior, work with administrators with poor leadership and communication skills, and whose achievements are not appreciated. The feeling of diminishing personal success is experienced more intensely in teachers who are married, over middle age, teach in crowded classes, do not receive psychological support, and have a doctorate degree. The findings obtained vary depending on the sample of the research conducted.

Keywords: burnout, professional burnout, teacher.

¹ Sancaktepe İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü, Türkçe Öğretmenliği, demirbasahmetali@gmail.com, ORCID: 0009-0007-0751-744X

1. Giriş

İnsanların günlük ihtiyaçlarını, sürekli olan giderlerini karşılayabilmeleri için devamlı bir kazanç sağlamaları gerekmektedir. Bunun yanı sıra insanların kendini gerçekleştirip faydalı bireyler olarak faaliyette bulunup kendini iyi hissedebilmesi de gerekmektedir. Bu da beraberinde her bireyin bir mesleğinin olması gibi bir zorunluluğu meydana getirmektedir. Bu zorunluluk hayatın devamı için gerekli olan enerjinin açığa çıkmasına etki ettiği gibi bazı bireylerde de enerjinin tükenmesine sebep olmaktadır (Ergül ve Dalgıç, 2014). Bireyler hayatlarını idame ettirmek ve kendilerini gerçekleştirme güdüsüne ulaşabilmek için günün büyük bir bölümünü işi ile geçirmektedir. İş gereği zamanının çoğunu iş yerinde geçiren bireylerde fiziksel ve zihinsel problemler ortaya çıkmaktadır (Yılmaz vd., 2014). İş piyasasında zamanla ortaya çıkan rekabet şartları, teknolojik gelişmelere uyum sağlama çabaları, çalışma şartlarının insanlar üzerindeki olumsuz etkileri tükenmişlik sendromuna sebep olmaktadır. İnsanların faaliyet gösterdikleri işlerin özelliklerine bağlı olarak bireylerin fiziksel, zihinsel, ruhsal vb. özelliklerinden kaynaklı meslek içerisinde zamanla stresin çeşitli türleri görülmektedir. Özellikle insanlarla daha çok aynı ortamda bulunup insanlarla sürekli iletişim halinde olan doktor, polis, hemşire, öğretmen, diş hekimi, psikolog, avukat gibi meslek gruplarında ve sosyal yardımda bulunan mesleklerde mesleki tükenmişliğin daha çok hissedildiği yapılan araştırmalar neticesinde ortaya konulmuştur (Çetin vd., 2022; Girgin, 2011). Yüksek fedakârlık gerektiren etkili iletişim becerileriyle veli, öğrenci ve idare arasındaki dengeyi sağlaması gereken öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinin yüksek çıkması da beklenen bir durumdur (Avcı ve Seferoğlu, 2011; A. Baltaş ve Z. Baltaş 1993). Türkiye'nin jeopolitik konumu göz önünde bulundurulduğunda ve dünya genelinde yaşanan savaşlar göçler, ülke içerisindeki istikrarsız eğitim politikaları vb. değişimlerin Türkiye üzerindeki etkileri incelendiğinde demografik ve sistemsel değişimler başta olmak üzere yaşanan değişikliklerin en çok etkilediği mesleklerden birisi de öğretmenliktir (Çağlayan, 2012). Yaşanan savaşlar göçler neticesinde Türkçe konuşma ve konuşulanları anlayabilme konusunda problem yaşayan yabancı uyruklu öğrencilerin sayısının artması, örgüt kültürünün olumsuz yönde etkilenmesi, veli ve idarenin öğretmenlerden beklentileri öğretmenleri stres altında bırakıp tükenmişlik duygusunu

yaşamalarının hızlanmasına sebep olmaktadır. Öğretmenlerin yaşadığı stres ve tükenmişlik duygusu sadece kendilerini değil aynı zamanda ailesini çevresindekileri daha da önemlisi öğrencilerini etkilemekte bu da hem eğitim kalitesini düşürmekte hem de öğrencilerin de tutum ve davranışlarını olumsuz etkilemektedir. Bu da topluma zarar vermektedir. İdealistliğini kaybeden öğretmenlerde kişisel başarının da azalmasıyla artan tükenmişlik öğretmenin öğrencilere karşı olan davranışlarının da olumsuz bir yönde ilerlemesine sebep olmaktadır (Baysal, 1995). Ayrıca öğretmenlerin ihtiyaçları ile verilen hizmet içi eğitimlerin uyumlu olmayışı da öğretmenler üzerinde onarıcı bir etki göstermediği gibi öğretmenlerin yıpranmasına da sebep olmaktadır. Velilerin sürekli değişen eğitim sistemi sebebiyle eğitime karşı hissettikleri güvensizlik ister istemez öğretmenlere de yansımaktadır. Tüm bunların yanı sıra örgütsel faktörler de göz önünde bulundurulduğunda öğretmenlerin tükenmişliğinin temelini oluşturan sebepler fark edilmektedir. Yapılan bu çalışmada 1996 ile 2023 yılları arasında yapılan çalışmalardan yola çıkılarak resmî kurumlarda görev yapan öğretmenlerin tükenmişliğinin öncül ve sonuçları değerlendirilip yapılan çalışmaların karşılaştırılmasıyla tükenmişliğin geniş bir çerçevede değerlendirilmesi ve literatürdeki eksiklerinin tespit edilmesi sağlanacaktır.

2. Tükenmişlik

Tükenmişlik kavramını ilk olarak 1970'li yıllarda psikiyatrist Maslach ve Freudenberg'in kullandığı bilinmektedir (Maslach vd., 2001). Freudenberg (1974) tıp personelleri ile yapmış olduğu çalışmada tükenmişliği yıpranıp başarısız olma ve buna bağlı olarak enerji kaybı yaşanması sonrasında insanların kendi isteklerini karşılayamamaları ve buna bağlı olarak içsel motivasyondaki tükenme olarak literatüre geçmesine öncülük etmiştir. Dolgun'a (2012) göre tükenmişlik iş yaşamıyla özel yaşam arasında yaşanan stresle mücadele etme konusunda yetersizliktir. Maslach, insanlarla birebir iletişim halinde olan meslek grubundaki insanların idealist olup işlerinde mükemmeliyetçi bir tutum sergileyen ve kendilerini yaptıkları işe adanmış birey olmaları, bahsi geçen kişilik özellikleri sebebiyle tükenmişlik sendromunun görülme oranlarının ve yoğunluğunun daha fazla olduğunu dile getirmiştir (Uler, 2020). Aktif iletişim halinde olan bireylerde tükenmişliğe etki eden faktörlerin başında rollerin belirsizliği, rol çatışması ve bireye aşırı sorumluluk verilmesi gelmektedir (Naktiyok ve Karabey, 2005, ss. 83-84).

2.1. Maslach'a Göre Tükenmişlik

Maslach'a göre tükenmişlik insanların yaptıkları iş sebebiyle insanlarla yoğun ilişki içerisinde bulunan bireylerde daha yoğun olarak görülmektedir. Maslach ve Jackson (1981) tarafından yapılan tanıma göre tükenmişlik; yorulma, ümitsiz hissetme, fiziksel bitkinlik, çaresizlik, bireylere karşı olumsuz davranışlar sergileme gibi psikolojik ve fiziksel problemler bütünüdür. Tükenmişlik üç bölümde ele alınıp bu bölümlerin duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarının azalması olduğu görülmektedir (Budak & Sürgevil, 2005, s. 96; Erdoğan, 2018, s. 107; Maslach vd., 2001).

Duygusal Tükenme

Tükenmişliğin ilk aşaması olarak nitelendirilir. Önlem alınıp müdahale edilebilmesi adına önemli bir dönemdir (Yılmaz vd., 2014). Bireylerin yıpranmışlıklarını, bitkinlik, yorgunluk ya da enerji kayıplarını dile getirdikleri dönemde duygusal ve hissi olarak yaşadıkları çöküntüdür (Ay ve Avcıoğlu, 2010; Coşkun, 2012; Yılmaz vd., 2014). Arı ve Tuncay (2010) duygusal tükenmeyi bireyin yaşadığı ruhsal bunalımlar olarak ifade eder. Duygusal tükenmenin yaşandığı dönemlerde duygusal tükenmişlik yaşayan bireylerde hizmet ettiği kişilerin problemlerine karşı öfkelenme ya da kaygılanma eğilimleri görülür. Duygusal tükenme yaşayan bireyler ertesi gün de işe gidecek olmaktan hoşnut olmazlar (Arı ve Bal, 2008). Duygusal olarak bitkinlik halinde bulunan bu durumun bir sonraki aşaması duyarsızlaşma olarak adlandırılmaktadır (Uler, 2020).

Duyarsızlaşma

Bireylerin aynı iş ortamında bulunduğu kişilere karşı ilgisiz davranıp onlara karşı küçük düşüren ifadeler kullanmaları, çevresindeki bireyleri umursamamalarıdır (Yıldırım ve İçerli, 2010). İş ile ilgili muhatap olduğu kişilere karşı soğuk, ilgisiz, samimiyetsiz davranışlar içerisinde bulunma ve zaman geçtikçe bu davranışların daha da artarak devam ettiği görülen bir dönemdir (Koçak, 2009, s. 67). Duyarsızlaşma yaşayan bireyler ait oldukları grupların davranışlarına aykırı davranışlar sergiledikleri görülmektedir. Duyarsızlaşma kavramı tükenmişliğin ikinci bölümünü oluşturmaktadır. Bireylerin mesleğine yönelik idealistliklerini kaybedip hizmet kalitesine ya da insan ilişkilerine eski özeni göstermeyip olumsuz tutum ve davranış içerisine girilen durumu ifade etmektedir. Duygusal tükenme sonucunda bireyde oluşan negatif düşüncenin etkisiyle bireyin çevresine karşı ilgisiz kalmasından, bilinçli olarak bireyin çevresiyle

arasına mesafe koymasından ve başkalarının görüş ve önerileri karşısında tepkisiz kalmasından söz edilebilir (Çetin vd., 2022).

Kişisel Başarının Azalması

Düşük başarı hissi (Yılmaz vd., 2014) olarak da adlandırılan bu evre; bireylerin yıpranıp enerji ve verimliliklerinin düşmesi neticesinde idealistliklerini kaybetmelerine, yaptığı işlerin gerekliliklerini yerine getirmede yetersiz kalmalarına ve taleplerin yerine getirilmesinde yetersiz oldukları hissine kapılmalarına sebep olmaktadır (Gündüz, 2005). Bu da bireylerde kişisel başarı duygusunun olumsuz etkilenmesine sebep olmaktadır (Çetin vd., 2022). Bireylerin kendileri hakkında olumsuz düşüncelere kapılmaları verimliliklerini düşürmesiyle işine odaklanamayıp yaratıcılıklarının da azalmasına sebep olmaktadır (Aküzüm ve Özmen, 2014; Yıldırım ve İçerli, 2010). Bireylerin bir işe başlarken kendisinin yetersiz olduğu düşüncesiyle işe başlaması başarı düzeyini düşüreceği gibi aynı zamanda hata yapma oranlarını da yükseltecektir (Yılmaz vd., 2014). Bireylerin geleceğe yönelik plansız tutumlar içerisinde oldukları dönemdir. Amaçsız bir yaşamın başlamasıyla umutsuzluk duygusunun yoğunlaşmasına sebep olmaktadır.

3.Öğretmenlerde Tükenmişlik ve Tükenmişliğe Etki Eden Faktörler

Doktorluk, öğretmenlik, polislik, hemşirelik gibi insanlarla yüz yüze iletişimde olunan meslek gruplarında görev yapan bireylerde tükenmişliğin daha yoğun görüldüğü tespit edilmiştir (Maslach ve Jackson, 1981). Kendisine yüksek hedefler koyup fakat beklentileri karşısında umduğunu bulamayan bireylerde yaşanan hayal kırıklığı sonrasında tükenmişliğin daha yoğun yaşandığı görülmüştür (Yeniçeri vd., 2009). Görevi gereği öğrencilerle yoğun iletişim halinde bulunan öğretmenlerde tükenmişliğe etki eden faktörlerin başında problemli öğrenci davranışları gelmektedir (Avcı ve Seferoğlu, 2011). Tükenmişliğe neden olan faktörler bireylerin kişisel özelliklerine ve çalıştığı örgütlerin özelliklerine göre kişiden kişiye değişiklik göstermektedir (Erdoğan, 2018). Tükenmişliğe etki eden faktörler bireysel ve örgütsel faktörler olmak üzere iki bölümde incelenmiştir (Maslach vd., 2001).

Öğretmenlerde Tükenmişliğe Etki Eden Bireysel Faktörler

Öğretmenlerde tükenmişliğe etki eden medeni durum, eğitim seviyesi, cinsiyet, yaş, işe bağlılık, çocuk sayısı, kişisel beklentiler, meslekteki

yıl, kıdem, günlük stresler; bireysel ve sosyal faktörler arasında ifade edilebilir. Tükenmişliğe etki eden sosyal faktörlerin en önemli etkeni aile yapısıdır. Huzurlu bir aile ortamında yetişip yine aynı durumda bir ailede mesleğini icra eden bir bireyin karşılaştığı sorunları kurduğu sağlıklı iletişim ile çözmesi tükenmişliğe etki edecek problemlerin azaltılmasıyla tükenmişlik oranlarının düşürülebileceği görülmüştür (Arı ve Bal, 2008). Öğretmenlerde tükenmişliğe neden olan kişisel nedenler öğretmenlerin beklentileri, çalışma süresi, yaşam biçimi, kişilik yapısı, mükemmeliyetçilik durumu vb. özelliklerdir (Çetin vd., 2022).

Öğretmenlerde Tükenmişliğe Etki Eden Örgütsel Faktörler

Öğretmenlerde tükenmişliğe etki eden örgütsel nedenler işin niteliği, örgütün özellikleri, haftalık çalışma saati, iş yükü, aidiyet, kararlara katılıp katılamama, örgüt içi ilişkiler, iş gerilimi, rol belirsizliği, örgüt iklimi (Akyürek, 2020; Arı ve Bal, 2008; Maslach vd., 2001) kurumun fiziki yeterliliği, idari kadronun tutum ve davranışları, plansızlık, bezdiri, görev tanımının belirsizliği, uzun süre aynı kurumda görev yapma olarak sıralanmaktadır (Çetin vd., 2022).

3.1.Öğretmenlerde Tükenmişliğin Öncül ve Sonuçları

Tükenmişlik hafif tükenme, orta tükenme ve şiddetli düzeyde tükenme olmak üzere üç ayrı seviyede incelenmiştir (Yılmaz vd., 2014). İnsanlarda uzun soluklu olmayan sinirlenme, alıngan davranışlar sergileme, bitkinlik durumu ve kaygı gibi durumlar hafif tükenme olarak ifade edilirken hafif tükenmenin belirtilerinin şiddetlenmesi orta düzey tükenme olarak adlandırılmaktadır. Mide hastalıkları, ülser, depresyon, migren, yüksek tansiyon vb. fiziksel rahatsızlıklara yol açacak kadar etkili olan tükenme ise şiddetli düzeyde tükenme olarak adlandırılmaktadır (Yılmaz vd., 2014).

Tükenmişliğin etkisi incelendiğinde hem bireye hem de örgüte olan etkisi olmak üzere iki bölüme ayrılmaktadır. Uyku düzensizliği, empati kuramama, mide problemleri, ilgisiz davranma, güçsüzlük, başkalarını suçlu görme, sinirlilik vb. davranışlar bireyin yaşama ihtimali olan fiziksel ve psikolojik problemlerdir. Çalışanın işine geç kalması, sıklıkla rapor alması, üretkenliğinin ve yaratıcılığindeki azalma, iş kazalarındaki beklenmeyen artışlar tükenmişliğin örgüt üzerindeki etkileridir (Güneş vd., 2009).

1996 ve 2023 yılları arasında yapılan araştırmalar

incelendiğinde öğretmenlerde yaşanan tükenmişliği etkileyen değişkenlerden yaş, cinsiyet, medeni durum, mesleki kıdem, sınıflardaki öğrenci mevcudu, öğretmenin branşı, okulun bulunduğu ekonomik ve sosyal çevre, sınıflardaki yabancı kökenli öğrenci sayısı, manevi doyum, teknolojik gelişmeler, olumsuz öğrenci davranışları, öğretmenlerin mezun olduğu okul türü, sosyal destek kaynağı, yönetici olarak görev yapma, çocuk sayısı, takdir edilme, öğretmenlerin eğitim durumları üzerine çalışmalar yapıldığı saptanmıştır. Yapılan çalışmalar neticesinde ortaya çıkan sonuçlar, değişkenler temel alınarak ayrı ayrı başlıklar altında incelenip değerlendirilmiştir.

3.1.1. Öğretmenlerin Kişisel Özelliklerinin Tükenmişliğe Etkisi

Cinsiyetin Tükenmişlik Üzerindeki Etkisi
Öğretmenlerde tükenmişliğe etki eden faktörlerle ilgili yapılan bazı çalışmalarda cinsiyetin tükenmişlik üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır (Cemaloğlu ve Şahin, 2007; Çelikkaleli, 2011; Özben ve Argun, 2003; Polat vd., 2012; Tunaboşlu, 2015).Tunaboşlu (2015) tarafından yapılan çalışma neticesinde İzmir Torbalı'daki ilkökul ve ortaokulda görev yapan öğretmenlerden 593'ü ile yapılan araştırma ve Ankara ili sınırları içerisinde görev yapan 515 öğretmen ile yapılan çalışma (Cemaloğlu ve Şahin, 2007) sonucunda cinsiyetin tükenmişlik üzerinde pek etkisinin olmadığı görülmüştür. Cemaloğlu ve Şahin, bu durumu öğretmenlik mesleğini icra ederken cinsiyet faktörünün bir önemi olmadığı ile açıklamıştır.

Oltacıoğlu (2008) 40 müzik öğretmeniyle yapmış olduğu araştırmada erkek öğretmenlerin bayan öğretmenlere göre daha fazla tükenmişlik yaşadığını tespit etmiştir. Öğretmenler, sağlık çalışanları ve öğretim elemanlarıyla yapılan araştırma sonuçlarında da erkeklerin kadınlara oranla daha fazla tükenmişlik yaşadıkları görülmektedir (Friedman, 1991; Tümkaya, 1997). Bu durumun sebebi incelendiğinde erkek öğretmenlerin evin geçimini sağlama konusunda kadınlara oranla daha fazla sorumluluk aldıkları görülmüştür. Bundan dolayı fazla ek ders almaları, hafta sonu destekleme ve yetiştirme kursları, çocuk kulüpleri, ders dışı egzersiz çalışmaları, özel ders, kurs vb. ek faaliyetlerde bulunmaları kadınlara oranla tükenmişliği daha yoğun yaşamalarına sebep olmaktadır (Oltacıoğlu, 2008).

Yılmaz vd.'nin (2014) yapmış olduğu araştırma neticesinde İstanbul Küçükçekmece'de 40 ilköğretim kurumunda görevli idareci ve öğretmenlerden

oluşan araştırma sonucuna göre kadınların erkeklere oranla tükenmişlik düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmüştür. Yıldız (2021), Girgin (2011) ve Babaoğlu (2006; 2007) tarafından yapılan çalışmalar neticesinde de kadınların tükenmişlik oranları erkeklerin tükenmişlik oranlarından daha yüksek çıkmıştır.

Araştırma sonuçları değerlendirildiğinde bazı araştırmalarda kadınların tükenmişlik oranları yüksekken bazı araştırma sonuçlarında ise erkeklerin tükenmişlik oranlarının yüksek olduğu görülmüştür. Bunun yanı sıra tükenmişliğe cinsiyetin etkisi olmadığına dair çalışma sonuçları da mevcuttur.

Yaşın Tükenmişlik Üzerindeki Etkisi

Dolunay'ın (2003) yapmış olduğu çalışma neticesinde yaş ile tükenme ve duyarsızlaşma arasında ters bir orantı görülmektedir buna rağmen yaş ilerledikçe kişisel başarı artmaktadır. Girgin (1995) tarafından ilkökul öğretmenleriyle yapılan çalışma, Aslan (1997) tarafından sağlık personelleriyle yapılan araştırma ve Dolunay'ın hemşireler ile yaptığı araştırmalar sonucunda yaş ve tükenmişlik ilişkisinde aynı sonuç bulunmuştur. Oltacıoğlu'nun (2008) müzik öğretmenleriyle yapmış olduğu araştırmada yaş ilerledikçe tükenmişliğin azaldığı yönünde bir sonuca ulaşılmıştır. Bu bağlamda 26-35 yaş arasındaki öğretmenlerde 26-45 yaş arasındaki öğretmenlere oranla tükenmişliğin daha yüksek olduğu görülmüştür. Yılmaz ve arkadaşları (2014) tarafından yapılan araştırma neticesinde yaşlı öğretmenlere göre yaşı daha genç olan öğretmenlerde tükenmişliğin alt boyutlarındaki problemlerin daha yoğun olarak görüldüğü tespit edilmiştir. Oltacıoğlu'na (2008) göre bunun temel sebebi sorunlarla mücadele edebilmek için henüz problemlerle baş edebilme yöntemlerini tam manasıyla kazanamamış olan gençlerin sorunlarla mücadele etme konusunda yetersiz kalmalarıdır. Ayrıca mesleki tecrübenin de fazla olmaması ve mesleki alanda olgunlaşmanın henüz gerçekleşmemiş olması öğretmenlerde genç yaşlarda tükenmişliğin görülmesine sebep olmaktadır. Literatür incelendiğinde bu bulguların diğer çalışmaları desteklediği görülmüştür (Babaoğlu, 2007; Dolunay ve Piyal, 2003; Koruklu vd., 2012; Oltacıoğlu, 2008; Özben ve Argun, 2003). Yılmaz vd.'ne (2014) göre yaşı genç olan öğretmenlerin stresle mücadele etme konusundaki tecrübelerinin az oluşu tükenmişliğe daha kolay düşmelerine sebep olmaktadır. Aynı zamanda genç öğretmenlerin beklentilerinin maddi ve manevi yönden yaşlı öğretmenlere oranla daha yüksek oluşu beraberinde

tükenmişliğin de daha erken yaşanmasına sebep olmaktadır.

Yapılan çeşitli araştırmalar neticesinde de yaş ilerledikçe tükenmişliğin ve duygusal tükenmenin arttığı yönünde veriler de mevcuttur (Cemaloğlu ve Şahin, 2007; Tunaboşlu, 2015; Durak & Seferoğlu, 2017). Bu durumun temelinde ise yaşın ilerlemesi ile enerjinin azalması, yorgunluğun artması ve buna bağlı olarak performanstaki düşüklük kişisel başarının azalması hissinin yaşanmasıyla öğretmenlerde genel tükenmişliğe sebep olmaktadır. Kimi araştırmalarda genç yaşta tükenmişliğin görüldüğü bulgusuna rastlanırken kimi araştırmalarda ise ilerleyen yaşlarda tükenmişliğin daha da artış göstermesi tükenmişliğe etki eden diğer faktörlerin de devreye girmesiyle anlaşılmaktadır. Aynı zamanda öğretmenler arası bireysel farklılıkların olması ve örneklemedeki öğretmenlerin tutum ve davranışlarının kişiden kişiye değişmesi sonuçlar arasında değişkenlik olmasına sebep olmaktadır.

Medeni Durumun Tükenmişlik Üzerindeki Etkisi
Tunaboşlu (2015) tarafından yapılan çalışmaya göre evli öğretmenlerde tükenmişliğin etkisinin daha fazla olduğu, Yılmaz ve arkadaşlarının 2014'te yaptıkları çalışmaya göre evli öğretmenlerin bekâr öğretmenlere göre düşük kişisel başarı duygusunu daha çok hissettikleri bulgusuna ulaşılmıştır. Eşini kaybetmiş ya da eşinden ayrılmış öğretmenlerin ise duygusal tükenmişliklerinin yüksek çıktığı görülmüştür (Cemaloğlu ve Şahin, 2007). Bireylerin özel hayatlarında yaşadıkları ailevi problemler mesleği ile alakalı olmasa da mesleki anlamda tükenmişliklerine etki ettiği tespit edilmiştir. Her ne kadar evlilik halinin sorumlulukları ağır olsa da evli kişilerin dul ya da bekâr kişilere oranla daha az tükenmişlik yaşadıkları tespit edilmiştir. Bunun temel sebebi olarak evlilerin hayattan beklentileri ve ailelerinin maddi ve manevi huzuru için bazı problemleri görmezden gelip kendileri açısından sorun görmemesiyken bekârların ise dullara göre eşini kaybetme ya da ayrılma gibi duygusal bir problem yaşamaması olarak gösterilmektedir. Maslach ve Jackson'un (1981) yapmış olduğu araştırma da bu bulguları doğrular niteliktedir. Mesleki Kıdemin Tükenmişlik Üzerindeki Etkisi
Oltacıoğlu (2008) tarafından yapılan araştırma neticesinde mesleğinin ilk beş yılı içerisinde bulunan öğretmenlerdeki tükenmişliğin meslekte 6 yıl ve üzerinde çalışan öğretmenlerin tükenmişliğinden daha yoğun görüldüğü tespit edilmiştir. Aslan (1997), Seğmenli (2001), Babaoğlu (2007), Yılmaz

vd. (2014), Yavuz ve Yıkılmış (2021) tarafından yapılan araştırma sonuçları da öğretmenlerde tükenmişliğin ilk beş yılda daha yüksek olduğu bulgusunu vermiştir. Meslekte geçirilen süre arttıkça tükenmişlik seviyesinin düştüğü gözlemlenmiştir. Bunun en temel sebeplerinden biri ise yüksek beklenti ile başlanılan mesleğin şartlarının zamanla öğrenilmesi ve zamanla duruma adapte olunmasıdır (Yılmaz vd., 2014). Gerçeklik şoku yaşayan bazı öğretmenlerde ise duruma adapte olamayıp tükenmişliğin daha da arttığı araştırmalar sonucunda görülmüştür (Ersoy, 2007).

Tunaboğlu (2015) tarafından yapılan çalışmaya göre mesleki kıdem ile tükenmişlik arasında doğru orantı vardır. Yani mesleki kıdem arttıkça tükenmişlik de artmaktadır. Cemaloğlu ve Şahin (2007) tarafından yapılan araştırma da bu bulguları doğrular niteliktedir. Öğretmenlerin hizmet yılı arttıkça heyecanlarını yitirmeleri, buna bağlı olarak performans düşüklüğünün görülmesi, birbirine benzer sorunlarla mücadele etmelerinin bıkkınlık seviyesinin yükselmesi hem fiziksel hem de duygusal anlamda yorulan öğretmenlerde yıllar geçtikçe hem duyarsızlaşma artmakta hem de duygusal tükenme düzeyleri artmaktadır.

Ders Verilen Branşın Tükenmişlik Üzerindeki Etkisi İstanbul Pendik'te farklı branşlardan 404 öğretmen ile yapılan çalışma neticesinde duygusal tükenmenin en çok Türkçe ve sınıf öğretmenliği branşında en az ise din dersi öğretmenlerinde görüldüğü tespit edilmiştir. Aynı çalışmada İngilizce dersi öğretmenlerinde ise kişisel başarının yüksek çıktığı tespit edilmiştir (Özcan, 2008). Yılmaz vd.'nin (2014) yapmış olduğu çalışma neticesinde sınıf öğretmenlerinin diğer branşlara oranla genel tükenmişliğin ve duygusal tükenmenin daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Durak ve Seferoğlu (2017) tarafından yapılan araştırma verilerine göre bilgisayar teknolojileri öğretmenlerinin diğer öğretmenlere oranla tükenmişliklerinin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Uygun (2021) tarafından yapılan araştırmadaki anket verilerine göre öğrencilerin yaş seviyeleri sebebiyle yaşanan iletişim problemleri ve ilk defa okula başlayan çocukları için yüksek beklentiler içerisinde olan velilerin tutum ve davranışları ilkökul öğretmenlerinin yaşadığı zorlukların temelini oluşturmaktadır. Bu problemlerin yoğunlaşması ilkökul öğretmenlerinin tükenmişliklerini artırır. Bütün bunlara rağmen her bir öğrencinin potansiyellerini ilk olarak sınıf öğretmenlerine sunmaları, branş öğretmenlerine kıyasla uzun ve kesintisiz bir eğitimin tek bir

öğretmen tarafından verilmesi buna bağlı olarak da öğrenci, veli ve öğretmen ilişkisinin çok daha güçlü olup velilerin sürece daha aktif katılım sağlaması ilkökulda çalışan öğretmenlerin avantajlarındanır (Uygun, 2021).

Mezun Olunan Okulun Tükenmişliğe Etkisi

Gündüz (2005) tarafından ilköğretim öğretmenleri ile yapılan çalışmada öğretmenlerin mezun oldukları okulların tükenmişliğin bahsedilen alt boyutlarıyla anlamlı ilişki içerisinde olduğuna ulaşılmıştır. Eğitim fakültesinden mezun olan öğretmenlerde öğretmen okulu, eğitim enstitüsü, fen edebiyat fakültesi vb. okul türlerinden mezun olan öğretmenlere oranla duygusal tükenme ve duyarsızlaşmanın daha fazla olduğu görülmüştür. Eğitim fakültesi mezunlarının yine diğer fakültelerden mezun olan öğretmenlere göre kişisel başarı açısından kendilerini yetersiz gördükleri tespit edilmiştir (Gündüz, 2005).

Öğretmenlerin Eğitim Durumlarının Tükenmişliğe Etkisi

Yapılan çalışmalar incelendiğinde öğretmenlerin eğitim durumları ile tükenmişlikleri arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmıştır. Yılmaz vd. (2014) tarafından yapılan araştırma neticesinde doktora tamamlayan öğretmenlerin yüksek lisans ve lisans mezunu öğretmenlere göre düşük kişisel başarı hissini ve genel tükenmişlik durumlarını daha yoğun yaşadıkları tespit edilmiştir.

Öğretmenlerin Çocuk Sayısının Tükenmişliğe Etkisi Babaoğlu (2007) ile Yılmaz vd. (2014) tarafından yapılan araştırmalar neticesinde çocuğu olmayan öğretmenlerin çocuğu olan öğretmenlere oranla tükenmişliklerinin daha yüksek olduğu saptanmıştır. Çocuğu olan öğretmenlerin hayattan beklentileri, hayalleri ve istekleri ile çocuğu olan öğretmenlerin beklentileri birbirinden farklılık gösterdiği görülmüştür. Bu sebeple çocuğu olan öğretmenlerin çocuk bakım sorumluluklarının daha ön planda olmasından kaynaklı yaşanan problemleri görmezden gelebildikleri ya da daha az önemstedikleri için tükenmişliklerinin daha düşük yaşandığı tespit edilmiştir (Yılmaz vd., 2014).

Manevi Doyumun Tükenmişlik Üzerindeki Etkisi

Manevi doyum ile tükenmişlik arasında ters orantı vardır. Manevi doyum azaldıkça tükenmişliğin arttığı görülmüştür (Akçamete vd., 2001; Peker, 2002; Tunaboğlu, 2014). Doyum düzeyinin düşük olması tükenmişliği artırdığı gibi buna bağlı olarak memnuniyetsizliği ve iş ile alakalı şikâyetleri de artırır (Babaoğlu, 2006). Mesleğinden yeteri kadar doyum alamayan öğretmenlerde stres belirtileri görülmeye başlar ve stresle beraber

performans düşüklüğünün yaşanması beraberinde duyarsızlaşmayı da getirmektedir (Cemaloğlu ve Şahin, 2007). Bakan ve Amırlı (2022) tarafından yapılan araştırma neticesinde duyarsızlaşmanın etkisiyle mesleki bağlılığın azaldığı ve buna bağlı olarak öğretmenlerin kurumda çalışan diğer öğretmenlere ve öğrencilere karşı davranışlarında umursamazlık görülmektedir.

3.1.2. Çalışılan Kurumun Özelliklerinin Tükenmişliğe Etkisi

Çalışılan Okul Türünün Tükenmişliğe Yapılan birçok çalışmada okul türü ile tükenmişlik arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmıştır (Gündüz, 2005; Tuğrul ve Çelik, 2002; Tümkaya, 1996). Özellikle ilkokulda öğrencilerin gelişim özelliklerinin diğer seviyelere göre farklılığı ve çocuklarla alakalı problemlerle diğer seviyelere oranla daha sık yaşıyor olması ayrıca ders yükünü branş öğretmenleri gibi devredememeleri sınıf öğretmenlerindeki tükenmişliği artırmaktadır. Ayrıca ilkokul öğrencilerinin öğretmenlerine bağımlı olmaları ve öğretmenlerin bu küçük yaş grubu ile uzun süre yüz yüze etkileşim halinde olmaları öğretmenlerdeki duyarsızlaşmayı artırdığı tespit edilmiştir (Cemaloğlu ve Şahin, 2007).

Okulun Çevresinin Ekonomik ve Sosyal Yapısının Tükenmişliğe Etkisi

Yapılan araştırmalar neticesinde okulun bulunduğu çevrenin ekonomik ve sosyal yapısının kişisel başarı durumunda etkili olduğu ortaya çıkmıştır (Çetin vd., 2022; Şahin, 2007; Yıldız 2011). Çalışılan kurumun bulunduğu çevrenin sosyoekonomik durumu iyileştikçe öğretmenlerdeki duyarsızlaşma artmakta ve kişisel başarı düzeyindeki tükenmişliğin de arttığı görülmektedir. Bu durum, öğretmenlerin kendilerini ekonomik yönden yetersiz hissetmeleri ile açıklanmaktadır (Tümkaya, 1996).

Yapılan bazı araştırmalarda ise okulun bulunduğu sosyal ve ekonomik çevrenin öğretmenler üzerindeki tükenmişliğe etki etmediği sonucuna ulaşılmıştır (Acun, 2010; Tunaboylu, 2015). Bazı araştırma sonuçlarında ise sosyoekonomik yönden alt ya da orta seviyede olan çevrelerde görev yapan öğretmenlerde tükenmişliğin daha yüksek görüldüğü tespit edilmiştir (Durak ve Seferoğlu, 2017).

Sınıf Mevcudunun Tükenmişlik Üzerindeki Etkisi Sınıfta öğrenim gören öğrenci sayıları öğretmenlerdeki tükenmişlik alt boyutlarında anlamlı farklılıkların oluşmasına sebep olmaktadır. Bir sınıfta 19 ve daha az öğrenci bulunan sınıflarda ders anlatan öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinin

düşük olduğu gözlemlenirken 40 öğrenci ve üstünde mevcudu olan sınıflarda ders anlatan öğretmenlerde tükenmişliğin daha yoğun görüldüğü tespit edilmiştir (Çetin vd., 2022). Sınıflardaki öğrenci sayıları arttıkça öğretmenlerdeki tükenmişlik düzeyleri de artmaktadır (Şahin, 2007; Tunaboylu, 2014; Yungul 2006). Öğrenci sayısının ortalamasının üstünde olduğu sınıflarda ders vermek öğretmenin daha fazla çaba sarf edip daha fazla yorulmasına sebep olacağı ve aynı zamanda her bir öğrenciye ayıracağı zamanın da düşmesi sebebiyle hem öğrencilerin başarı ortalamalarını etkiler hem de öğretmenlerde zamanla duyarsızlaşma yaşanmasına sebep olmaktadır. Öğretmenlerin duyarsızlaşma yaşamasının ardından öğrencilere karşı azalan ilgi beraberinde eğitim seviyesinin düşmesine sebep olacaktır (Cemaloğlu ve Şahin, 2007). Gündüz (2005) ve Tümkaya (1996) tarafından yapılan araştırmaların bulguları incelendiğinde de benzer bulguların elde edildiği görülmüştür. Sınıftaki Yabancı Öğrenci Sayısının Tükenmişlik Üzerindeki Etkisi

2015 yılında Dönmez tarafından yapılan çalışma neticesinde sınıfta yer alan yabancı uyruklu öğrenci sayısının oranı arttıkça öğretmenlerdeki tükenmişliğin de arttığı gözlemlenmiştir. Özellikle iletişim kuracak kadar Türkçeyi öğrenemeyen öğrencilerin olduğu sınıflarda öğretmenin iletişim kurmakta güçlük çekmesi, gerekli kazanımları sağlayabilmek için normalden daha fazla zaman ayırması dersin işleniş süresinin uzamasına sebep olup konuların yetişmesini engellemektedir. Bu durum hem öğrenci başarısını olumsuz etkilemekte hem de öğretmenlerin tükenmişliğini artırmaktadır.

3.1.3. Yönetici, Veli ve Öğrencilerin Tutum ve Davranışlarının Tükenmişliğe Etkisi

Yöneticilerin Tutum ve Davranışlarının Tükenmişliğe Etkisi Okullarda idareci olarak görev yapan müdür, müdür yardımcısı ve müdür yardımcılarının tutum ve davranışları ile öğretmenlerin tükenmişlikleri etkisi üzerine yapılan araştırmalar incelendiğinde aralarında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Uygun (2021) tarafından yapılan araştırma verilerine göre yöneticilerin liderlik özelliklerinin yetersiz olması, öğretmenler arasında adaleti sağlayamamaları, iletişim problemleri yaşanıp empati kuramamaları öğretmenlerin duyarsızlaşmalarına sebep olmaktadır. Kocaoğlu ve Demirdağ (2022) tarafından yapılan araştırma neticesinde okuldaki idarecilerin liderlik yöntemlerinin öğretmenlerin

tükenmişliklerine etki ettiği görülmüştür. Olumlu tutum sergileyen idarecilerle çalışan öğretmenlerde duygusal tükenme, duyarsızlaşmanın azaldığı ve kişisel başarının azalması hissini de daha az görüldüğü tespit edilmiştir. Olumsuz tutum sergileyen idarecilerle çalışan öğretmenlerde ise duygusal tükenme ve duyarsızlaşmanın daha da arttığı gözlemlenmiş ve kişisel başarının azalması hissini de daha yoğun görüldüğü tespit edilmiştir. İdari yönetim ve okulun işleyişinden memnuniyet duymayan öğretmenlerde genel tükenmişliğin daha yoğun görüldüğü saptanmıştır (Maslach ve Jackson, 1981).

Yapılan araştırmalar neticesinde çalıştığı kurumdaki idarecilerden destek gören öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinin düşük olduğu ve öğretmenlerin öz yeterlilik duygusunun arttığı verisine ulaşılırken idareciler tarafından destek görmeyip takdir edilmeyen aksine hakkı gasp edilip adil davranılmayan öğretmenlerde tükenmişlik düzeylerinin yüksek çıktığı görülmüştür (Yavuz ve Yıkıms, 2021).

Velilerin Tutum ve Davranışlarının Tükenmişliğe Etkisi

Aileler arasındaki bireysel farklılıkların öğrencilere de yansıdığı dünyada aynı sınıfta eğitim alan birbirinden farklı bireyler bulunmaktadır. Özellikle göç alan, kozmopolit şehirlerde farklı kültürlerde yetişmiş ve farklı eğitim seviyesine sahip bireylerin bulunduğu sınıf ortamında verilen eğitim tüm öğrencilere aynı oranda sirayet etmemektedir. Burada hem öğrencilerin zekâ ve algılama farklılıkları hem de ailenin kültürel seviyesi etkilidir. Velilerin almış olduğu eğitimlerin farklılık göstermesi anlayışlarında da farklılığa sebep olmaktadır (Uygun, 2021). Bu farklılık neticesinde veli ile iletişim problemleri yaşanmakta ve veliler kendi çocuklarını diğer çocuklardan üstün görmelerine neden olmaktadır. Velilerin bu tutum ve davranışları veli öğretmen arasındaki iletişimi olumsuz etkileyip öğretmenlerde tükenmişliğe neden olmaktadır.

Olumsuz Öğrenci Davranışlarının Tükenmişlik Üzerine Etkisi

Yüksek tükenmişlik düzeyine sahip olan ilköğretim öğretmenleriyle yapılan çalışma sonucunda öğretmenlerin öğrencilerle olumlu ilişkiler kurmada problemler yaşadığı, olumlu davranış sergileyen öğrencileri not ile ödüllendirip olumsuz tutum ve davranış sergileyen öğrencilere karşı ise sesini yükselterek onları azarlayarak cezalandırma yoluna gidildiği görülmüştür. Bunun neticesinde de tükenmişlik seviyesi yüksek olan öğretmenlerin

problemler karşısında birden fazla çözüm bulamaması sebebiyle mesleki yaşamda karşı karşıya geldikleri problemlerin üstesinden gelemeyeceklerini düşünerek bıkkınlık yaşadıkları görülmüştür (Yılmaz vd., 2014).

Takdir Edilmenin Tükenmişliğe Etkisi

Coşkuner (1994) tarafından yapılan araştırma neticesinde yapılan ödüllendirmelerin adil olunmadığı durumların da tükenmişliği etkilediği ortaya çıkmıştır. Şanlı'ya (2006) göre adaleli bir ödüllendirme ile bireylerin istedik davranışlarını pekiştirerek beklentileri doğrultusunda hedeflerine ulaşabilecekleri inançları güçlendirilmeli ve tükenme düzeylerinin yükselmelerinin önüne geçilmelidir. Cemaloğlu ve Şahin'e (2007) göre yapılan iş ve işlemlerin takdir görmemesi öğretmendeki şevk ve heyecanı kırmaktadır. Verilen emeklerin karşılığında ödül alamayıp takdir göremeyen öğretmenlerde çalışma azminin de azalmasıyla duygusal tükenme ve duyarsızlaşma yaşanmaktadır.

3.1.4. Alınan Ücretin Tükenmişliğe Etkisi

Öğretmenlerin aldıkları ücreti verdikleri emek karşısında yeterli görmeleri ile tükenmişlik arasında anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır. Aldıkları ücreti yeterli görmeyen öğretmenlerde tükenmişliğin alt boyutlarından duyarsızlaşma ve duygusal tükenmenin daha yüksek boyutlarda görüldüğü tespit edilmiştir (Yavuz ve Yıkıms, 2021). Yapılan bazı çalışmalarda ise alınan ücreti yeterli görüp görmemenin tükenmişliği etkilemediğine dair bulgular elde edilmiştir (Akçamete vd., 2001). Yapılan araştırmalar incelendiğinde bazı araştırma verilerine göre ise düşük maaş alan öğretmenlerin mesleği bırakıp daha iyi ekonomik koşullara sahip işlere yöneldiği, yüksek maaş alan öğretmenlerin ise çalışmaya devam ettiği bulgusuna rastlanmıştır (Yavuz ve Yıkıms, 2021). Araştırma sonuçları da gösteriyor ki alınan ücret ve alınan ücretin öğretmenler tarafından nasıl algılandığı tükenmişliğin boyutlarını etkilemektedir.

3.1.5. Teknolojik Gelişmelerin Tükenmişlik Üzerindeki Etkisi

Teknolojik gelişmeleri takip edemeyip uyum sağlamada problem yaşayan öğretmenlerde tükenmişliği tetiklediği görülmüştür (Avcı ve Seferoğlu, 2011). Durak ve Seferoğlu (2017) tarafından yapılan araştırmaya neticesinde bilgisayar teknolojileri kullanımında yetersiz kalan

öğretmenlerde tükenmişlik duygusunun daha çok hissedildiği bulgusuna rastlanmıştır.

3.1.6. Sosyal Desteğin ve Sosyal Destek Kaynağının Öğretmenlerde Tükenmişliğe Etkisi

Sosyal destek alan ve sosyal destek almayan öğretmenleri iki ayrı grupta incelediğimizde sosyal destek alan öğretmenlerin hangi kaynaktan aldığına göre de yapılan araştırma sonuçları değişkenlik göstermektedir (Gündüz, 2005). Sosyal desteğin profesyonel kişilerden ya da yakın çevreden alınmasına göre sonuçlar değişkenlik göstermektedir. Sosyal destek konusunda yeteri kadar beslenemeyen öğretmenlerde tükenmişliğin artmasıyla görevlerini yerine getirmede etkinlik ve verimliliği düşecek ve buna bağlı olarak da öğretmenlerin ışığında bilgi ve becerileri şekillenecek olan öğrenciler etkin bir eğitim alamadıkları için öğretmenin yaşadığı tükenmişlik sebebiyle yeterli düzeyde kaliteli bir eğitim alamayacaktır. Sosyal destek alamayan öğretilerde tükenmişlik yaşama oranları yükseldiği gibi öğrencilerin aldıkları eğitimin kalitesini de olumsuz etkilemektedir (Gündüz, 2005). Sosyal destek alan öğretmenlerin sosyal destek kaynakları incelendiğinde Gündüz (2005) tarafından yapılan çalışma neticesinde psikolojik danışmanlardan destek alan öğretmenlerde duygusal tükenmenin ve duyarsızlaşmanın daha az görüldüğü tespit edilmiştir. Yöneticilerinden ya da meslektaşlarından destek alan öğretmenlerin duygusal tükenmişliklerinin düşük çıkmasının yanı sıra kişisel başarılarının yüksek çıktığı görülmüştür. Yapılan araştırmalar neticesinde farklı meslek gruplarında da üstlerinden destek gören meslek gruplarında tükenmişliğin daha az görüldüğü saptanmıştır (Gündüz, 2005). Yapılan araştırmalar incelendiğinde psikolojik danışmanlardan alınan desteğin, aile ve arkadaşlar tarafından alınan desteğe göre çok daha etkili olduğu tespit edilmiştir (Gündüz, 2005).

3.1.7. Yönetici Olarak Görev Yapmanın Tükenmişliğe Etkisi

Yöneticilik görevinde bulunmayan öğretmenlerin yönetici olarak görev yapan öğretmenlere göre tükenmişlik seviyeleri incelendiğinde duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarıda yetersiz hissetme durumlarının daha yoğun görüldüğü tespit edilmiştir (Yılmaz vd., 2014). Yılmaz vd.'ne (2014) göre bunun temelinde öğretmenlere karar alma sürecinde yeterince söz hakkı verilmemesi, genel

olarak iletişim ağında öğrencilerin olması, girilen ders saatinin fazlalığı ve idarecilerle olan iletişimlerinin etkili olmaması gibi sebepler yatmaktadır. Başol ve Altay (2009) yapmış olduğu çalışma neticesinde de öğretmenlerin idarecilere oranla tükenmişliği daha yoğun yaşadıkları görülmüştür.

4. Sonuç ve Tartışma

Yapılan araştırma ile 1996 yılından 2023 yılına kadar yapılan çalışmalarda öğretmenlerde tükenmişliğe etki eden birçok faktörün varlığı tespit edilmiştir. Tükenmişliğin alt boyutlarından duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarının azalması hissine etki eden yaş, cinsiyet, medeni durum, mesleki kıdem, sınıflardaki öğrenci mevcudu, öğretmenin branşı, okulun bulunduğu ekonomik ve sosyal çevre, sınıflardaki yabancı kökenli öğrenci sayısı, manevi doyum, teknolojik gelişmeler, olumsuz öğrenci davranışları, öğretmenlerin mezun olduğu okul türü, sosyal destek kaynağı, yönetici olarak görev yapma, çocuk sayısı, takdir edilme, öğretmenlerin eğitim durumları gibi değişkenler üzerine yapılan çalışmalar incelenmiştir.

Öğretmenlerin tükenmişliğine etki eden cinsiyet, yaş, medeni durum, mesleki kıdem, öğrenci mevcudu, branş, okulun çevresinin sosyal ve ekonomik yapısı, manevi doyum, alınan ücret vb. değişkenlerin tükenmişliğin alt boyutlarından duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarının azalması durumlarına etkisi incelendiğinde; duygusal tükenme yaşayan öğretmenler: Sınıf öğretmenleri ve bilişim teknolojileri öğretmenleri, aldığı ücreti az bulanlar, eğitim fakültelerinden mezun olanlar, takdir edilmeyenler, psikolojik destek almayanlardır. Duyarsızlaşma yaşayan öğretmenler: Eşini kaybeden, ailevi problemler yaşayan, fiziksel ve duygusal olarak yıpranan, öğrenci mevcudu fazla olan sınıflarda çalışan, okulun sosyoekonomik çevresi iyi olan, manevi doyuma ulaşamayan, olumsuz öğrenci davranışlarına maruz kalan, liderlik özellikleri ve iletişim becerileri zayıf olan idari kadro ile çalışan ve başarıları takdir görmeyen öğretmenlerdir. Kişisel başarının azalma hissini yaşayan öğretmenler: Evli öğretmenlerde, orta yaş üstü öğretmenlerde, öğrenci sayısı fazla olan sınıflarda derse girenlerde, psikolojik destek almayanlarda, doktora yapanlardır.

Cinsiyet faktörünün tükenmişlik üzerine etkisi incelendiğinde bazı çalışmaların sonuçlarına göre (Cemaloğlu ve Şahin, 2007; Çelikkaleli, 2011; Özben & Argun, 2003; Polat vd., 2012) cinsiyetin tükenmişliğe etki etmediği bulgusu elde edilmiştir. Friedman (1991), Tümkiye (1997) ve

Oltacıoğlu (2008) tarafından yapılan araştırma sonuçlarına göre ise erkeklerin kadınlara oranla tükenmişliği daha yoğun yaşadıkları görülmüştür. Türk toplumunda ataerkil aile yapısı sebebiyle ailenin maddi ihtiyaçlarını karşılama rolü erkeklerle yüklenmesi, erkeklerin fazla ek ders almaları, hafta sonu destekleme ve yetiştirme kursları, çocuk kulüpleri, ders dışı egzersiz çalışmaları, özel ders, kurs vb. ek faaliyetlerde bulunmaları kadınlara oranla tükenmişliği daha yoğun yaşamalarına sebep olmaktadır. Tükenmişlikle mücadele edebilmek için bireysel olarak alınacak önlemlerle kişinin kendini iş yaşamı dışında geliştirmesi, tatil dinlenme gibi aktiviteler ile rahatlaması, hobileriyle ilgilenip kendini rahatlatması gerekirken erkeklerin iş yoğunluğu sebebiyle bireysel önlem alacak vaktinin kalmaması tükenmişliğe sürüklenmesine sebep olmaktadır. Yapılan bazı çalışmalarda ise kadın öğretmenlerin erkeklere oranla tükenmişliği daha yoğun yaşadıkları tespit edilmiştir (Babaoğlu 2006; 2007; Girgin, 2011; Yıldız, 2021; Yılmaz vd., 2014). Cinsiyet faktörü üzerine yapılan çalışmalarda bireylerin ekonomik durumu, aile yapısı, çocuk sayısı ve ailedeki roller de göz önünde bulundurulduğunda cinsiyetin etkisi daha tutarlı ölçülecektir.

Yaş ile tükenmişlik ilişkisi incelendiğinde Girgin (1995), Dolunay (2003), Aslan ve arkadaşlarının (1997) yapmış oldukları araştırmalara göre yaş ilerledikçe duygusal tükenme ve duyarsızlaşma azalmakta olmasına rağmen kişisel başarının azalması hissinde artma görülmektedir. Oltacıoğlu'nun (2008) öğretmenler ile yapmış olduğu çalışmada da benzer sonuçlar ortaya çıkmıştır. Yaş ilerledikçe duygusal tükenmenin azalmasının sebebi, edinilen tecrübeler sayesinde problemlerle daha kolay başa çıkabilme olduğu saptanmıştır. Ayrıca mesleki tecrübenin de artmasıyla tükenmişliğin azaldığı yapılan çalışmalar neticesinde elde edilen verilerle görülmüştür (Babaoğlu, 2007; Dolunay ve Piyal, 2003; Koruklu vd., 2012; Oltacıoğlu, 2008; Özben ve Argun, 2003). Genç yaşta mesleğe başlayan öğretmenlerde mesleğin sınırlarını, zorluklarını bilmeden büyük beklentiler içerisine girmeleri ve ardından beklentilerin gerçekleşme oranlarının düşüğünü görmeleri de tükenmişliklerini artırmaktadır. Bu sebeple eğitim fakültelerinden başlamak üzere öğretmen adaylarına verilen eğitimlerde öğretmenlik mesleğinin sınırlılıkları, maddi ve manevi zorlukları, kadroya geçme gibi yaşanan sıkıntılar hakkında önceden bilgilendirme yapılmalı ki öğretmen adayları mezun olduktan sonra ne ile karşı karşıya gelecekleri hakkında fikir

sahibi olmalıdır. Bu sayede gerçek dışı beklentilere girmeyen öğretmenlerde daha az hayal kırıklığı yaşanacak ve bu sayede erken dönemde yaşanan tükenmişliğin önüne geçilecektir.

Medeni durumun tükenmişlik üzerine etkisi araştırıldığına Tunaboylu (2015) tarafından yapılan çalışma neticesinde evli öğretmenlerde tükenmişliğin daha yüksek çıktığı bulgusuna rastlanmışken Cemaloğlu ve Şahin'in 2007 yılında yapmış olduğu çalışma neticesinde ise eşini kaybetmiş ya da eşinden ayrılmış olan öğretmenlerin duygusal tükenmelerinin daha fazla olduğu görülmüştür. Öğretmenlerin özel hayatlarında yaşadıkları ailevi problemler mesleği ile alakalı olmasa da mesleği üzerinde olumsuz etki bırakmaktadır. Her ne kadar evliliğin bireyler üzerinde ekstra yükümlülükleri olsa da evli bireylerin beklarlara göre hayattan beklentilerinde oluşan farklılıklar, ailesinin mutluluğu ve huzuru için yeri geldiğinde işi ile alakalı olumsuzlukları görmezden gelmesi ya da çok önemsememesi bazı problemlerin büyümesini engellemesi sebebiyle tükenmişlik üzerindeki etkisini de azalttığı görülmüştür. Kendisi, ailesi ya da mesleğiyle problemi olan öğretmenlerin psikolojik destek almaları konusunda teşvik edilmeleri tükenmişliklerinin azaltılmasına yardımcı olacaktır.

Mesleki kıdem ile tükenmişlik ilişkisi incelendiğinde ise aralarında ters bir orantı olduğu saptanmıştır. Özellikle mesleğin ilk beş yılında tükenmişlik düzeylerinin diğer yıllara göre çok daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (Aslan, 1997; Babaoğlu, 2007; Seğmenli, 2001; Yavuz ve Yıkılmış, 2021; Yılmaz vd., 2014). Mesleğin ilk yıllarında tükenmişlik düzeyleri yüksekken ilerleyen yıllarda düşmesinin sebebi meslek ile alakalı beklentiler olduğu tespit edilmiştir (Yılmaz vd., 2014). Mesleğin ilk yıllarında beklentinin yanı sıra tecrübesizlikten kaynaklanan özgüven eksikliği de problemlere çözüm bulmada zorlanmaya sebep olmaktadır. Bu sebeple bilgi ve tecrübenin tükenmişliğe etkisi üzerine de çalışma yapılmalıdır.

Mesleğin ilk yıllarında yaşanan tükenmişliğin etkisinin azaltılması amacıyla öğretmenlere uyum eğitimleri eğitim fakültelerinde verilmeye başlanmalı. Bunun yanı sıra göreve başladığı ilk yıl mesleğe adapte olunması için meslekte tecrübeli öğretmenler tarafından gerekli destek verilmelidir. Bu sayede daha gerçekçi beklentiler içerisinde olunarak tükenmişlik düzeylerinin yükselmesinin önüne geçilecektir. Tunaboylu (2015), Cemaloğlu ve Şahin (2007) tarafından yapılan araştırmalar neticesinde ise tükenmişlikle mesleki kıdem arasında doğru orantı

olduğu saptanmıştır. Bunun sebebi olarak mesleki kıdem arttıkça heyecanın azalması, performans düşüklüğü yaşanması, bıkkınlık seviyesinin artması gibi etkenler öğretmenlerin duygusal tükenmelerine ve duyarsızlaşmalarına yol açmaktadır. Duygusal tükenme yaşayan öğretmenlerde verimliliğin düşmesi öğrenci başarılarını da olumsuz etkilemektedir. Öğretmenlerdeki duygusal tükenmenin önüne geçebilmek adına öğretmenlerin rutin olan etkinliklerine yenileri eklenmeye teşvik edilmeli, yeni hobiler edinmesini sağlayacak eğitimlere katılmalarını sağlamalı ve yenilikçi çalışmalarının ödüllendirilmesi ile öğretmenler motive edilmeli bu sayede diğer öğretmenlere de örnek teşkil etmelidir. Monotonlaşan iş hayatının çeşitli aktiviteler ile renklendirilmesi, mesleki kıdemli öğretmenlerin tükenmişlik düzeyleri üzerindeki etkisini azaltacaktır. Eğitim fakültelerinden mezun olan öğretmenlerde diğer bölümlerden mezun olan öğretmenlere oranla duygusal tükenmenin ve duyarsızlaşmanın daha yüksek çıktığı görülmüştür (Gündüz, 2005). Bu alanda detaylı çalışma yapıp eğitim fakültelerinde verilen eğitimin etkisi ve eğitim fakültelerinde yetişen öğretmenlerin beklentileri üzerine araştırma yapılarak tükenmişliğe olan etkisini azaltmaya yönelik önlemler alınabilir.

Öğretmenlerin eğitim durumlarının tükenmişliğe etkisi incelendiğinde Yılmaz vd. (2014) tarafından yapılan araştırma neticesinde doktora tamamlayan öğretmenlerin yüksek lisans ve lisans mezunu öğretmenlere göre düşük kişisel başarı hissini ve genel tükenmişlik durumlarını daha yoğun yaşadıkları tespit edilmiştir. Mesleğe hazırlanma sürecinde doktora yapan öğretmenler daha yoğun bir çaba sarf etmeleri sebebiyle yükselen beklentilerin karşılanamaması öğretmenlerde stres faktörünü ortaya çıkarmakta ve bunun neticesinde de tükenmişliğin yaşanma oranlarını yükselttiği tespit edilmiştir. Yüksek lisans ve doktora yapan öğretmenlerin kendilerini geliştirdikleri alanlarda diğer öğretmenlere öncü olacak çalışmalar yapmalarına imkân sağlanmalıdır. Akademik alanda kendini geliştiren öğretmenlere fırsatlar sunulacak bilgi ve becerilerini sunmalarına zemin hazırlanmalı. Ayrıca alanında uzmanlaşmaları sebebiyle lisans mezunlarından farklı bir katsayı ile maaş hesabına gidilerek hem diğer öğretmenler teşvik edilmeli hem de eğitim seviyesini yükselten öğretmenler ödüllendirilerek kendilerini geliştirmenin maddi faydasını da görmelidir.

Manevi doyum ile tükenmişlik ilişkisi üzerine yapılan araştırmalar incelendiğinde aralarında ters orantı

olduğu bulgusu tespit edilmiştir (Akçamete vd., 2001; Peker, 2002; Tunaboğlu, 2014). Meslekten yeteri kadar doyum alamayan öğretmenlerde stres belirtileri başlar ve uygun bir müdahale olmadığında performans düşüklüğü sebebiyle kişisel başarının düşme hissi artar. Öğretmenlerin manevi doyumunu yakalayabilmesi için eğitim öğretim ortamlarının uygun hale getirilmesi gerekmektedir. Bunun için sınıf mevcutlarının 20 kişiyi geçmemesi, derslerde kullanılacak materyal çeşitliliğinin artırılması, eğitim sisteminin belli bir düzene oturması ile başarı oranları yükselecektir. Başarı oranlarının yükselmesi de manevi doyumun artacağından tükenmişliğin artmasının önüne geçilmesini sağlayacaktır.

Okulun bulunduğu çevrenin sosyoekonomik yapısının öğretmenlerdeki tükenmişliğe etkisi incelendiğinde sosyoekonomik yapı iyileştikçe duyarsızlaşma ve kişisel başarının düşmesi hissini arttırdığı saptanmıştır (Şahin, 2007; Tümkaya, 1996; Yıldız, 2011). Bunun sebebi öğretmenlerin kendini ekonomik yönden yetersiz hissetmeleri ile açıklanmıştır. Ülkelerin kalkınmasında gençlerin aldığı eğitimler sayesinde yaptığı çalışmalar büyük bir öneme sahiptir. Böyle bir dünyada öğretmenlerin, veli ve öğrenci karşısında kendini mahcup hissetmeyecek durumda bir gelire sahip olması gerekmektedir. Aksi takdirde yaşanan tükenmişlik ülkenin geleceğini olumsuz etkileyecektir. Bu sebeple öğretmenlerin bulunduğu şehirlerin ekonomik şartları göz önünde bulundurularak ücretlerde düzenleme yapılması tükenmişliğe olan etkisini azaltacaktır.

Sınıf mevcudunun tükenmişlik ile ilişkisi incelendiğinde 19 ve daha az öğrenci mevcuduna sahip sınıflarda eğitim veren öğretmenlerde tükenmişlik düzeylerinin düşük çıktığı saptanırken 40 ve daha fazla öğrenci mevcuduna sahip sınıflarda eğitim veren öğretmenlerde tükenmişlik düzeylerinin çok daha yüksek çıktığı tespit edilmiştir (Çetin vd., 2022). Öğrenci sayıları ile tükenmişlik arasında doğru orantının varlığı çeşitli çalışmalar neticesinde tespit edilmiştir (Şahin, 2007; Tunaboğlu, 2014; Yungul, 2006). Öğrenci sayısının ortalamanın üstünde olduğu sınıflarda ders vermek öğretmenin daha fazla çaba sarf edip daha fazla yorulmasına sebep olacağı ve aynı zamanda her bir öğrenciye ayıracağı sürenin de düşmesi sebebiyle hem öğrenci başarı ortalamasını etkiler hem de öğretmenlerde zamanla duyarsızlaşma yaşanmasına sebep olmaktadır. Öğretmenlerin duyarsızlaşma yaşamalarının ardından öğrencilere karşı azalan ilgi beraberinde eğitim seviyesinin düşmesine sebep olacaktır. Tükenmişliğe etki eden sınıf mevcudunun fazlalığı hususunda en

önemli iş ve işlem okul sayılarının artırılıp derslik başına düşen öğrenci sayılarının azaltılması yönünde yapılacak çalışmalardır. Bunun yanı sıra mesleki eğitim merkezlerine ve meslek edindirme kurslarına öğrencilerin yönlendirilmesi ve teşvik edilmesi hem iş istihdamı açısından eğitimi kalifiye eleman yetiştirmesini sağlayacak hem de lise ve üniversitelerde yaşanan yığılmaları azaltarak sınıflardaki öğrenci mevcutlarının daha katlanılabilir bir seviyeye getirilmesini sağlayacaktır. Sınıf mevcutlarının hem azaltılması hem de daha nitelikli olması sağlanmalıdır. Bu da eğitimin 12 yıl zorunlu olması uygulamasından vazgeçilmesiyle elde edilecektir.

Sınıflardaki yabancı uyruklu öğrencilerin tükenmişliğe etkisi incelendiğinde Dönmez'in 2015 yılında yapmış olduğu çalışma neticesinde yabancı uyruklu öğrenci sayısı arttıkça tükenmişliğin de arttığı gözlemlenmiştir. Bunu önlemek için de yabancı öğrenciler sınıfa dâhil edilmeden hazırlık eğitimine tabi tutulması ve belli bir seviyeye geldikten sonra diğer öğrencilerin olduğu sınıflara dâhil edilmesi gerekmektedir. Ayrıca yabancı uyruklu öğrencilerin yabancı dil olarak Türkçeyi ne derecede bildikleri, kültürel farklılıkları ve Türk toplum yapısı ile yaşadığı çatışmalar üzerine de çalışmalar yapılarak uyum sürecini yavaşlatan etkenler tespit edilmelidir. Yönetici olarak görev yapmayan öğretmenlerin yöneticilik görevinde çalışınlara göre duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarıda yetersiz hissetmelerinin daha yüksek olduğu görülmüştür (Yılmaz vd., 2014). Bu durumun temel sebepleri olarak karar alma sürecinde öğretmenlere yeterince söz hakkı verilmemesi, ağır ders yükleri, veli-öğretmen ve öğrenci arasındaki yoğun iletişim trafiği görülmektedir. Yöneticilik görevinde bulunmayan her öğretmene hem işleyişi görmesi hem de yönetsel becerilerini de geliştirmesi adına mesleğin ilk 10 yılında en az 1 yıl yöneticilik yapma fırsatı tanınması faydalı olacaktır. Bu durumun yönetmelik değişikliği ile resmi hale getirilmesi ile iş ve işlemlerin öğretmenler tarafından da öğrenilmesi sağlanıp öğretmenlerin idari işleri yürütülmesine katkı sağlayacak aynı zamanda tükenmişlik seviyelerinin yükselmesinin önüne geçilecektir.

Velilerin sosyal ve kültürel farklılıkları sebebiyle kendi çocuklarını diğer çocuklardan üstün görmeleri iletişim problemlerine sebep olmaktadır. Bu durum da öğretmenlerdeki tükenmişliği tetiklemektedir (Uygun, 2021). Veliler arasındaki kültürel farklılığı en aza indirmek ve daha güçlü bir iletişim kurulması adına veli akademileri düzenlenmeli ve ihtiyaçlar doğrultusunda velilerin bu eğitimlere katılımı

sağlanmalıdır. Kendini sosyal ve kültürel alanda geliştiren veliler hem çocukları için daha faydalı bir ebeveyn olacaktır hem de öğretmenlerle kurdukları diyalogların daha yapıcı olmasına katkı sağlayacaktır. Olumsuz tutum ve davranış sergileyen öğrencilerin öğretmenlerdeki genel tükenmişlik seviyesini artırdığı görülmüştür (Yılmaz vd., 2014). Öğretmenin temel görevi öğrencilerde istendik davranış değişikliklerini sağlamaktır. Okul ortamında istenmeyen davranış sergileyen öğrencilerin eğitim öğretim faaliyetlerini aksatması öğretmenlerin tükenmişlik seviyesini yükseltmektedir. Bu sebeple olumsuz tutum ve davranış sergileyen öğrencilere karşı yaptırım uygulanmalıdır. Özellikle ortaokullarda Davranış Değerlendirme Komisyonlarının çok fazla yaptırımı olmayışından doğan boşluk ile olumsuz davranış sergileyen öğrenciler görmezden gelinmektedir. Bu durum da diğer öğrencilere olumsuz örnek teşkil etmektedir.

Takdir edilmenin tükenmişliğe olan etkisi incelendiğinde ödüllendirmelerin adil olmadığı durumlarda öğretmenlerde tükenmişlik seviyelerinin yükseldiği tespit edilmiştir (Şanlı, 1994). Verilen emeklerin karşılığında ödül alamayıp takdir göremeyen öğretmenlerde çalışma azminin de azalmasıyla duygusal tükenme ve duyarsızlaşma yaşanmaktadır. Gereğinden fazla verilen ödüller ya da kişinin hak ettiği takdiri görmemesi adaletsizlik sebebiyle kişide duyarsızlaşma yaşanmasına sebep olmaktadır. Adaletli olunmadığı takdirde hem öğretmenlerin beklentilerinin gerçekleşeceğine dair umutları kalmaz hem de zamanla duyarsızlaşma etkisini daha da fazla gösterir. Bu sebeple öğretmenlerin ödüllendirilmesi hususunda adaletli olunmalıdır.

Aldıkları ücreti yeterli görmeyen öğretmenlerde zamanla duyarsızlaşma ve duygusal tükenmenin arttığı tespit edilmiştir (Yavuz ve Yıkımsı, 2021). Özellikle 2021-2022 yıllarında Türkiye'de görülen enflasyon artışı karşısında öğretmen maaşlarına yapılan zamların enflasyon oranlarının çok altında kalması öğretmenlerin aldıkları maaşları yeterli görmemelerine sebep olmuştur. Bu da genel tükenmişliklerinin artmasına sebep olmuştur. Öğretmen maaşlarının hak ettiği değerde olmayışı öğrencilerin öğretmen olma isteklerinin de azalmasına sebep olmaktadır. Talebin az olması eğitim fakültelerine yerleşme sıralamalarının yükselmesine bu durum öğretmenlerin kalitesini de olumsuz etkilemektedir. Bu sebeple öğretmenlere daha iyi maaş verilmesi kaliteli bir eğitim çalışanlarının olmasını sağlayacaktır.

Sosyal destek almayan öğretmenlerin alanlara oranla daha fazla tükenmişlik yaşadığı Gündüz'ün (2005) yapmış olduğu çalışma ile tespit edilmiştir. Bu sebeple tükenmişlik belirtileri gösteren öğretmenlerin sosyal destek almaları için psikolojik danışmanlara yönlendirilmesinin tükenmişlik karşısında önleyici ya da etkisini azaltıcı faydaları olacaktır. Ayrıca alınan sosyal desteğin kaynağının da tükenmişliğin seviyesini etkilediğinden sosyal desteğin profesyonel kişilerden alınması tükenmişliğin daha az yaşanmasını sağlayacaktır. Yapılan araştırmalar incelendiğinde tükenmişliğe etki eden faktörlerden her birinin birbirinden

farklı oranda tükenmişliğe etkisi varken birden fazla kriterin bir kişide görülmesinin kümülatif bir sonuç doğurduğu tespit edilmiştir. Öğretmenlerde tükenmişliği azaltmak için yaş, cinsiyet, mesleki kıdem gibi şartların değiştirilemeyecek faktörlerden ziyade sınıf mevcudu, alınan ücret, taktır edilme durumu gibi değiştirilebilir faktörler üzerine yoğunlaşarak yapılacak çalışmalarda birden fazla faktörü barındıran örneklem üzerinde çalışılması genel tükenmişlik üzerindeki etkinin tespit edilmesine olanak sağlayacaktır. Yapılan araştırmalar neticesinde elde edilen bulguların özeti Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. Tükenmişliğe Etki Eden Faktörler

	Duygusal Tükenme	Duyarsızlaşma	Kişisel Başarının Azalması Hissini	Genel Tükenmişlik
Yaş	Doğru orantılıdır.	Doğru orantılıdır.	Ters orantılıdır.	Doğru orantılıdır.
Medeni Durum	Bekârlarda fazla görülür.	Evlilerde fazla görülür.	Medeni durum ile ilişkisi tespit edilememiştir.	Evlilerde fazla görülür.
Mesleki Kıdem	Doğru orantılıdır.	Doğru orantılıdır.	Ters orantılıdır.	Doğru orantılıdır.
Eğitim Durumu ve Eğitim Seviyesi	Eğitim fakültelerinden mezun olanlarda yüksektir.	Eğitim fakültelerinden mezun olanlarda yüksektir.	Lisan ya da yüksek lisans mezunlarında fazla görülür. Doktora mezunlarında az görülür.	Doktora yapanlar yoğun yaşar.
Öğretmenin Mevcudu 19 Kişiden Az Olan Sınıflar	Azalıdır.	Azalıdır.	Azalıdır.	Azalıdır.
Öğretmenin Mevcudu 40 Kişiden Fazla Olan Sınıflar	Artar.	Artar.	Artar.	Artar.
Manevi Doyum	Ters orantılıdır.	Ters orantılıdır.	Ters orantılıdır.	Ters orantılıdır.
Yabancı Uyrıklı Öğrenci Sayısı	Doğru orantılıdır.	Doğru orantılıdır.	Doğru orantılıdır.	Doğru orantılıdır.
Yönetici Olan Öğretmenlerde	Yüksek oranda görülür.	Yüksek oranda görülür.	Yüksek oranda görülür.	Yüksek oranda görülür.
Olumsuz Tutum ve Davranış Sergileyen Öğrencilerin Sayısı	Doğru orantılıdır.	Doğru orantılıdır.	Doğru orantılıdır.	Doğru orantılıdır.
Takdir Edilmeme	Doğru orantılıdır.	Doğru orantılıdır.	Doğru orantılıdır.	Doğru orantılıdır.
Alınan Ücreti Yeterli Görmeme	Doğru orantılıdır.	Doğru orantılıdır.	Doğru orantılıdır.	Doğru orantılıdır.
Liderlik ve İletişim Becerileri	Ters orantılıdır.	Ters orantılıdır.	Ters orantılıdır.	Ters orantılıdır.
Sosyal Destek	Ters orantılıdır.	Ters orantılıdır.	Ters orantılıdır.	Ters orantılıdır.

Kaynakça

- Acun, M. (2010). *Bazı Değişkenlere Göre Biyoloji Öğretmenlerinin Mesleki Tükenmişlik Düzeylerinin İncelenmesi* (Tez No. 275442) [Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Akçamete, G., Kaner, S., ve Sucuoğlu, B. (2001). *Öğretmenlerde Tükenmişlik İş Doymu ve Kişilik*. Nobel Yayınları.
- Aküzüm, C., ve Özmen, F. (2014). Eğitim denetmenlerinin mesleki gelişim, tükenmişlik ve iş doyumuna ilişkin bir meta-sentez çalışması. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(49), 31-54. <https://doi.org/10.17755/esosder.88173>
- Akyürek, M. İ. (2020). Öğretmenlerde Tükenmişlik. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(37), 35-47. DOI: <http://dx.doi.org/10.14582/DUZGEF.2020.138>
- Arı, G. S., ve Bal, E. Ç. (2008). Tükenmişlik kavramı: Birey ve örgütler açısından önemi. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 15(1), 131-148. <https://124.im/Tsflk>
- Arı, G.S., ve Tuncay, A. (2010). Yöneticiye duyulan güven ve tükenmişlik arasındaki ilişkiler: Ankara'daki devlet hastanelerinde çalışan idari personel üzerinde bir araştırma, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 24(4), <https://124.im/VNuaB>
- Aslan, H. (1997). Kocaeli'nde bir grup sağlık çalışanlarında işe bağlı gerginlik, tükenme ve iş doymu. *Toplum ve Hekim Dergisi*, 12(82), 24-29.
- Avcı, Ü., ve Seferoğlu, S.S. (2011). Bilgi toplumunda öğretmenin tükenmişliği: Teknoloji kullanımı ve tükenmişliği önlemeye yönelik alınabilecek önlemler, *Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 9, 13-26. <https://124.im/BaD3Iz>
- Ay, M., ve Avsaroğlu, S. (2010). Muhasebe çalışanlarının mesleki tükenmişlik, iş doymu ve yaşam doyumlarının incelenmesi: Mesleki tükenmişlik düzeyleri, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 7(1), 1-1172. <https://124.im/0aEfBrb>
- Babaoğlu, E. (2006). *İlköğretim Müdürlerinde Tükenmişlik* [Yayımlanmamış Doktora Tezi] Abant İzzet Baysal Üniversitesi.
- Babaoğlu, E. (2007). İlköğretim okulu yöneticilerinde tükenmişliğin bazı değişkenlere göre araştırılması, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14, 55-67.
- Bakan, İ. ve Amırlı, H. Tükenmişliğin mesleki bağlılık üzerindeki etkisi: Öğretmenler üzerinde bir alan araştırması. *Kabramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(21). Uluslararası İşletmecilik Kongresi" Özel Sayısı), 1-13. <https://doi.org/10.33437/ksusbd.1160212>
- Başol, G., ve Atay, M. (2009). Eğitim yöneticisi ve öğretmenlerin mesleki tükenmişlik düzeylerinin incelenmesi, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 58, 191-216. <https://124.im/YRqPC>
- Baltaş, A., ve Baltaş, Z. (1993). *Stres ve başa çıkma yolları*. Remzi Kitabevi.
- Baysal, A. (1995). *Lise ve dengi okul öğretmenlerinde tükenmişliğe etki eden faktörler*, [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. DEÜ.
- Budak, G., ve Sürgevil, O. (2005). Tükenmişlik ve tükenmişliği etkileyen örgütsel faktörlerin analizine ilişkin akademik personel üzerinde bir uygulama, *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20(2), 95-108. <https://124.im/ZEtRzcr>
- Cemaloğlu, N., ve Şahin, D. E. (2007). Öğretmenlerin mesleki tükenmişlik düzeylerinin farklı değişkenlere göre incelenmesi, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 2, 465-484. <https://124.im/3R9E>
- Coşkun, M. K. (2012). Din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmenlerinin tükenmişlik düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(41), 64-77. <https://124.im/MNDh0wX>
- Coşkuner, A. (1994). *İletişim becerisini geliştirme eğitiminin iş görenlerin iletişim çatışmalarına girme eğilimlerine, yalnızlık düzeylerine ve iş doyumlarına etkisi*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Ankara Üniversitesi.

- Çağlayan, A. (2012). *Birleştirilmiş sınıf öğretmenlerinin tükenmişlik düzeyleri* (Tez No. 319653) [Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Çelikkaleli, Ö. (2011). Yetişkin eğitimcisi öğretmenlerin tükenmişlik ve mesleki yetkinliklerinin incelenmesi, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi SBE Dergisi*, 4, 13-26. <https://124.im/d78asvS>
- Çetin, G., Serdal, S., & Karakuş, C. (2022). Öğretmenlerin mesleki tükenmişlik düzeyleri üzerine bir inceleme. *Selçuk Üniversitesi Akşehir Meslek Yüksekokulu Sosyal Bilimler Dergisi*, (14), 59-72. <https://124.im/Hpelj7>
- Dolgun, U. (2012). "Tükenmişlik Sendromu" (Ed. Derya Ergun Özler) Örgütsel Davranışta Güncel Konular, *Ekin Basım Yayın Dağıtım*, 287-312.
- Dolunay, B. A., ve Piyal, B. (2003). Öğretmenlerde bazı mesleki özellikler ve tükenmişlik, *Kriz Dergisi*, 1,35-48. <https://124.im/ZsOR>
- Dönmez, İ. (2015). *Sınıf öğretmenlerinin mesleki tükenmişlik düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi* (Hatay İskenderun ilçesi örneği) (Tez No. 526717) [Yüksek Lisans Tezi, Biruni Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Durak, H. Y., ve Seferoğlu, S. S. (2017). Öğretmenlerde tükenmişlik duygusunun çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 37(2), 759-788. <https://124.im/NuUy5>
- Erdoğan, P. (2018). *Pozitif psikolojik sermayenin örgütsel vatandaşlık davranışı, örgütsel sinizm ve tükenmişlik üzerine etkisi: sağlık sektöründe bir uygulama* (Tez No. 492178) [Doktora Tezi Selçuk Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Erkul, A., ve Dalgıç, G. (2014). Meslek lisesi öğretmenlerinin mesleki tükenmişlik düzeylerinin incelenmesi. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 1-18. <https://124.im/JF0>
- Ersoy, S. (2007). *Kariyer geliştirme programlarının örgütsel bağlılığa etkisi: Tekstil sektöründe karşılaştırmalı bir araştırma*, (Tez No. 228732) [Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Freudenberger, H.J. (1974). *Staffburnout*, *Journal of SocialIssue*, 30, 159-165.
- Friedman, I. A. (1991). High and low burnoutschools: Schollcultureaspects of teacher Burnout. *The Journal of Educational Research*, 84 (6), 325-333.
- Girgin, G. (1995). *İlkokul öğretmenlerinde meslekte tükenmişliğin gelişimini etkileyen değişkenlerin analizi ve bir model önerisi*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi] Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Girgin, G. (2011). Bir Grup İlköğretim Öğretmeninde Tükenmişlik Sendromu, *Türkiye Klinikleri Tıp Bilimleri Dergisi*, 31,602- 608. doi: 10.5336/medsci.2009-16135
- Gündüz, B. (2005). İlköğretim öğretmenlerinde tükenmişlik, *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1, 152-166. <https://124.im/U1nE>
- Güneş, İ., Bayraktaroğlu, S., ve Kutanis, R. Ö. (2009). Çalışanların örgütsel bağlılık ve tükenmişlik düzeyleri arasındaki ilişki: Bir devlet üniversitesi örneği, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3, 481-497. <https://124.im/C0U14P>
- Kocaoğlu, M. ve Demirdağ, S. (2022). Okul yöneticilerinin liderlik tarzları, okul iklimi ve öğretmenlerin tükenmişlik düzeyleri arasındaki ilişki. *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 13(2), 28-40. <https://124.im/Vpi1Z>
- Koçak, R. (2009). Okul yöneticilerinin mesleki tükenmişlik düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(1), 65-83. <https://124.im/HBgJ0Ds>

- Koruklu, N., Feyzioğlu, B., Kiremit, H. Ö., ve Aladağ, E. (2012). Öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12(3), 1813-1831.
- Maslach, C., Schaufeli, W.B., ve Leiter, M.P. (2001). Jobburnout, annu. rev. *Psychol.*, 52, 397-422.
- Maslach, C., ve Jackson, S.E. (1981). The measurement of experienced burnout. *Journal of Organizational Behavior*, 2, 99-113.
- Naktiyok, A., ve Karabey, C. N. (2005). İşkoliklik ve tükenmişlik sendromu. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 19(2), 179-198. <https://124.im/4Ent>
- Otacıoğlu, S. G. (2008). Müzik öğretmenlerinde tükenmişlik sendromu ve etkileyen faktörler, *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15, 103-116. <https://124.im/tLPd>
- Özben, Ş., ve Argun, Y. (2003), İlköğretim öğretmenlerinin umutsuzluk ve tükenmişlik düzeyleri üzerine bir araştırma, *Ege Eğitim Dergisi*, 1, 36-48. <https://124.im/CiyJL>
- Özcan, T. (2008). Pendik bölgesinde görev yapan öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinin bazı demografik değişkenler açısından incelenmesi. *Yeditepe Üniversitesi, İstanbul*.
- Peker, R. (2002). İlköğretim okullarında görev yapan öğretmenlerin mesleki tükenmişliklerine etki eden bazı faktörler. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(1), 305-318. <https://124.im/lonfb>
- Polat,S., Ercengiz, M., ve Tetik, H. (2012). Öğretmenlerin mesleki tükenmişliklerinin farklı değişkenler açısından incelenmesi, *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1,152-153. <https://124.im/DkeVsfr>
- Seğmenli, S. (2001). *Rehber öğretmenlerde tükenmişlik düzeylerinin incelenmesi*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Şahin, D. E. (2007). *Öğretmenlerin mesleki tükenmişlik düzeyleri (Ankara ili ilköğretim ve ortaöğretim okulları örneği)*, (Tez No. 190958) [Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Şanlı, S. (2006). *Adana ilinde çalışan polislerin iş doyumu ve tükenmişlik düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Çukurova Üniversitesi.
- Tuğrul, B., ve Çelik, E. (2002). Normal çocuklarla çalışan anaokulu öğretmenlerinde tükenmişlik. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(12), 1-11. <https://124.im/amn24sF>
- Tunaboşlu, M. (2015). *İlkokul ve ortaokul öğretmenlerinin mesleki tükenmişlik düzeyleri (İzmir ili torbalı ilçesi örneği)* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Okan Üniversitesi.
- Tümkaya, S. (1996). *Öğretmenlerdeki tükenmişlik, görülen psikolojik belirtiler ve başa çıkma davranışları* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Çukurova Üniversitesi.
- Tümkaya, S. (1997, Eylül, 10-12). Çukurova Üniversitesi öğretim elemanlarının akademik tükenmişlik düzeyleri. *4. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi*, Eskişehir.
- Uler, E. (2020). Tükenmişlik ve örgütsel tükenmişlik üzerine literatür taraması. *Balkan and Near Eastern Journal of Social Sciences*, 6, 36-43. <https://124.im/pJZ0x6>
- Uygun, K. (2021). Sınıf Öğretmenlerinin Mesleki Tükenmişlikle İlgili Görüşleri (Bayrampaşa İlçesi Örneği). <https://124.im/vrP>
- Yavuz, M., ve Yıkımsı, A. (2021). Özel eğitim öğretmenlerinin mesleki tükenmişlik düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(1), 1-19. <https://124.im/s8qEG>

- Yeniçeri, Ö., Demirel, Y., ve Seçkin, Z. (2009). Örgütsel adalet ile duygusal tükenmişlik arasındaki ilişki: İmalat sanayi çalışanları üzerine bir araştırma, *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi İİBF Dergisi*, 11(6), 83-99. <https://124.im/4VI73kK>
- Yıldırım, M., ve İçerli, L., (2010). Tükenmişlik sendromu: Maslach ve Kopenhag tükenmişlik ölçeklerinin karşılaştırmalı analizi, *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 2(1), 124-125. <https://124.im/e9UxH>
- Yıldız, E. (2011). *Eğitimcilerde tükenmişlik (Rehber öğretmenler üzerinde bir araştırma)*, (Tez No. 296133) [Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Yıldız, F. (2021). *Öğretmenlerde tükenmişlik düzeyi ile iş yeri arkadaşlığı ilişkisi* (Tez No. 675864) [Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Yılmaz, S. E., Yazıcı, N., & Yazıcı, H. (2014). Öğretmen ve yönetici öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinin incelenmesi. *Journal Of Management And Economics Research*, 12(24), 135-157. <https://doi.org/10.11611/JMER357>
- Yungul, N.T., (2006). “Sınıf öğretmenlerinin tükenmişlik düzeylerinin değerlendirilmesi (İstanbul ili örneği)” (Tez No. 241895) [Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

Araştırma Makalesi/Research Article

Paydaşların Gözünden Okul Aile İş Birliği

School-Family Collaboration Through the Eyes of Stakeholders

Gizem ALKALAY ÖZGÜRBÜZ 1

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, alan yazında son yıllarda yapılmış olan okul-aile iş birliğine ilişkin çalışmalar ışığında okul-aile iş birliğine yönelik genel bir çerçeve sunmaktır. Bu amaçla paydaşların okul-aile iş birliğine yönelik görüşlerini, sorunlarını ve çözüm önerilerini inceleyen çalışmalar analiz edilmiştir. Öğrencilerin eğitim hayatı şekillenirken, eğitim aldıkları okulun paydaşlarından biri olan ailelerin tutum ve davranışları, okul ile yaptıkları iş birliğinin önemi yadsınamaz. Ailelerin çocuklarının eğitimine katılımı, yol gösterici bir rol üstlenmeleri eğitimin dinamik ve nitelikli olması bakımından önemli faktörlerden birisi olarak görülmektedir. Bu çalışma Türkiye’de okul-aile iş birliğine ilişkin yapılan çalışmaları ele aldığından betimsel nitelikte olup doküman inceleme ve içerik analizi yöntemi kullanılmış olan bir araştırmadır. Mevcut çalışmaya, 2020-2024 yılları arasında okul aile iş birliğine ilişkin görüşleri, önerileri içeren araştırmalar dahil edilmiştir. İlgili araştırmaların doküman analizi olarak oluşturulan bu çalışmada; araştırma makalesi ya da yüksek lisans tezi olarak toplam 27 çalışma ele alınmıştır. Bu çalışmada temel bulgular, okul-aile iş birliğine ilişkin yönetici ve öğretmen görüşleri, okul öncesi eğitim düzeyine göre okul-aile iş birliği, ilköğretim düzeyinde okul-aile iş birliği ve okul-aile iş birliğine ilişkin sorunlar, çözüm önerileri ve fırsatlar temalarının çerçevesinde değerlendirilerek sunulmuştur. Bu çalışmanın okul-aile iş birliğine ilişkin yapılacak araştırmalara ışık tutacağı hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: okul paydaşları, okul aile iş birliği

ABSTRACT

The aim of this study is to provide a general framework for school-family collaboration in light of studies conducted in recent years in the field of educational literature. To achieve this goal, studies analyzing stakeholders' views, problems, and solution suggestions regarding school-family collaboration have been examined. As students' educational lives take shape, the attitudes and behaviors of families, who are one of the stakeholders of the school where they receive education, cannot be denied in terms of the importance of the collaboration they have with the school. The participation of families in their children's education and their assumption of a guiding role are seen as important factors for the dynamism and quality of education. Since this study discusses studies conducted on school-family collaboration in Turkey, it is descriptive in nature and is a research using document examination and content analysis methods. The current study includes research conducted between 2020 and 2024 that contains views and suggestions regarding school-family collaboration. In this study, a total of 27 works, including research articles or master's theses, were analyzed. The main findings of this study are presented by evaluating them within the framework of themes such as administrator and teacher views on school-family collaboration, school-family collaboration according to the level of pre-school education, school-family collaboration at the primary education level, and problems, solution suggestions, and opportunities related to school-family collaboration. It is aimed that this study will shed light on research to be conducted on school-family collaboration.

Keywords: school stakeholders, school-family collaboration

¹ Uzm. Bağımsız Araştırmacı, gizemalkalay.90@gmail.com, ORCID:0000-0003-4553-7293

1. Giriş

Bir kurum olarak okulu yalnızca eğitim-öğretim faaliyetlerinin yürütüldüğü bir yer olmaktan çok okul paydaşlarını, çevresini, bireyin kendisini ve toplumu etkileyen bir kurum olarak değerlendirmek mümkündür. Okul, eğitim-öğretimin belirli bir program dahilinde öğrencilere sunularak, bu öğrencilere bilgi, beceri ve ortak bir tutumun verilmesine çalışılan bir kurum olarak tanımlanabilir (Kramer, 1995). Her kurum, hizmet için çalıştığı alan ve amaçlara göre farklı özellikler göstermektedir. Kurumlar, belirli hizmet üretirken, değer ve hedefleriyle kendi kültürlerini de üretirler. Özellikle eğitim kurumlarının diğer kurumlara göre değişiklik göstererek kültür üretme ve bu kültürü geliştirerek yayma gibi amaçları vardır (Özdemir, 2006). Okullar, toplumun örf ve adetlerini gelecek kuşaklara aktarmaya çalışırken aynı zamanda oluşturdukları okul iklimiyle de paydaşlarının gelişmesini sağlamaktadır (Çelik, 1997). Okulun üzerinde çalıştığı unsurlar toplumun farklı bileşenleri olduğu için okul farklı değerleri ve bu değerlere ilişkin tutumları içermek durumundadır ve bu yönüyle okul, özel bir öğrenim çevresidir (Bursalioglu, 2014). Okulun, eğitim-öğretim yoluyla öğrenciler üzerinde davranış değişikliği yaratma hedefini göz önünde bulundurduğunda okulların, bu amaca yönelik eğitim faaliyetlerini yürütürken aynı zamanda bir kültür oluşturmaları gerektiği anlaşılır. Okul kültürü, örgüt kültürü olgusundan gelmekle beraber, okulların kendilerine has yapılanmaları dolayısıyla öğretmenlerin, velilerin ve öğrencilerin okulu anlamlandırma şekillerini ve okuldaki davranışlarını belirleyen önemli bir unsurdur. Okul kültürü, kuruma bir kimlik kazandıran ve o kurumun paydaşlarının davranışlarını belirleyen ortak düşünceler, amaçlar ve değerleri belirleyen bir olgudur (Aslan vd., 2009). Bu açıdan değerlendirildiğinde okul kültürü, okul kurumlarının gelişmesi, çağa ayak uydurması ve şekillenmesi gibi hedefleri gerçekleştirebilmesi için önemli bir yere sahiptir.

Okulların eğitim öğretim hedeflerini gerçekleştirebilmek için doğru bir yönetim anlayışına sahip olmaları gerekmektedir. Okul yönetimi eğitimin tüm paydaşlarını, öğrenci güdülenmesi ve başarısını doğrudan etkileyen bir kavram olarak değerlendirilebilmektedir. Okul yönetimi, bir kurum olarak okulun, amaç ve politikalarının gerçekleştirilmesini hedefler. Okulun vizyon ve misyonlarını hayata geçirmek üzere madde ve insan kaynağını yönlendirir (Balci, 2005). Okul

yönetimi, başta okul müdürü olarak yönetim ekibi tarafından gerçekleştirilir. Okul yönetiminin önemi, görevlerinin geniş kapsamından oluşmaktadır (Demirtaş vd., 2007). Yönetimin görevi, okulun hedefleri doğrultusunda yaşatırken aynı zamanda amaçlanan eğitim misyonuna ulaşılabilmesini sağlamaktır. Yönetim alt katmanlarından biri olan okul yönetimi, başta eğitim misyonları olmak üzere, toplumsal yapı, eğitim sisteminin yapısı ve okul toplumunu oluşturan tüm paydaşlardan doğrudan etkilenmektedir (Can, 2022). Okul yönetiminde, eğitim süreçleri ile öğretmen ve öğrencilerin güdülenmesini etkileyen faktörler arasında eğitim politikaları, okulun bulunduğu sosyoekonomik çevre ve okul-aile ilişkileri sayılabilmektedir. Okul örgütünü oluşturan paydaşlar; öğretmenler, yöneticiler, veliler ve en önemli unsur olan öğrencilerdir (Döş, 2011).

Öğrencilerin okul başarısını ve eğitime güdülenmelerini belirleyen okul içi ve okul dışı birçok etkiden bahsetmek mümkündür. Okul içi etkenler; eğitim sisteminin uygulayıcıları olan öğretmenler, okul yönetimi ve bunların ulusal eğitim hedefi çerçevesinde oluşturdukları okul iklimi olarak sıralanabilir. Okul dışı etkenler göz önünde bulundurulduğunda ise aile, öğrencinin okul başarısı ve eğitim hayatı üzerindeki en önemli unsurlardan birisi olmaktadır. Ailelerin çocuklarının eğitimine etkin katılımı, eğitimin verimli ve nitelikli olması bakımından önemli unsurlardan biri olarak değerlendirilmektedir (Hornby ve Lafaele, 2011 akt., Sarier ve Uysal, 2020). Okul yönetiminin ve öğretmenlerin eğitim sürecinde ailelerle iş birliği yapması öğrencilerin öğrenme süreçlerini doğrudan etkilemektedir. Aileler, farklı yönlerden çocuklarının başarıya da başarısızlıklarını etkileyebilmektedirler. Hem çocuklarıyla kuracakları iletişimin niteliğiyle hem de okul ile gerçekleştirecekleri iş birliğinin düzeyi ile aileler, çocuklarının akademik başarısına önemli katkı sağlayabilmektedir. Bu doğrultuda bakılacak olursa okul-aile iş birliği, öğrencilerin akademik başarıları üzerinde etki ederken hem onların sosyal gelişimlerine hem de duygusal gelişimlerine önemli katkıları bulunmaktadır. Bu bağlamda yapılan bu çalışmaya ait araştırma sorusu; “2020-2024 yılları arasında Türkiye’de okul-aile iş birliğine ilişkin yapılmış olan çalışmalar ve bulguları nelerdir?” şeklinde belirlenmiştir.

2.Yöntem

2.1.Araştırma Modeli

Bu çalışmada Türkiye’de eğitimin önemli paydaşlarından olan ailelerin okulla yapmış oldukları iş birliğini ve bunların boyutlarını ortaya koyan çalışmaları incelemek amacıyla derinlemesine çalışma yapabilmek için (Patton, 2014) nitel araştırma yaklaşımı seçilmiştir. Yapılan çalışma, Türkiye’de okul-aile iş birliğine ilişkin çalışmaları ele aldığından betimsel bir araştırma niteliğinde olup doküman incelemesine dayanmaktadır. Belirlenen çalışmaların analizinde içerik analizi, insan davranışlarını anlamlandırma üzerinde direkt olmayan yollarla çalışmaya olanak sağlayan bir teknik (Büyükoztürk vd., 2014) olmasından dolayı tercih edilmiştir. Betimsel araştırma yöntemi, durumlar ve sorunları kapsamlı bir şekilde açıklamak ve anlamlandırmak için (Aydoğdu, 2017) kullanıldığından bu araştırmanın yöntemi olarak tercih edilmiştir.

2.2.Kapsam

Mevcut çalışmaya, 2020-2024 yılları arasında okul-aile iş birliğine ilişkin görüşleri ve önerileri içeren araştırmalar alınmıştır. İlgili araştırmaların taraması şeklinde gerçekleştirilen bu çalışmada; okul aile iş birliğini içeren yayınlanmış makaleler ve YÖK Ulusal Tez Merkezinin web sayfasından ulaşılabilen yüksek lisans tezleri 2020-2024 yılları içerisinde olacak şekilde aratılmış ve okul-aile iş birliği, okul paydaşları anahtar kelimelerini içeren 1750 çalışmaya ulaşılmıştır. Bu çalışmaların içinde özellikle farklı okul paydaşlarının okul-aile iş birliğine ilişkin görüşlerini içeren çalışmalar seçilerek 27 çalışma ele alınmıştır. Elde edilen makalelere Google Akademik veri tabanından ulaşılmış olup yüksek lisans tezleri için YÖK Ulusal Tez Merkezinin veri tabanı kullanılmıştır. Tablo 1’de, seçilen araştırmalara ait yayın aralığı, veri tabanı, anahtar kelimeler ve yayın türlerine ait bilgiler sunulmuştur.

Tablo 1. Taramada Tercih Edilen Kaynaklara Ait Bilgiler

Yayın tarihine ait zaman aralığı	2020-2024
Veri tabanı	Google Akademik, YÖK Ulusal Tez Merkezi
Seçilen yayın türleri	Araştırma makaleleri, yüksek lisans tezleri
Anahtar kelimeler	okul paydaşları, okul aile iş birliği

2.3.Verilerin Analizi

Bu araştırmada, verileri analiz etmek amacıyla içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizinde gerçekleştirilen prosedür benzer verileri belirli temalar oluşturarak bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde sunmaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2004). Bu çalışmanın araştırma konusu olan alanda yer alan çalışmalara ulaşıldıktan sonra çalışmalar eğitim yönetimi ve işletme yönetimi alanlarında çalışmalar yürüten profesör unvanına sahip iki uzmanın görüşüyle birlikte yıllara ve temalara ayrılarak araştırma sonucunda elde edilen bulgular tablolarla ifade edilmiştir. Bu çalışmada, taramada elde edilecek çalışmalar için yaklaşık 4 yıllık bir zaman aralığı, eğitim yönetimi ve işletme yönetimi alanında çalışmalar yürüten iki profesör olan uzmanların görüşüne başvurulmuş belirlenmiştir. Bu zaman aralığı yakın geçmişte okul-aile iş birliğine ilişkin yapılmış olan çalışmaları ele almak amacıyla seçilmiştir. Çalışmanın örnekleminde, seçilen zaman aralığında ele alınan

çalışma konularının okul-aile iş birliği konusunda farklı paydaşların görüşlerine yer verecek şekilde çeşitlilik göstermesine dikkat edilmiştir. Elde edilen çalışmalara ait analiz okul paydaşları temel alınarak yapılmıştır. Bu bağlamda yapılan tarama çalışmasında elde edilen çalışmalar sınıflandırılarak okul yöneticilerinin, öğretmenlerin ve velilerin okul-aile iş birliğine ilişkin görüşlerini bildiren çalışmalar (12 çalışma), okul öncesi eğitim düzeyinde okul-aile iş birliğine ilişkin görüşleri içeren çalışmalar (5 çalışma), ilköğretim düzeyine göre okul-aile iş birliği görüşlerini bildiren çalışmalar (6 çalışma), okul-aile işbirliğine ilişkin sorunlar, çözüm önerileri ve fırsatlara ilişkin bulguları bildiren çalışmalar (4 çalışma) olmak üzere 4 farklı tema oluşturularak analiz edilmiştir ve bulgular buna göre sunulmuştur.

3.Bulgular

Elde edilen çalışmalara ait bulgular; (1) okul yöneticilerinin, öğretmenlerin ve velilerin okul-aile iş birliğine ilişkin görüşlerini bildiren çalışmalar, (2) okul öncesi eğitim düzeyine göre okul-aile iş birliği görüşlerini bildiren çalışmalar, (3) ilköğretim düzeyinde okul-aile iş birliğine ilişkin görüşleri içeren çalışmalar (4) okul-aile iş birliğine ilişkin sorunlar, çözüm önerileri ve fırsatlara ilişkin bulguları bildiren çalışmalar olmak üzere 4 farklı tema oluşturularak sunulmuştur. Çalışmanın bulguları, her tema için oluşturulan tabloda; çalışmanın yılı, araştırmacısı, adı, yöntemi ve sonuçları biçiminde sunulmuştur.

3.1.Okul Yöneticilerinin, Öğretmenlerin ve Velilerin Okul-Aile İş Birliğine Yönelik Görüşlerini Bildiren Çalışmalar

Okul yöneticilerinin, öğretmenlerin ve velilerin okul-aile iş birliğine yönelik görüşlerini ele alan toplam 12 araştırmaya ulaşılmıştır. Yapılan araştırmalara ait bilgiler Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Okul Yöneticilerinin, Öğretmenlerin ve Velilerin Okul-Aile İş Birliğine İlişkin Görüşlerini Bildiren Çalışmalar

Yıl	Yazar	Araştırmanın Adı	Kullanılan Yöntem	Bulgular
2023	Çayır, N.	Okul Aile İş Birliğine İlişkin Okul Yöneticilerinin Görüşleri	<ul style="list-style-type: none"> Nitel Araştırma (Olgubilim deseni) Yazar tarafından oluşturulan yapılandırılmış görüşme formu 20 okul yöneticisi 	Araştırma sonucunda okul yöneticilerine göre okul-aile iş birliğinin beklenen şekilde olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Okul yöneticilerinin ailelerden beklentileri; evlatlarını desteklemeleri, okula yeterince zaman ayırmaları, eğitime olan güvenlerini taze tutmaları, hevesli olmaları, etkinliklere katılmaları olarak sıralanmaktadır.
2022	Toprakçı, E. ve Arslan, F.	Okul Yöneticilerinin Görüşlerine Göre Dezavantajlı Bölgelerdeki Okul-Aile Birliklerinin İşlevselliklerini etkileyen Faktörle	<ul style="list-style-type: none"> Nitel Araştırma Yazar tarafından oluşturulan yarı yapılandırılmış görüşme formu 15 okul yöneticisi 	Bu araştırmaya göre dezavantajlı bölgelerdeki okullarda bulunan yöneticilerinin görüşleri; yöneticilerin aileleri kararlara yeterince katmamaları, velilerle iş birliği yapmamaları ve onlara karşı olumsuz tavır benimsemelerinden ötürü okul-aile iş birliğinin işlevlerini gerçekleştirmede yetersiz kaldığı şeklindedir.
2020	Karaca, İ. ve Karaca, N.	Sınıf Öğretmenlerine Göre Öğretmen Veli İş Birliği (Sinop İli Boyabat İlçesi Örneği)	<ul style="list-style-type: none"> Nicel Araştırma Öğretmen-veli iş birliği ölçeği 48 öğretmen 	Araştırma sonuçlarına göre öğretmenlerin, velileri sürece katmaya çalıştıkları, okul-aile iş birliğinin artmasına yönelik çalışmalarda istekli oldukları görülmektedir. Öğretmenler, veli ile iş birliğinin öğrenci başarısını artırdığını, velilerin görüşlerini aldıklarını, onlara karşı samimi davrandıklarını belirtmişlerdir. Öğretmenler velilerle toplantılar dışında da görüştüklerini ve çocuk gelişimi gibi konularda onları bilgilendirdiklerini belirtmişlerdir.

Yıl	Yazar	Araştırmanın Adı	Kullanılan Yöntem	Bulgular
2020	Çakır, E. ve Yavuz, M.	Ortaokullarda Aile Katılımına Yönelik Okul Yöneticilerinin Görüşleri	<ul style="list-style-type: none"> Nitel Araştırma (Durum çalışması) Araştırmacı tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu 15 okul müdürü 	Araştırmanın bulgularına göre okul müdürlerinin velilerden en önemli beklentisinin okul ile iletişim kurmaları ve iş birliği içinde olmaları gerektiği bulgusuna ulaşılmıştır. Diğer beklentiler ise öğrenci takibi, okula sıkça gelmesi, maddi ve manevi anlamda öğrenci ihtiyaçlarını karşılayabilmesi, öğrenci motivasyonunu desteklemesi, veli toplantılarına katılımı, öğrenciyle ilgilenmesi, öğrenciyi tanınması ve okul yönetimine katılımı olarak sıralanmaktadır.
2020	Aykol, B. G. ve Yıldırım, B.	Öğretmen ve Veli Görüşlerine Göre Ailenin Eğitime Katılımı	<ul style="list-style-type: none"> Nicel Araştırma Ailenin Eğitime Katılımı Ölçeği 151 öğretmen 129 veli 	Bu çalışmada, ailenin eğitime katılımı hususunda veliler ve öğretmenlerin ortak düşünceye sahip olduğu görülmektedir. Bunun sebebi velilerin kendilerinin hangi unsurlarda yeterli ya da yetersiz olduklarını bilmelerinden kaynaklandığı görülmüştür. Öğretmenlere ve velilere göre evde öğrenme alt boyutunda hemfikir oldukları görülmektedir.
2021	Gülşen, C. ve Akdoğan, H.	Öğrenci Başarısı Konusunda Velilerin Okuldan ve Okul Yönetiminden Beklentileri	<ul style="list-style-type: none"> Nitel Araştırma Yazar tarafından oluşturulan yarı yapılandırılmış görüşme formu 124 veli 	Araştırma bulgularında, velilerin çocuklarının başarısı için okuldan beklentileri, “okulun eğitiminin kaliteli olması, sınıf temizliği ve okulun soğuk olmaması, okul bahçesinin işlevselliği, çevre ve okul temizliği, veli iletişimi ve bilgi akışının sağlanması, kantin temizliği” konu başlıkları olarak sıralandığı görülmüştür
2022	Şahin, İ., Çoban, FN., Aydın, M. ve Sarı, Z.	Devlet Okulu Velilerinin Okul Beklentilerinin Belirlenmesi: Durum Tespit Çalışması	<ul style="list-style-type: none"> Nitel Araştırma (Betimsel analiz) Araştırmacı tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu 309 veli 	Araştırma bulgularında, veli beklentilerinin Sosyal Faaliyet, Öğrencilerin Kişisel/Sosyal Gelişimleri, Okulun Fiziki Donanımı, öğrencilerin akademik gelişimine ilişkin beklentileri, öğretmen ve yönetime ilişkin beklentiler şeklinde sıralandığı görülmektedir.
2024	Teksin, N., Yılmaz, M., Açıkgöz, O. ve Korkut, M.	İdeal veli konusunda öğretmen görüşleri	<ul style="list-style-type: none"> Nitel Araştırma (Fenomenoloji) Yazar tarafından oluşturulan yarı yapılandırılmış görüşme formu 20 öğretmen 	Araştırmada öne çıkan bulgulara göre öğretmen-veli ilişkisinin öğrencilerin gelişimine olan katkılarının büyük oranda olduğu belirtilmiştir. İletişim ve iş birliği, düzenli görüşmeler ve sorumluluk gibi temalar altında toplanan bulgular, öğretmenlerin ve velilerin iş birliğinin çocukların hem akademik hem de sosyal gelişimlerini olumlu yönde etkilediğini göstermektedir.

Yıl	Yazar	Araştırmanın Adı	Kullanılan Yöntem	Bulgular
2020	Sarıer, Y. ve Uysal, Ş.	Ortaöğretim Kurumlarında Yönetime Katılım: Okul Paydaşlarının Görüşleri	<ul style="list-style-type: none"> Nitel Araştırma (Durum çalışması) Araştırmacı tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu 20 okul paydaşı 	Bu araştırmanın bulgularına okul yönetiminde paydaşların davranışları çerçevesinde değerlendirildiğinde öğretmenler kendilerini paylaşım gücü yüksek ve uygulamalar yapan olarak görmektedirler. Veliler yönetime katılım olarak, izleyici, paylaşılan ve denetleyici görevlerini gerçekleştirmektedirler. Okul yöneticileri ise paydaşların yönetime katılım görevlerini öncelikli olarak paylaşmaya açık, yardımcı ve uygulayıcı olarak görmektedirler şeklinde sonuçlar elde edilmiştir.
2021	Özdoğru, M.	İlkokullarda öğretmen-veli ilişkisinde yaşanan sorunlara ilişkin öğretmen görüşleri	<ul style="list-style-type: none"> Nitel Araştırma (Durum çalışması) Yazar tarafından oluşturulan yarı yapılandırılmış görüşme formu 15 öğretmen 	Araştırmada elde edilen bulgulara göre “velilerin öğretmenlere güven duymaması, velilerin sorumluluklarını yerine getirmemeleri, velilerin öğretmenleri değersiz görmeleri, öğretmen kıyaslamaları, velilerin kendi aralarındaki problemleri okula taşınması, velilerin öğretmeni denetlemesi, öğretmenin değerleri ile ailenin karşı karşıya gelmesi” velilerden kaynaklanan sorunlar olarak öğretmenler tarafından ifade edilmiştir. Araştırmada ilkokullarda eğitim sürecinde öğretmen-aile ilişkilerinde velilerden kaynaklı birçok sorun yaşandığı sonucuna varılmıştır.
2022	Demir, B.	Okul-aile iş birliğine ilişkin öğrenci, öğretmen ve veli görüşleri	<ul style="list-style-type: none"> Nitel Araştırma Yazar tarafından oluşturulan yarı yapılandırılmış görüşme formu 17 öğretmen 18 veli 19 öğrenci 	Öğretmenlerle, öğrencilerle ve velilerle yapılan görüşmeler doğrultusunda araştırmada tüm paydaşların okul-aile iş birliği ile ilgili aynı fikirde olduğu ve okullarında iş birliği kapsamında ortak etkinliklerin yapıldığı bulgusuna ulaşılmıştır. Okul türlerinde iş birliği kapsamında birbirlerinden farklı etkinliklerin, isteklerin ve sorunların olduğu sonuçlarına da ulaşılmıştır.
2021	Ünal, M.A.	Sürdürülebilir bir okul-aile iş birliğinin oluşturulmasında öğretmenlerin velilerden beklentileri	<ul style="list-style-type: none"> Nitel Araştırma Araştırmacı tarafından geliştirilen ölçek 358 öğretmen 	Bu araştırmada ulaşılan bulgulara göre öğretmenler ebeveynlerin çocukların gelişmesine katkıda bulduklarını ancak çocuklar için okul dışında sosyal, sanat ve spor gibi etkinlikleri istenen düzeyde hayata geçirmediklerini belirtmişlerdir. Araştırmada, öğretmenler velilerin okul faaliyetlerine karşı saygı duyduklarını belirtmektedirler. Öğretmenler genel olarak ebeveynlerin çocuklarını desteklediklerini ifade etmektedirler. Araştırma bulgularına göre öğretmenlerin velilerin beklentileri okul kademesine göre değişiklik göstermektedir.

Tablo 2’de okul yöneticilerinin, öğretmenlerin ve velilerin okul-aile iş birliğine yönelik görüşlerini bildiren çalışmalar tabloya eklenmiştir. İncelenen ilk çalışmada okul yöneticilerinin görüşlerine göre okul-aile iş birliğinin beklenen düzeyde olmadığı, ailelerin okul ile iletişiminin ve öğrencileri desteklemeleri hakkındaki konulara daha çok önem göstermeleri gerektiği bulgusuna ulaşılmıştır (Çayır, 2023). Toprakçı ve Arslan’ın (2022) yaptıkları çalışmada ise dezavantajlı bölgelerdeki okullara odaklanılmış olup okul yöneticilerinin kendilerinin ailelere karşı ön yargılı olup onları okul süreçlerine istenilen düzeyde katamadıkları bulgusuna ulaşılmıştır. Çakır ve Yavuz’un (2020) yapmış oldukları çalışmada okul yöneticilerinin velilerinden daha fazla iletişim ve iş birliği beklediği ortaya çıkmıştır. Yine bu çalışmada veli toplantılarına katılım, öğrenci takibi, motivasyon ve velilerin yapıcı olması gibi beklentiler sıralanabilmektedir. Okul-aile iş birliğine ilişkin öğretmen görüşlerini çalışan araştırmalarda, öğretmenler, veli ile iş birliğinin öğrenci başarısını artırdığı, görüşlerini olumlu şekilde belirttikleri, velilerin görüşlerini aldıkları, velilerin eğitim süreçlerine daha çok dahil etmeye istekli olduklarını, onlara karşı dürüst davrandıklarını belirtmişleridir. Bu çalışmalarda öğretmenler; velilerin, öğrencilerin eğitim süreçlerine aktif katılımlarının öğrencilerin gelişiminde önemli bir

rol oynadığını, ilgi ve takip konusunda eksik kalan velilerin süreçlere daha çok katılımının sağlanması gerektiğinin altını çizmişlerdir. Tarama kapsamında analiz edilen bu çalışmalarda okul-aile iş birliğine ilişkin görüşler veliler açısından değerlendirildiğinde; velilerin okuldan daha fazla iletişim, akademik başarı için beklentiler, öğretmenler ve yönetim ile açık ve samimi bir biçimde görüşmeler, okulun fiziki koşullarının iyileştirilmesi ve sosyal etkinliklere daha fazla önem vermek gibi beklentilerinin olduğu söylenebilir (Karaca ve Karaca, 2020; Aykol ve Yıldırım, 2020; Gülşen ve Akdoğan, 2021; Şahin vd., 2022; Teksin vd., 2024; Sarier ve Uysal, 2020; Demir, 2022; Ünal, 2021). Özdoğru’nun (2021) yaptığı çalışmada ise okul-aile ilişkilerinde yaşanan sorunlar konusunda öğretmen görüşleri; velilerin sorumluluk bilincinde olmaması, öğretmenleri değersizleştiren davranışlar göstermeleri, velilerin kendi aralarındaki sıkıntıları okula yansıtması ve öğretmen-veli ilişkilerinde ortaya çıkan sorunların velilerden kaynaklı olduğu yönündedir.

3.2. Okul Öncesi Eğitim Düzeyinde Okul-Aile İş Birliğine İlişkin Çalışmalar

Okul öncesi eğitim düzeyinde okul-aile iş birliğine ilişkin görüşleri ele alan toplam 5 araştırmaya ulaşılmıştır. Yapılan araştırmalara ait bilgiler Tablo 3’te sunulmuştur.

Tablo 3. Okul Öncesi Eğitim Düzeyinde Okul-Aile İş Birliğine İlişkin Çalışmalar

Yıl	Yazar	Araştırmanın Adı	Kullanılan Yöntem	Bulgular
2021	Akyol, N. A. Doğan, S. A. ve Durmuşoğlu, M.	Okul Öncesi Eğitimde Öğretmenin İletişim Becerilerinin Önemi: Aile Katılımı, İş Birliği ve Öğretmen-Çocuk İlişkisi	<ul style="list-style-type: none"> Nitel Araştırma Araştırmacı tarafından geliştirilen ölçek 112 Öğretmen 	Araştırmanın bulgularında öğrenci öğretmen ilişkisi, okul öncesi dönemde velilerin okul ve öğretmen ile olan iletişimi, ailenin okuldan beklentileri ve aile katılımı düzeyi arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Bu sonuca göre öğretmenlerin iletişim becerilerinin kuvvetlendirilmesi hem ailelerin eğitim sürecine dahil olmasında hem de öğretmen-çocuk ilişkisinin kuvvetlendirilmesinde önem arz etmektedir.
2020	Oktay, F.	Okul ve Aile İletişimi Okul Öncesi Eğitim ve Ebeveyn İlişkileri Örneklem	<ul style="list-style-type: none"> Nitel Araştırma Alanyazın taraması 	Okul ve veliler karşılıklı nezaket, sevgi ve güven gibi duygulara sahip olup öğrencilerin yeteneklerini keşfederek gelişimlerini iyileştirmek için birlikte çalışmalıdır. Okul başarısının en önemli koşulunun okul-aile dayanışması olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda okul aile iletişimi önemsenmeli, çocuğun okula ve öğretmenlerine olan bağlılığı etkili iletişim ile sağlanmalıdır.

Yıl	Yazar	Araştırmanın Adı	Kullanılan Yöntem	Bulgular
2020	Orçan-Kaçan, M., Dönmez, Z. ve Kimzan, İ.	Okul Öncesi Eğitimde Aile Katılımı: Anne ve Baba Görüşleri	<ul style="list-style-type: none"> Nicel Araştırma Aile Katılımı Ölçeği 31 anne 33 baba 	Araştırma sonuçlarına göre anne ve babaların okul ve ev-okul iş birliği temelinde aile katılımı puanları ile toplam puanları arasında anneler lehine farklılık olduğu tespit edilmiştir. Annelerin eğitime katılım noktasında daha aktif oldukları bulgusuna ulaşılmıştır.
2020	Binbir, S. G. ve Ertürk, H.	Aile-Öğretmen İletişimi ve İş birliği ile Çocukların Sosyal Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi	<ul style="list-style-type: none"> Nicel Araştırma (İlişkisel tarama) Aile-öğretmen iletişimi ve iş birliği ölçeği okul öncesi sosyal beceri ölçeği 350 çocuk ve aile 	Araştırma sonucunda, öğretmen aile iş birliğinin toplam ve alt boyutlar bazında yüksek düzeyde olduğu, öğretmenlerin yaşı ve mesleki deneyimi arttıkça puanlarının arttığı, çocukların sosyal beceri düzeylerinin toplam ve alt boyutlar bazında yüksek düzeyde olduğu belirtilmiştir. Aile- öğretmen iş birliği ile çocukların sosyal becerileri arasında anlamlı ilişkiler olduğu saptanmıştır.
2020	Aslan, M. ve Bozan, S.	Okul Öncesi Eğitimde Aile Katılımı	<ul style="list-style-type: none"> Nicel Araştırma Aile Katılımı Ölçeği 301 veli 	Araştırma bulgularına göre "Ev temelli katılım" boyutunda ve "Okul Temelli Katılım" boyutunda anne katılımının yüksek olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. "Ev-Okul İş Birliği Katılım" boyutunda baba katılımının nadiren olduğu ortaya çıkmıştır.

Tablo 3'te okul öncesi eğitim düzeyinde okul-aile iş birliğine ilişkin görüşleri ele alan Akyol vd. (2021) yaptıkları çalışmada öğretmen iletişim becerileri üzerinden aile katılımı üzerinde durulmuş araştırmanın sonucunda öğretmen iletişim becerilerinin kuvvetli olmasının hem çocuk gelişimi hem de aile beklentisi ve okul ilişkileri arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişkinin olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Yine öğretmen iletişimi ve çocukların sosyal becerileri üzerinde durulan Binbir ve Ertürk'ün (2020) yaptıkları çalışmada öğretmen iletişim becerisinin sağlıklı olmasının öğrencilerin sosyal becerilerinin gelişmesine önemli bir katkıda bulunduğu ve aile katılımının daha sağlıklı yürütülebildiği bulgularına erişilmiştir. Oktay'ın (2020) yapmış olduğu çalışmada okul ve aile iletişiminin düzenli olmasının öğrenci gelişiminin ön koşulu olarak belirtilmiş, bu iletişimi kuvvetlendirmek için veli toplantıları veli bilgilendirme bültenleri, bire bir görüşmeler gibi uygulamaların sıklıkla yapılması gerektiği vurgulanmıştır. Kaçan vd. (2020) çalışmasında anne

ve babaların okul-aile iş birliği ile ilgili görüşleri araştırılmış olup araştırmaya katılan babaların annelere göre okul katılım değerlerinin ortalamasının altında olduğu, babaların daha çok ev katılım ölçeğinde ortalamasının üstünde yer aldıkları bununla birlikte annelerin okula katılım ölçeğinde aldıkları değerlerin ortalamasının üstünde olduğu bulgularına ulaşılmıştır. Yine Aslan ve Bozan'ın (2020) yaptıkları çalışmada Kaçan vd. (2020) çalışmaları sonucunda elde ettikleri bulgulara paralel olarak "Aile Katılım Ölçeğinde babaların annelere oranla okul-aile katılımı ve katılım düzeylerinde ortalamasının altında kaldıkları bulgularına ulaşılmıştır. Okul öncesi eğitim düzeyinde okul-aile iş birliğine ilişkin çalışmalar değerlendirildiğinde ulaşılan tüm çalışmalarda öğrenci gelişimi, sosyal beceri gelişimi ve akademik başarıya etki eden en önemli unsurlardan biri olarak okul ile ailenin iletişiminin kuvvetli olması ve ailelerin çocuklarını eğitim yönünden desteklemesi gerektiği sonucuna ulaşılabilmektedir.

3.3. İlköğretim Düzeyine Göre Okul-Aile İşbirliğine İlişkin Görüşleri Bildiren Çalışmalar

İlköğretim düzeyine göre okul-aile iş birliği görüşlerini ele alan toplam 6 araştırmaya ulaşılmıştır. Yapılan araştırmalara ait bilgiler Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4. İlköğretim Düzeyine Göre Okul Aile İş Birliğine İlişkin Görüşleri Bildiren Çalışmalar

Yıl	Yazar	Araştırmanın Adı	Kullanılan Yöntem	Bulgular
2020	Çatalkaya, E.	İlköğretim velilerine göre okul aile iş birliği	<ul style="list-style-type: none"> Nitel Araştırma Araştırmacı tarafından geliştirilen ölçek 266 veli 	Araştırmanın sonucunda velilerin görüşlerine göre öğretmenle iletişim düzeyinin diğer alt boyutlara oranla yüksek düzeyde olduğu, "Okul Erkinliklerine Katılım" düzeyinin ise diğer alt boyutlara oranla daha düşük düzeyde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmada cinsiyete ve yaşa göre velilerin okul-aile iş birliği düzeyleri, anlamlı bir farklılık göstermemiştir. Fakat gelir durumu, eğitim durumu ve sahip olduğu çocuk sayısına göre anlamlı bir farklılık göstermiştir.
2021	Çelik, S.	İlköğretimde Okul- Aile İşbirliğinin Geliştirilmesi: Beklentiler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri	<ul style="list-style-type: none"> Nitel Araştırma (Olgu bilim Deseni) Araştırmacı tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu 100 okul yöneticisi 	Çalışmanın sonucunda okul yöneticilerinin okul ile aile iletişimlerinin geliştirilmesi için ailelerden beklentilerinin, okulu benimsemeleri ve çocuklarının eğitiminde daha aktif olmaları olduğu ortaya çıkmıştır. Okul yöneticileri eğitim sürecinde yaşadıkları en önemli sorunun velinin okula alakasız olması ve okul yönetimine katılımcı ve destekleyici olması olduğunu belirtmişlerdir.
2023	Ergin, D-Y., Doğan, C. ve İsrıkan-Taşçı, S.	Ortaokul Düzeyinde Veli-Okul İş birliği	<ul style="list-style-type: none"> Nitel Araştırma Veli Okul İş birliği Ölçeği Kişisel Bilgi Formu Katılımcı Yöntem 230 ebeveyn 	Araştırmanın sonuçlarına göre velilerin okul paydaşları (okul yöneticileri, öğretmenler ve diğer iş görenler) ile iş birliği düzeyinin istenen seviyede olduğu tespit edilmiştir.
2022	Çalışkan, E.F.	İlkokulda aile katılımı: Veliler ne düşünüyor?	<ul style="list-style-type: none"> Nitel Araştırma Olgu bilim araştırma deseni Yarı yapılandırılmış görüşme formu 39 veli 	Araştırma sonucunda araştırmaya katılanların aile katılımına farklı baktıkları görülmüştür. Okul temelli aile katılımı çerçevesinde yapılan etkinliklerin aileler tarafından yeterli bulunmadığı, okulda aile katılımını engelleyen en önemli faktörün yapılan etkinliklerin velilerin çalışma saatleriyle çakışma olduğu ve öğretmenlerden düzenli olarak katılımlarını sağlayacak etkinlikler yapmalarını bekledikleri ortaya çıkmıştır.

Yıl	Yazar	Araştırmanın Adı	Kullanılan Yöntem	Bulgular
2022	Petek, T. ve Bozyiğit, F.	Sınıf Öğretmenlerinin Görüşlerine Göre Okul-Aile İşbirliğinin Öğretmen Motivasyonuna Etkisi	<ul style="list-style-type: none"> Nitel Araştırma Araştırmacı tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu 20 öğretmen 	Araştırma sonuçlarına göre eğitimin daha etkili ve verimli olabilmesi için ev ziyaretlerinin önemli olduğu tespit edilmiştir. Buna karşın öğretmenler, velilerin okul-aile iş birliğine katılımının yetersiz olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca araştırma bulgularına göre okul-aile iş birliğinin hem öğrenci başarısını olumlu yönde etkilediği hem de öğretmen motivasyonunu artırdığı tespit edilmiştir.
2022	Özipek-Çelenk, S.	İlkokulda veli katılımı ile olumlu ebeveyn çocuk ilişkisi arasındaki ilişkinin incelenmesi	<ul style="list-style-type: none"> Nitel Araştırma (Betimsel analiz). Veli Katılım Ölçeği Ebeveyn Çocuk İlişkisi Ölçeği İlişkisel Tarama Modeli 400 veli 	Araştırmadan ulaşılan sonuçlara göre annelerin babalara kıyasla veli katılım ölçeğinden daha fazla puan aldıkları, katılım konusunda kendilerini daha çok geliştirdikleri ve öğrenmeyi destekleyici ev ortamını oluşturdukları; çalışmayan ebeveynlerin çalışanlara kıyasla çocuğun eğitim sürecini daha çok desteklediği ve çocukla daha sağlam iletişim kurduğu bulgularına ulaşılmıştır.

Tablo 4'te ilköğretim düzeyine göre okul-aile iş birliğine ilişkin görüşleri içeren çalışmalar yer almaktadır. İncelenen ilk çalışmada, ekonomik gelir düzeyi yüksek olan, çocuk sayısı az olan, eğitim durumu üniversite ve üstü olan velilerin, çocuklarını eğitimi takip ve destek olma konusunda yüksek seviyede olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ekonomik ve etkinlik gibi diğer alanlarda okula katkı sağlamada güçlük çeken ailelerin tespit edilmesi ve okuldaki tüm paydaşların üzerine düşen görevleri yerine getirmesi gerektiğinin üzerinde durulmuştur (Çatalkaya, 2020). Ulaşılan çalışmalarda ilköğretim düzeyinde okul-aile iş birliğine ilişkin öğretmen görüşleri incelendiğinde, velilerin okul ile iletişim kurma düzeylerinin yüksek olduğu, yetersiz görülen kısımların ev ziyaretleri vb. farklı uygulamalarla desteklenmesi gerektiği, çalışmayan ebeveynlerin çalışanlara kıyasla çocuklarını daha çok destekleyebildikleri, okul-aile ilişkilerinin doğru kurulduğu okullarda hem öğrenci başarısının arttığı hem de öğretmen motivasyonuna katkı sağladığı gibi bulgulara ulaşılmıştır (Ergin vd., 2023; Petek ve Bozyiğit, 2022; Özipek-Çelenk, 2022). Çalışkan'ın (2022) yaptığı çalışmada ilköğretim düzeyinde okul-aile iş birliğine ilişkin görüşler veli gözünden incelenmiş olup okulda yapılan etkinliklerin aileler tarafından

yetersiz bulunduğu, öğretmenlerden düzenli olarak katılımlarını sağlayacak etkinlikler beklendikleri şeklinde bulgulara ulaşılmıştır. Çelik'in (2021) yapmış olduğu çalışmada ilköğretim düzeyinde okul-aile ilişkilerine ilişkin yönetici görüşleri ele alınmış olup yöneticilerin velilerden beklentilerinin okulu sahiplenmeleri ve çocuklarının eğitimine önem vermede daha aktif olmaları gerektiği olarak saptanmıştır. Yönetici görüşlerine göre velilerin okula ilgisiz olması ve yönetime katkıda bulunmamları okul-aile iş birliğine ilişkin önemli sorunlar olarak öne çıkmaktadır.

3.4. Okul-Aile İş Birliğine İlişkin Sorunlar, Çözüm Önerileri ve Fırsatlara İlişkin Görüşleri Bildiren Çalışmalar

Okul-aile iş birliğine ilişkin sorunlar, çözüm önerileri ve fırsatlara ilişkin bulguları ele alan toplam 4 çalışmaya ulaşılmıştır. Yapılan çalışmalara ait bilgiler Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5. Okul-aile İş Birliğine İlişkin Sorunlar, Çözüm Önerileri ve Fırsatlara İlişkin Görüşleri Bildiren Çalışmalar

Yıl	Yazar	Araştırmanın Adı	Kullanılan Yöntem	Bulgular
2020	Kulak, R.	Okul-Veli İş Birliği, Sorunları ve Çözüm Önerileri	<ul style="list-style-type: none"> Nitel Araştırma Nitel Veri Toplama Tekniği 8 veli, 8 öğretmen 	Araştırma sonucunda; okul-veli ilişkilerinin geliştirilmesi, okul ve velinin ortak hareket etmesinin çocukların eğitim hayatına olumlu katkı sağlaması için önemli bir durum olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Okul aile iş birliğinin geliştirilmesi, eğitimin kalitesini arttırmak için önemlidir. Okulun ve velilerin maddi yetersizlikleri okul aile iş birliğini engelleyen en önemli noktalardandır gibi bulgular elde edilmiştir.
2020	Ardakoç, İ.	Eğitimde Veli/Aile Katılımı: Engeller ve Öneriler	<ul style="list-style-type: none"> Nitel Araştırma Alanyazın taraması 	Ailenin çocuğun eğitimine katılımı dünyada olduğu gibi bizim ülkemizde de üzerine düşülen bir konu olup bu anlamda oluşturulan yönetmelikler ile okul aile iş birliği artırılmaya çalışılmaktadır. Ancak pratikte bakıldığında ailelerin okullardaki katılımının hedeflenen düzeyde olmadığı söylenebilmektedir.
2023	Candemir, Ö.	Okul Aile İş Birliğini Güçlendirme Üzerine Bir İnceleme	<ul style="list-style-type: none"> Nitel Araştırma (Durum çalışması) Araştırmacı tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu 5 idareci 5 öğretmen 5 veli 	Araştırma sonucunda; velilerin okul ile görüşmeler içinde olması ve aradaki iletişimi daha etkili bir duruma getirebilmek, okul aile birliklerinin önemli amaçlarından biridir. Okul ile aileler arasındaki iş birliğinin artması okulun daha işlevli bir duruma gelmesi ve sonuç olarak öğrencilere daha etkili ve öznel bir eğitim verebilmesini sağlayacaktır şeklinde bulgulara ulaşılmıştır.
2020	Yurtbakan, E. ve Akyıldız, S.	Aile Okul Algısı ve Katılımı Ölçeği: Bir Geçerlik ve Güvenirlilik Çalışması	<ul style="list-style-type: none"> Nitel Araştırma Araştırmacı Tarafından Geliştirilen Ölçek 319 ebeveyn 	Yapılan çalışmada ailelerin okul algılarını ve katılımlarını belirlemek amacıyla geliştirilen ve 56 maddeden oluşan ölçek oluşturulmuştur. Uzmanlar tarafından değerlendirilen ölçekteki maddeler; "aile okul algısı", "öğrenci gelişimi", "ebeveyn gelişimi" ve "aile katılımındaki engeller" faktörlerine göre belirlenip hazırlanmıştır. Kapsam geçerliliği açısından konu ile ilgili ilişkili olmadığı görülen 10 madde ölçekten çıkarılmış ve 46 maddeden oluşan ölçek, velilere uygulanmıştır.

Tablo 5'te Okul -aile iş birliğine ilişkin sorunlar, çözüm önerileri ve fırsatları içeren yayınlardan Kulak'ın (2020) yaptığı çalışmaya göre okul ve veli iş birliğinin öğrencinin eğitim hayatında işlevsel bir yere sahip olduğu, okul ile iyi bir iletişimde olmayan velilerin bu iletişim sıkıntısının en önemli etmenlerinden biri olarak maddi sıkıntıların öne çıktığı belirtilmektedir. Bu çalışmada altı çizilen önerilerden biri olarak okul aile iş birliğinin sınıftaki öğretmenin işine veya okulun işleyişine müdahale şekline dönüşmemesi gerektiğidir. Bu araştırmalardan bir diğeri olan Ardakoç'un (2020) yaptığı çalışmada okul aile iş birliğine hizmet eden bir yapı olan okul aile birliklerinin işlevselliğinin yeterli düzeyde olmadığını ve bu oluşumun okula bir finansman kaynağı olarak görüldüğünün altı çizilmektedir. Yine bu çalışmada ailelerin eğitime katılımları önündeki engeller olarak, sosyoekonomik durum, değişen dünya ile birlikte gelen yoğun iş temposu, öğretmen ve yöneticilerin tutumu ve okulların aile katılımını yeterli seviyede destekleyecek projeler üretmemesi karşımıza çıkmaktadır. Candemir'in (2023) yaptığı çalışmada okul aile iş birliğinde yaşanan sorunlarda yönetici öğretmen ve veli görüşleri alınmış, bu sorunların nedenlerine ilişkin okul yöneticileri ve öğretmenlerin görüşleri; velilerin kayıtsızlığı, okulu sadece yardım yeri olarak görmeleri, çoğunlukla bir sorun olduğunda okula gelmeleri şeklinde sıralanmış olup, sağlıklı ilişki kurulamamasının diğer nedenleri olarak da yanlış anlaşılmalr ve maddi yetersizlikler gösterilmiştir. Yine bu araştırmaya katılan veliler ise okul yönetiminin kendilerini dikkate almadıklarını, koşullarını önemsemeyip ön yargılı davrandıklarını belirtmişlerdir. Yurtbakan ve Akyıldız (2020) yaptıkları çalışma, aile okul algısı ve katılımına ilişkin bir ölçek geliştirme çalışması olup 46 maddelik bir ölçek hazırlanmıştır. Ölçeğin geçerlik ve güvenilirliği için yapılan faktör analizinde ortaya çıkan sonuç doğrultusunda 20 madde ölçekten çıkarılmıştır. Sonuç olarak 26 maddelik okul algısı, öğrenci gelişimi ve ebeveyn gelişimi ve aile katılımındaki engeller olmak üzere 4 faktörden oluşan bir ölçek geliştirilmiştir. Okul-aile iş birliğine ilişkin sorunlar, çözüm önerileri ve fırsatlar temasında yer alan araştırma bulgularına göre iş birliğinin güçlendirilmesi, eksiklerin giderilebilmesi amacıyla okul etkinliklerinin artırılması, velileri eğitim sürecine daha fazla katabilecek yöntemler geliştirilmesi gibi fırsatların yaratılması gerektiği söylenebilmektedir.

4. Tartışma ve Sonuç

Türkiye'de okul-aile iş birliğine ilişkin paydaş görüşlerini ortaya koyan bu doküman incelemesi çalışmasında okul-aile iş birliğine ilişkin öğretmen, yönetici, veli görüşleri ve okul-aile iş birliğine ilişkin sorunları inceleyen çalışmalar ele alınmıştır. Anahtar sözcüklerle ulaşılan ve belirlenen toplam 27 çalışma incelenmiştir. Mevcut çalışmada öğretmen ve yönetici görüşlerine yer veren çalışmalara ait tarama sonucu okul aile iş birliğinin istenilen düzeyde olmadığı bu iletişimi kuvvetlendirecek yöntemlerin hayata geçirilmesi gerektiği ve velilerin eğitime dair bilgilendirilmesi gerektiği gibi sonuçlara ulaşılmıştır. Okul yöneticilerinin ailelerden beklentilerinin eğitime güven duymaları, okula zaman ayırmaları ve düzenlenen etkinliklere katılmaları gerektiği şeklinde sıralanabilmektedir. Okul-aile iş birliğine ilişkin görüşler veliler açısından değerlendirildiğinde; velilerin okuldan daha fazla iletişim, akademik başarının artırılmasına yönelik beklentiler, öğretmenler ve yönetim ile açık ve samimi bir biçimde görüşmeler, okulun fiziki koşullarının iyileştirilmesi ve sosyal etkinliklere daha fazla önem vermek gibi beklentilerinin olduğu söylenebilir (Çayır, 2023; Toprakçı ve Arslan, 2022; Karaca ve Karaca, 2020; Çakır ve Yavuz, 2020; Aykol ve Yıldırım, 2020; Gülşen ve Akdoğan, 2021; Şahin vd., 2024; Sarier ve Uysal, 2020; Özdoğru, 2021; Demir, 2022; Ünal, 2021).

Ele alınan araştırmaların analizi için oluşturulan temalardan ilköğretim düzeyinde okul aile iş birliği ve okul öncesi düzeyinde okul aile iş birliği temalarında yer alan araştırmaların sonuçları incelendiğinde, bu eğitim düzeylerinde okul aile iş birliğine veliler ve eğitimciler tarafından verilen önemin önemli düzeyde yüksek olduğu belirlenmiştir. Yine bu ilişkilerin geliştirilmesinde önemli faktörlerin öğretmenlerin iletişim becerilerinin iyi olması, okulların eğitim süreçlerine ailelerin katılımlarını artırmak için okul içi ve okul dışı etkinlikler düzenlemeleri olduğu ortaya çıkmıştır. Okul aile iş birliğinin güçlendirilmesine yönelik çalışmalar olarak öğretmenler ev ziyaretlerinin etkili olabileceğini belirtmektedirler (Çatalkaya, 2020; Çelik, 2021; Ergin vd., 2023; Çalışkan, 2022; Petek ve Bozyiğit, 2022; Özipek ve Çelenk, 2022; Akyol vd., 2021; Oktay, 2022; Kaçan vd., 2020; Binbir ve Ertürk, 2020; Aslan ve Bozan, 2020).

Analiz sonucu oluşturulan bir diğer tema olan okul aile iş birliğine ilişkin sorunlar, çözüm önerileri ve fırsatlar teması çerçevesinde incelenen araştırmalar sonucunda okul aile iş birliğine ilişkin başlıca

sorunlar; okulun bulunduğu sosyoekonomik çevre, ailelerin maddi durum yetersizliği, dezavantajlı bölgelerde yer alan okullarda karşılaşılan iletişim sıkıntıları, yoğun çalışma temposu şeklinde sıralanabilir (Kulak, 2020; Ardakoç, 2020; Candemir, 2023; Yurtbakan ve Akyıldız, 2020). Okul aile iş birliğine ilişkin sorunlara getirilen öneriler olarak aile katılımını destekleyecek çalışmaların artırılması (birebir görüşmeler, veli toplantılarının niteliğinin artırılması, okul içi ve okul dışı etkinliklerin çoğaltılması vb.) şeklinde sıralanabilmektedir.

Mevcut doküman incelemesi çalışmasında yer alan çalışmaların bulguları incelendiğinde, eğitimin tüm paydaşlarının fikir birliği sağladığı noktanın okul aile iş birliğinin öğrencilerin akademik başarısı, sosyal ve psikolojik gelişimleri ve aile yaşamlarında önemli rol oynadığı şeklinde olduğu söylenebilir. Bu çalışma kapsamında incelenen çalışmalarda öne çıkan bulgular arasında okul aile iş birliğinin yetersiz görülmesinin sebepleri arasında okulun bulunduğu sosyoekonomik çevrenin dezavantajlı bir bölgede yer alması, ailelerin maddi yetersizlikleri, ailede çocuk sayısının fazla olması dolayısıyla eğitime yeterli önemin verilememesi ve eğitim seviyesi düşük olan ebeveynlerin çocuklarının eğitimlerine yeterli desteği sağlayamaması gibi bulguların yer aldığı söylenebilir.

5. Öneriler

Yapılan tarama sonucu karşılaşılan akademik çalışmaların önemli bir bölümünün devlet okullarında yapıldığı görülmüştür. Millî Eğitim Bakanlığı Stratejik Planı'nda (2024-2028) da belirtildiği üzere Türkiye'de özel okulların sayısı gittikçe artmaktadır ve toplumun tüm çevrelerinden daha çok öğrencinin özel okullara erişim olanağını yükseltmeye yönelik politikaların yürütülmeye devam edeceği yine bu Plan'da yer almaktadır. Eğitim sürecinde özel okulların varlığı göz ardı edilemez bir gerçektir. Bu bağlamda bakıldığında özel okullarda okul aile iş birliğinin nasıl yürütüldüğü, karşılaşılan sorunların neler olduğu ve çözümlerin neler olabileceğiyle ilgili araştırmaların literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu çalışmaya dahil edilen çalışmalarda belirlenen zaman aralığı içinde yer alan çalışmaların daha çok okul öncesi ve ilköğretim kademesinde olduğu, ortaöğretim kademesinde ilişkin çalışmaların yetersiz sayıda olduğu görülmüştür. Ortaöğretim düzeyinde yapılacak olan çalışmaların özellikle ergen öğrencilerin okul ve aile iletişimlerinin geliştirilmesi

konusuna katkı sağlayabileceği düşünülmektedir. Okulların okul aile iş birliğini güçlendirme konusunda velilerin taleplerini ve gereksinimlerini belirleyip dikkate alarak etkinlikler planlamasının öğrencilerin eğitim süreçlerini olumlu yönde etkileyebileceği düşünülmektedir.

Kaynakça

- Akyol, N. A., Doğan, S. A., ve Durmuşoğlu, M. (2021). Okul öncesi eğitimde öğretmenin iletişim becerilerinin önemi: Aile katılımı, iş birliği ve öğretmen-çocuk ilişkisi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(3), 887-899. <https://dergipark.org.tr/en/pub/aibuefd/article/900473>
- Ardakoç, İ. (2020). Eğitimde veli/aile katılımı: Engeller ve öneriler. *Alanyazın*, 1(2), 75-84. <https://124.im/p7YnC>
- Aslan, M., ve Bozan, S. (2020). Okul öncesi eğitimde aile katılımı. *EJERCongress 2020 Bildiri Özetleri Kitabı*. <https://124.im/yIL7JR>
- Aslan, M., Niyazi, Ö. ve Bakır, A. A. (2009). Okul kültürüne ilişkin yönetici ve öğretmen görüşleri: Nitel bir araştırma. *İlköğretim Online*, 8(1), 268-281. <https://124.im/9Pq0cvS>
- Aydoğdu, Ü. R., Karamustafaoğlu, O., ve Bülbül, M. Ş. (2017). Akademik araştırmalarda araştırma yöntemleri ile örneklem ilişkisi: Doğrulayıcı doküman analizi örneği. *Dicle University Journal of Ziya Gökalp Education Faculty*, (30). <https://124.im/Dm8zl4>
- Aykol, B. G., ve Yıldırım, B. (2020). Öğretmen ve veli görüşlerine göre ailenin eğitime katılımı. *Yıldız Journal of Educational Research*, 5(1), 89-118. <https://124.im/bnKz>
- Balcı, A. (2005). *Açıklamalı eğitim yönetimi terimleri sözlüğü*. Tek Ağaç, Ankara. <https://depo.pegem.net/9786053640745.pdf>
- Binbir, S. G., ve Ertürk, H. (2020). Aile-öğretmen iletişimi ve iş birliği ile çocukların sosyal becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi: Teori ve Uygulama*, 11(21), 134-153. <https://124.im/12AyjSX>

- Bursalioğlu, Z. (2014). Eğitim yöneticisinin hizmet öncesi ve hizmet içinde hazırlanması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(2).
- Büyüköztürk, Ş. Çakmak, E. Akgün, Ö. Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. (18.Baskı), Pegem Akademi Yayıncılık: Ankara.
- Can, E. (2022). Okul yönetiminin sorunları: Okul müdürlerinin değerlendirmeleri. *Yaşadıkça Eğitim*, 36(2), 402-433. DOI: <https://doi.org/10.33308/26674874.2022362411>
- Candemir, Ö. (2023). Okul aile iş birliğini güçlendirme üzerine bir inceleme. *International Journal of Social and Humanities Sciences Research (JSHSR)*, 10(98), 2117-2129. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.8307128>
- Çakır, E., ve Yavuz, M. (2020). *Ortaokullarda aile katılımına yönelik okul müdürlerinin görüşleri* (Doctoral dissertation, Karamanoglu Mehmetbey University). <https://l24.im/gYd92AG>
- Çalışkan, E. F. (2022). İlkokulda aile katılımı: Veliler ne düşünüyor? *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (31), 328-347. <https://doi.org/10.29000/rumelide.1221587>
- Çatalkaya, E. (2020). İlköğretim velilerine göre okul aile iş birliği. (Tez No. 627809) [Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi]. Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Çayır, N. (2023). Okul aile iş birliğine yönelik okul yöneticilerinin görüşleri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (66), 367-393. <https://doi.org/10.21764/maeuefd.1106332>
- Çelik, S. (2021). İlköğretimde okul-aile iş birliğinin geliştirilmesi: Beklentiler, sorunlar ve çözüm önerileri. *Uluslararası Ders Kitapları ve Eğitim Materyalleri Dergisi*, 4(1), 38-50. <https://doi.org/10.53046/ijotem.878174>
- Çelik, V. (1997). *Okul kültürü ve yönetimi*. Pegem Özel Eğitim ve Hizmetleri.
- Demir, B. (2022). *Okul-aile iş birliğine ilişkin öğrenci, öğretmen ve veli görüşleri*. (Tez No. 750470) [Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi]. Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Demirtaş, H., Üstüner, M., ve Özer, N. (2007). Okul yönetiminde karşılaşılan sorunların öğrenci ve okul ile ilgili değişkenler açısından incelenmesi. *Kuram ve uygulamada eğitim yönetimi*, 51(51), 421-455. <https://l24.im/SVwI9U8>
- Döş, İ. (2011). *Okul paydaşlarının metaforlar yardımıyla okul örgütlerini algılama biçimlerinin değerlendirilmesi*. (Tez No. 289564) [Doktora tezi, Fırat Üniversitesi]. Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Ergin, D. Y., Doğan, C., ve Taşçı, S. I. (2023). Ortaokul düzeyinde veli-okul iş birliği. *Balkan & Near Eastern Journal of Social Sciences (BNEJSS)*, 9(2). <https://l24.im/RuZib9V>
- Gülşen, C., ve Akdoğan, H. (2021). Öğrenci başarısı konusunda velilerin okuldan ve okul yönetiminden beklentileri. *SSD Journal*, 6(25), 305-318. <https://l24.im/pDiUs2S>
- Kaçan, M. O., Dönmez, Z., ve Kimzan, İ. (2020). Okul öncesi eğitimde aile katılımı: anne ve baba görüşleri. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(2), 170-179. <https://doi.org/10.21666/muefd.694389>
- Karaca, İ., ve Karaca, N. (2020). Sınıf öğretmenlerine göre öğretmen veli iş birliği (Sinop ili Boyabat ilçesi örneği). *Medeniyet Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 27-35. <https://l24.im/jtBwq>
- Kramer, S. N. (1995). *Tarih Sümer'de başlar* (çev. M. İlmiye Çiğ). Ankara: TTK Yay.
- Kulak, R. (2020). Okul-veli iş birliği, sorunları ve çözüm önerileri. *Journal Of Social, Humanities And Administrative Sciences (JOSHAS)*, 6(31), 1628-1640. DOI: 10.31589/JOSHAS.416
- Millî Eğitim Bakanlığı Stratejik Planı, (2024-2028). <https://sgb.meb.gov.tr/yayinlarimiz/yayin/112>

- Oktaç, F. (2020). Okul ve aile iletişimi okul öncesi eğitim ve ebeveyn ilişkileri örnekleme. *European Journal of Educational and Social Sciences*, 5(2), 113-122. <https://124.im/9LjgRF>
- Özdemir, A. (2006). Okul kültürünün oluşturulması ve çevreye tanıtılmasında okul müdürlerinden beklenen ve onlarda gözlenen davranışlar. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 4(4), 411-436. <https://124.im/nArSQP>
- Özdoğan, M. (2021). İlkokullarda öğretmen-veli ilişkisinde yaşanan sorunlara ilişkin öğretmen görüşleri. *Uluslararası Temel Eğitim Çalışmaları Dergisi*, 2(1), 68-76. <https://124.im/fV8rv>
- Özipek-Çelenk, S. (2022). *İlkokulda veli katılımı ile olumlu ebeveyn çocuk ilişkisi arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Tez No. 781823) [Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Sebahattin Zaim Üniversitesi]. Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Patton, M. Q. (2014). *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri*. (Eds. M. Bütün ve S. B. Demir). Ankara: Pegem Akademi.
- Petek, T., ve Bozyiğit, F. (2022). Sınıf öğretmenlerinin görüşlerine göre okul-aile iş birliğinin öğretmen motivasyonuna etkisi. *Academic Social Resources Journal*, 7(34), 160-171. DOI: 10.29228/ASRJOURNAL.57503
- Sarıer, Y., ve Uysal, Ş. (2020). Ortaöğretim kurumlarında yönetime katılım: Okul paydaşlarının görüşleri. *Trakya Eğitim Dergisi*, 10(3), 950-965. <https://doi.org/10.24315/tred.666499>
- Şahin, İ., Çoban, F. N., Aydın, M., ve Sarı, Z. (2022). Devlet okulu velilerinin okul beklentilerinin belirlenmesi: Durum tespit çalışması. *Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(1), <https://124.im/W6DH>
- Teksin, N., Yılmaz, M., Açıkgöz, O., ve Korkut, M. (2024). İdeal veli konusunda öğretmen görüşleri. *Ulusal Eğitim Dergisi*, 4(1), 436-455. <http://www.uleder.com/index.php/uleder/article/view/431>
- Toprakçı, E., ve Arslan, F. (2022). Okul Yöneticilerinin görüşlerine göre dezavantajlı bölgelerdeki okul-aile birliklerinin işlevselliğini etkileyen faktörler. *Uluslararası Liderlik Eğitimi Dergisi*, 6(1), 60-73. <https://124.im/pdihyB>
- Ünal-Acar, M. (2021). *Sürdürülebilir bir okul-aile iş birliğinin oluşturulmasında öğretmenlerin velilerden beklentileri*. (Tez No. 673601) [Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi]. Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2004). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (4. Baskı). Seçkin Yayınevi.
- Yurtbakan, E., ve Akyıldız, S. (2020). Aile okul algısı ve katılımı ölçeği: bir geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Bayburt eğitim fakültesi dergisi*, 15(30), 328-346. <https://doi.org/10.35675/befdergi.686853>

TJSS

İSTANBUL TOPKAPI ÜNİVERSİTESİ
İSTANBUL TOPKAPI UNIVERSITY
Topkapı Sosyal Bilimler Dergisi
Topkapı Journal of Social Sciences

Topkapı Journal of Social Science vol. 3, no.2, 2024

Araştırma Makalesi/Research Article

Almanya ve ABD Federal Yapılarının Karşılaştırmalı İncelemesi

Comparative Examination of the Federal Structures of the USA and Germany

İkbal Sinemden OYLUMLU 1

ÖZ

Karşılaştırmalı siyasette devlet yönetiminin ikinci düzeyi üniter ve federal yapıda üzerinden açıklanmaktadır. Bu çalışmada, federal devlet sistemi üzerinde durulmaktadır. Bu bağlamda, iki federal devlet olan Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Almanya'nın yönetim açısından birbirlerine benzer ve farklı yapılanmaları üzerinden karşılaştırma yapılmaktadır.

Giriş bölümünde, federal devlet sistemi teorik olarak ele alınmakta, alt ulus sistemleri üzerine literatürde yer alan yaklaşımlara yer verilerek kavramların tanımlanması da yapılacaktır. Kavramsal tanımların ardından gelen birinci bölümde, Almanya'nın federal yapısı, merkez ile eyaletlerin ilişkileri, anayasal, kamu sektörü istihdam ve barcamaları, hizmet ve sorumlulukları ile sorumluluk yetki alanları incelenmektedir. İkinci bölümde ise Almanya federal sistemin incelemesinde olduğu gibi Amerika Birleşik Devletleri'nin federal sistem yapısı, aynı konu başlıklarına bağlı olarak incelemesi yapılmaktadır. Sonuç bölümü ise iki ülkenin yönetim yapısının karşılaştırmasını kapsamaktadır.

Federal iki devlet olan Almanya ve ABD federal sistem yapıları her iki ülkenin gerek sistemlerinde farklı yaklaşımların bulunması gerekse yönetim şekillerindeki ayrımların diğer ülkelere model olabilecek yapıları nedeni ile çalışmada bu iki ülkenin karşılaştırılması yapılmaktadır. Bu bağlamda, iki farklı sistem üzerinden federalizmle yönetilen ABD ve Almanya federal yapıları hem idari hem de uygulama bağlamında karşılaştırılmaktadır.

Federal hükümet sistemlerinin uygulama aşamasında ülkelerin siyasi kültür ve devlet yapılanmaları nedeni ile farklılıklar olduğu çalışmada ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda Amerika Birleşik Devletleri ve Almanya federal sistem yapısında seçim sisteminden adli yapısına kadar farklılıkların bulunduğu sonuç bölümünde tablo oluşturularak belirtilmiştir.

Anahtar kelimeler: *federalizm, Almanya federal sistemi, Amerika federal sistemi, Almanya-ABD federalizm karşılaştırması*

¹ Dr. Bağımsız Araştırmacı, oylumluenator@gmail.com ORCID: 0000-0002-5615-8507

ABSTRACT

In comparative politics, the second level of state administration is explained through the Unitary and Federal structure. This article focuses on the Federal State system. In this context, a comparison is made based on the similar and different structures of the two federal states, the United States of America (USA) and Germany, in terms of administration.

In the introduction section, the Federal State system is discussed theoretically, approaches in the literature on sub-national systems are included and the concepts are defined. In the first section, following the conceptual definitions, Germany's federal structure, relations between the center and the states, constitutional, public-sector employment and expenses, services and responsibilities, and areas of responsibility and authority are examined. In the second part, the federal system structure of the United States of America is examined based on the same topics, as in the examination of the German federal system. The conclusion section covers the comparison of the management structure of the two countries.

The federal system structures of Germany and the USA, which are two federal states, are compared in the study because of the different approaches in the systems of both countries and the distinctions in the management styles that can be a model for other countries. In this sense, the federal structures of the USA and Germany, which are governed by federalism through two different systems, are compared in both administrative and implementation contexts.

The study attempted to reveal that there are differences in the implementation phase of federal government systems due to the political culture and state structures of the countries. In this context, it is stated that there are differences in the federal system structure of the United States and Germany, from the electoral system to the judicial structure, by creating a table in the conclusion section.

Keywords: federalism, German federal system, American federal system, Germany-USA federalism comparison

1. Giriş

Yönetimin ikinci düzeyinde devletler federal ve üniter olarak iki farklı sistemde tanımlanmaktadır. Çalışmanın ana konusu federal sistemler olduğu için federal devlet kavramı ve sistemi üzerinde odaklanılmıştır. "Federal devletler; merkezi otorite ile merkezin altında bulunan coğrafi yönetim birimleri için anayasal olarak tanımlanan özerkliği birleştirmektedir" Federal sistemlerde, iktidar sadece hükümetin yürütme, yasama ve yargı organları arasında değil, aynı zamanda hükümetin bölgesel birimleri arasında da bölünmektedir. Bölgesel birimler- eyaletler, bölgeler – iller- genellikle anayasa tarafından güvence altına alınan önemli yetki ve haklara sahiptir ve Federalizm, devlet içindeki yer alan güçler dağılımının coğrafi bölünme, yürütme, yasama ve yargı organları arasındaki siyasi bölünmeyi tamamlayan bir yapıya sahiptir. Ancak, federal devletlerin siyasi ve idari yapıları, açıkça tanımlanmış işlevler, roller ve görevlerle iyi geliştirilmeli ve ilerletilmelidir. Federal devletlerin yapısı, yasama, yürütme ve hükümetin adli silahları arasındaki gücün açık bir şekilde ayrıldığı devlet başkanlığı sistemlerini içermektedir. Bununla beraber, federal idari sistemler

iki parlamentolu ve iki odalı yasama meclislerini kapsar. Bu sistemlerde, yasama prosedürü, yasalar veya yasa haline gelebilecek mevzuatların geçmesi gereken çok kapsamlı bir süreç haline gelmektedir. Bazı federal sistemlerde üst yasama meclisi, ulusal, bölgesel ve yerel siyasetin yanı sıra ulusal ve güçlü bir payda bulunan eyaletlerin, bölgelerin veya illerin temsilcileri için ayrılmıştır.

Federal sistemde merkez devlet, merkezin altındaki birimleri yaratır, yeniden yapılandırdığı gibi ortadan kaldırma yetkisine de sahiptir. Bununla beraber, federal sistemin bir avantajı alt düzeydeki yönetim birimlerinin anayasal ve yerleşik olarak kabul gören bağımsızlığı birleştirmesidir. Bu sistemde kamu sektöründeki vergiler, harcamalar ve istihdam kimi açıdan merkezi geride bırakılmaktadır. Bu durum, hizmetler açısından daha âdem-i merkezi bir yapıyı ortaya çıkarmaktadır. Âdem-i merkezi yapı iki durumla ilişkilidir: İlki bir ülkenin coğrafi açıdan büyük olduğu durum, ikincisi ise nüfus içindeki farklı sosyal grupların bir bölgede toplanması ve yoğunluğunun bulunması durumudur. Bu durum birçok devlette, farklı coğrafi büyüklükte olan ülkelerde etnik, sosyal türde siyasi yarılmaları olmakta

ve bu yarılımlar coğrafi olarak belli bölgelerde toplandığında etnik, kültür ve tarihi temelli sorunları çoğaltma özelliğine sahip olabilmektedir. Bu bağlamda, federal sistemin bölgesel olarak alt birimleri kendi içerisinde merkezi devlete bağlı olsa bile kimi alanlarda serbestlik tanınması nedeni ile potansiyel sorunların belli bir düzeyde tutulmasına imkân vererek, bu tarzda olayların kontrol edilmesini sağlayabilmektedir. Bu anlamda, federal devlet sistemlerinin devletten devlete farklılıklar gösterdiği görülmektedir. Bu anlamda her federal devlet, çevresindeki tarihsel, düşünsel, kültürel, sosyal ve siyasal özelliklerden ve kendisini kuran anayasanın güttüğü amaçlardan etkilenmektedir. Bu nedenle, federal devletler arasında birtakım farklılıklar olmasını doğal karşılamak gerekir. Bir başka deyişle, farklı federal devlet tiplerinden söz etmek mümkündür (Metin ve Erece, 2016).

Teorik olarak, federalizm “iş birliğine dayalı” ve “ikiliğe dayalı” olmak üzere iki ayrı kavramla biçimsel olarak ifade edilmektedir. İş birliğine dayalı şekli ile federalizmde merkezi yönetim ve eyalet yönetimleri, yetkeleri ve işlevleri paylaşarak birbirleri ile iş birliği içinde yönetimi işlevini paylaşmaktadırlar. İkiliğe dayalı federal sistemde ise işlevler ve yetkeler açısından açık ve anlaşılır olarak sınırları belirlenmiş bir şekilde ayrı olarak yönetim göstermektedirler. Bu yönetim biçiminde yetke ve işlevlerin ne ölçüye kadar eyalette ne ölçüde merkezde olduğu önem taşımaktadır. Ancak, her iki yönetim biçiminde de merkezi yönetim ile eyaletlerin yakın iş birliği, müzakere ve pazarlık süreçlerinin işlemesi pratik açıdan önem arz etmektedir. Bu anlamda, federal sistem içinde önemli olan kuvvetler ayrılığı değil, karşılıklı ilişkiler ve bağımlılıktır. Çünkü yönetim düzeyleri arasındaki katmaların baskın birbirine geçmiş yapısı bulunmaktadır.

Federal sistemler genellikle ulusal hükümet, yerel yönetim ve aralarındaki orta seviye yönetim olmak üzere üç ana hükümet seviyesine sahip olduğu görülmektedir. Bu anlamda, her eyalet veya eyaletin kendi yerel yönetim sistemini belirleyebileceği ve bunun sonucunda çok çeşitli şekillerde değişiklik gösterebilecekleri anlamı ortaya çıkmaktadır. Bu durum genellikle büyük eyalet ya da şehirlerde bunların kendilerine özel güçler verildiğinde daha da karmaşıklaşmaktadır (Newton & Deth, 2010). Her ne kadar federalizm, büyük ve karma topluluklar için gerekli olan âdem-i merkeziyetçilik ve esneklik derecesine izin veriyor olsa da aralarındaki idare ilişkileri karmaşık ve hassas olabilmekte ve farklı düzeylerde merkezi devlet ve alt devlet birimleri

olarak etkili bir şekilde çalışmalarını sağlamak için özel düzenlemeler ile anlayışlar yaratarak, kendi yetki ve güçleriyle birbirleriyle yetinmeleri ve ortak bir eylem programı yürütmeleri gerekmektedir (Newton ve Deth, 2010).

Federal sistemlere açılımlara çalışıldığı gibi genellikle âdem-i merkezi bir yapıya sahip olsalar da kimi durumlarda merkeze kayan bir yapı görülmektedir. Özellikle, küreselleşme ile birlikte yaşanan baskılar devletlerin birçok yetkiyi merkezde toplayarak alt birimlere dağıtmasına yol açmaktadır. Gücün ve işlevin ne şekilde dağıtıldığı burada önem taşımaktadır. Özellikle, finansal yönden bakıldığında bölgesel farkların oluşması bir eyaletten ötekine finansal ve ulusal devlet hazinesine aktarılacak pay gibi konuların merkez hükümetlerce belirlenmesi, yasal limitlerin ve pazarlıkların oluşması sonucuna yol açmaktadır. Bunun sonucunda kimi federal devletlerin eşitsizlikleri azaltmak amacıyla daha merkezi bir yapı sergiledikleri görülmektedir.

2. Almanya'nın Federal Yapısı

Almanya'nın idari yapısı öncelikle anayasa, demokrasi, bürokrasi ve yasal sistemi üzerinden incelenecek ardından idari yapının nasıl şekillendiği üzerinde durulacaktır. Bu bağlamda, Almanya'nın federalizmi tarihsel süreç içinde II. Dünya Savaşı sonrasında belirlenmiştir. 1948 yılında Batı Almanya Anayasası Londra'da altı Batılı devlet ile yapılan anlaşma ile başlamıştır. Bu anayasa yapımında en çok tartışılan konu nasıl bir federal yapı kurulacağı konusu olmuş ve merkezi federal sistem olarak belirlenmiştir. 1949 yılında kabul edilen anayasaya göre, Alman Federal yapısı demokratik temellere dayanmaktadır ve “Federal Alman Anayasası'nın 20. maddesinin 1. Fıkrasına göre; “Almanya Federal Cumhuriyeti, demokratik ve sosyal bir Federal Devlettir” (Metin & Erece, 2016). Anayasasında açıkça belirtildiği üzere Almanya, yönetim şekli federal devlet olarak nitelendirilmiş ve bu yapının değiştirilmesi yasaklanmıştır. Eyaletlerdeki anayasal düzen de Alman anayasasına paralel olarak sosyal hukuk devleti ilkelerine dayanan demokratik ve cumhuriyetçi yapıya uygun olma yükümlülüğü bulunmaktadır. Almanya anayasasına göre: “... Anayasadaki eyaletlere özel hükümler saklı kalmak üzere, devlet yetkilerinin kullanılması ve görevlerinin yerine getirilmesi eyaletlere aittir” (Metin ve Erece, 2016). Anayasanın 70'inci ve devamındaki maddelerinde, federasyon ve eyaletlerin yasama yetkisi ve görevleri düzenlenmiştir. 83'üncü ve devamındaki maddelerinde ise, federal yasaların

uygulanması ve federal idare konularında federasyonun ve eyaletlerin sahip oldukları yetkiler ve görevler düzenlenmiştir. Anayasanın 104a ve devamı maddelerinde mali rejime ilişkin konular yer almaktadır.

Demokratik açıdan incelendiğinde Almanya'da partilerin gücünün yüksek olduğu görülmektedir. Bunun nedeni ise partinin milletvekillerini listeye aktarabiliyor olmasıdır. Ayrıca, partiler seçim kampanyalarını düzenlemekte ve adayın kampanya için kendini finanse etme zorunluluğu bulunmamaktadır. Bununla birlikte Almanya'da parti sadakati de yüksektir. Parlementerler genel olarak partinin görüşleri doğrultusunda oylamalarda yer almaktadırlar.

Almanya'daki şansölye, federal Meclis tarafından seçilmektedir. Bu durum, şansölye'nin çoğunluğun desteğini aldığı anlamına gelmekte ve yasalaştırmak istediği her yasa tasarısı, parti disiplinine bağlı olarak yasa olarak geçmektedir. Alman devletleri (federal yapıya bağlı bölgeler/ eyaletleri) etkilemeyen kanunların çoğu, ikinci kamara olan Bundesrat tarafından onaylanmak zorunda değildir.

Almanya'da bürokratik işlemlerde anlaşılabilir bir hukuk dili kullanılmaktadır. Her konu için Almanya'da formlar bulunur ve bu formlar doldurulduktan sonra ilgili kuruma gönderilir ve orada incelendikten sonra vergiler ve yükümlülükler bildirilir. Denetimi yüksek bir bürokrasi yapısı bulunmaktadır. Almanya'da, hakimler veya hakim panelleri bütün davalara karar verir. Ceza davasında, hem kovuşturma hem de savunma, olumsuz bir sonucu ortaya çıkarabilir. Alman medyasında genellikle bireysel hakimlerin isimleri, siyasi ilişkileri, oy kullanma biçimleri ve bireysel hakimlerin görüşleri bildirilmemektedir. Almanya'da sadece federal hükümet ceza ve medeni kanun çıkarır ve ortak bir kanun katmanı yoktur. Medeni ve ceza yasaları Almanya'da daha şeffaftır. Ancak, işletmelere uygulanan kurallar ve düzenlemeler çeşitli bürokrasiler tarafından düzenlenir ve uygulanır. Çok sık kullanılsa da Almanya'da "Sicherheitsverwahrung" olarak ifade edilen ve bir suçlu cezasını tamamlamış olsa bile hakim bu suçlunun topluma hala büyük bir tehlike oluşturduğu kanaatine varırsa, ömür boyu hapis cezası verebilmektedir.

Almanya'da yasama organı çift kamaralı yapıya sahip olarak, Federal Meclis (Bundestag) ve Federal Konsey (Bundesrat) olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Federal Meclis (Bundestag)'te 598 üye yer almakta ve üyelerin 299'u seçmenlerin birinci oylamalarıyla,

geri kalanı ise 299'u da ikinci oylamalarıyla seçilmektedirler. Federal Mecliste bir partinin temsili olabilmesinin koşulu toplam oyların % 5'ini kazanması ile mümkün olabilmektedir. Federal Meclisin milletvekilleri, 4 yıl için genel, doğrudan, serbest, eşit ve gizli oyla seçilirler. Federal Meclis, halkın temsil edildiği yasa koyucu ve siyasi iradenin belirlendiği organdır. Federal Meclisin temel görevleri; yasaları yayınlama, başbakanı seçme ve hükümet üzerindeki denetimleri sağlamaktır. 69 üyeye sahip olan Federal Konsey (Bundesrat)'de ise 16 eyalet temsil edilerek federal yapılanma ve yönetim yapısı içerisinde bulunmaktadır. Federal Konsey eyaletlerin seçtiği üyelerden oluşur ve bu üyeler yasama ve idare işlerinden sorumlu olmakla birlikte, AB işleri ile de ilgilidirler. Federal Konsey Başkanlığı sıraya bağlı olarak eyalet başkanlarına yapılmaktadır.

Yürütme işleri iki başlı olup, siyasal sorumluluğu bulunmayan cumhurbaşkanı, siyasal sorumlu olarak federal hükümetçe yerine getirilmektedir. Cumhurbaşkanı beş yıl için Federal Meclis üyeleri ile eşit sayıdaki eyalet meclisleri üyelerinden oluşan ve cumhurbaşkanını seçmek için oluşturulan anayasal bir kurum olan Almanya Federal Kurultayı tarafından seçilmektedir.

Federal Hükümet ise federal başbakan (Chancellor) ve federal bakanlardan oluşmakta, başkan cumhurbaşkanının önerisi ile Federal Meclis tarafından görüşme olmadan seçilmektedir. Federal bakanları da cumhurbaşkanı atamaktadır.

Yargının tepesi Federal Anayasa Mahkemesi olup yetki alanları:

- Herhangi bir federal veya eyalet yasasının anayasaya uyup uymadığının denetlenmesi,
- Federasyon ile eyaletler veya eyaletlerin birbirleri arasındaki anlaşmazlıkların çözüm kararları,
- Federasyon ve eyaletlerde anayasal hakların kullanılırken ve görevler ifa edilirken meydana gelen anlaşmazlıkların çözülmesinde karar alma,
- Federasyon ve eyaletler arasındaki, kamu hukukuna ilişkin anlaşmalar yapma,
- Kötüye kullanımdan doğan temel hakların kaldırılması,
- Anayasaya aykırı hareketleri bulunan partilerin kapatılması,
- Cumhurbaşkanının suçlanması gibi konuları kapsamaktadır.

Almaya Lander olarak ifade edilen 16 eyaletten oluşur. Yukarıda da belirtildiği gibi cumhuriyetçi, demokratik ve sosyal hukuk devleti ilkelerine uyması gereken eyalet anayasaları olan egemen devletlerdir.

Bu nedenle, eyaletlerde tek tip bir yapılanma mevcut değildir. Her birinin tarihi, sosyal, kültürel, demografik ve ekonomik koşullarının farklı olduğu görülmektedir (Erkul vd., 2016).

Yetki ve sorumluluklarda, Almanya Federal Yönetimi önemli konuların tamamında politikayı belirlemesine karşın yürütme işlevini devletin yetkilerini aktardığı görev ve sorumlulukları, eyaletlerin kullanması konusunda görevlendirmiştir.

Eyaletler, federal devletin çıkardığı düzenlemelere uymak zorunda olup, 2006 yılında yapılan reform sonrasında uygulama işlevi federe devletlere bırakılmıştır. Bu birlikte en önemli değişiklik ise federal yasa ve düzenlemelere aykırı yasa yapma hakkı verilmesidir (Erkul vd., 2016). Aşağıdaki tablo'da Almanya eyaletlerinin 2018 yılına ait ekonomik verileri bulunmaktadır.

Devlet/ Eyalet		Sıra	GSBH	Paylaşılan
			Milyar Avro	GSYH (%)
	Almanya	—	3,386	100,00
	North Rhine-Westphalia	1	705	21.2
	Bavaria	2	625	18.2
	Baden-Württemberg	3	511	15.1
	Lower Saxony	4	296	8.8
	Hesse	5	292	8.6
	Rhineland-Palatinate	6	149	4.4
	Berlin	7	147	4.2
	Saxony	8	126	3.8
	Hamburg	9	120	3.6
	Schleswig-Holstein	10	97	2.9
	Brandenburg	11	74	2.1
	Thuringia	12	64	1.9
	Saxony-Anhalt	13	64	1.9
	Mecklenburg-Vorpommern	14	45	1.3
	Saarland	15	36	1.1
	Bremen	16	34	1.0

Alt düzey birimi olarak yerel yönetimlerin, Almanya'da iki temel yönetim birimine ayrıldığı görülmektedir. Bunlar da bölge yönetimleri ve ilçeler arasında yerel hükümet görevlerinin paylaşıldığı görülmektedir. İlçeler tarafından yerine getirilemeyen görevler, bölge yönetimlerinde desteklenir. Ancak bu yapılanma eyaletler arasında farklılık göstermekte ve kimi eyaletlerde yerel yönetimler, üçüncü yerel yönetim basamağı olarak adlandırılabilirler. Eyaletlerdeki sorumluluğunu da paylaşan, belli bir hedefin gerçekleştirilmesi amacı ile birlikler kurabilmektedirler. Bu amaca ulaşabilmek ve bu hedefe bağlı olarak oluşan birlikler, federal düzeyde, merkezi olarak örgütlenebilirler (Yalçındağ, 1992). Almanya federalizmi merkezîyetçi bir yapı sergilemekle birlikte eyalet ve alt birimleri ile olan yetke ve işlevsel paylaşımları iş birliğine dayalı federal bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Eyaletlerin her birinin özerk yapıya sahip olması ve 2006 reformu ile birlikte yasa konusundaki imtiyazları, finansal yapının eyaletlerine ait olması nedeni ile adem-i merkezi bir yönetim gibi görünüyorsa da politika yapımının merkezi federal devlette olması merkezîyetçi bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir.

3. Amerika Birleşik Devletleri

Almanya bölümünde olduğu gibi ABD'nin de idari yapısı öncelikle anayasa, demokrasi, bürokrasi ve yasal sistemi anlatıldıktan sonra, ABD'nin idari yapısının nasıl şekillendiği, yetke ve işlevlerin nasıl paylaşıldığı anlatılmaktadır.

ABD'nin yönetim yapısı "Anayasal Federal Cumhuriyet" olarak anayasada belirtilmiştir. 1776 Bağımsızlık Bildirgesi'nin 13 eyalet tarafından onaylanmasının ardından 1787'de kabul edilen anayasada yasama, yürütme ve yargı organları arasındaki güçler dengesi, sistemi belirlenmiştir. Yasal sistemde ise yargıçlar, Senato onayı alındıktan sonra Başkan tarafından atanmaktadır. Yüksek mahkeme bakanın imzaladığı bir yasayı anayasaya aykırı bulduğunda reddedilmektedir. ABD Anayasası federal hükümet yapısını ve yetkilerini açık şekilde belirlediği gibi eyalet hükümetinin genel koşullarını da düzenlemektedir. Ayrıca, her eyaletin, eyalet içindeki yerel yönetimleri de kapsayan bir anayasası bulunmaktadır. Yerel yönetimler arasında belediye, il, kasaba, okul bölgesi ve bölgedeki doğal kaynaklar ile ulaşım ağları gibi konuların yönetiminden sorumlu özel amaçlı bölge yönetimleri yer almaktadır.

ABD yasama organı kongre, 100 senatörden oluşan senato ve 435 temsilcinin yer aldığı Temsilciler

Meclisinden oluşan ikili sistemdir. Bir yasanın başkanın imzasına gelebilmesi için iki meclisin de onayı gereklidir. ABD sisteminde başkan yardımcısı aynı zamanda ABD Senatosunun başkanlığını da yürütmektedir. Temsilciler Meclisinde nüfusa göre eyaletler nüfus yoğunluğuna göre temsilci veriler ve temsilciler kendi seçim bölgelerinden seçilerek meclise gelirler.

Yürütmenin başı ABD başkanıdır ve başkanın görevleri aşağıdaki gibidir:

- Yüksek Mahkeme yargıçlarını atamak,
 - Senato tarafından onaylanan bakanları atamak,
 - Orduya başkomutanlık yapmak,
 - Kongreden geçen yasaları gerektiğinde veto etmek.
- Uluslararası anlaşmalar ise senato tarafından onaylanmaktadır. ABD'de 15 tane Federal Yürütme Bakanlığı bulunmaktadır. Bunlar; Tarım Bakanlığı (USDA), Ticaret Bakanlığı (DOC), Savunma Bakanlığı (DOD), Eğitim Bakanlığı (ED), Enerji Bakanlığı (DOE), Sağlık ve İnsan Hakları Bakanlığı (HHS), İç Güvenlik Bakanlığı (DHS), İskan ve Kentsel Kalkınma Bakanlığı (HUD), İçişleri Bakanlığı (DOI), Adalet Bakanlığı (DOJ), Çalışma Bakanlığı (DOL), Dışişleri Bakanlığı (DOS), Ulaştırma Bakanlığı (DOT), Maliye Bakanlığı, Gaziler Bakanlığı (VA). Her bakanın senatonun onayını alması gerekmektedir. Bu bakanlar başkan tarafından atanan bir bakan tarafından yönetilmektedir.

ABD yargısında Yüksek Mahkemede dokuz yargıç yer alır. Bu mahkeme kongre tarafından çıkarılan yasalara karşı çıkılması durumunda ilgili yasaların yorumlanması gereken davalarla ve federal yasanın ihlal edilmesi durumunda yapılan suçlamaları içeren ceza davalarına bakmaktadır.

ABD'nin eyalet yönetimi adem-i merkezîyetçidir. ABD'de 51 eyalet ve 1 özel nitelikli bölge bulunmaktadır. Bu eyalet ve bölgeler aşağıdaki tablo 2'de yer almaktadır:

Tablo2. Amerika Eyaletlerinin 2018 Yılı Ekonomik Verileri

	Federal Eyalet Bölgesi	Sıra	2018	Eyalet Oranı %
	Birleşik Devletler	—	20,865,140	100.00
	California	1	3,018,337	14.5
	Texas	2	1,818,585	8.7
	New York	3	1,701,399	8.2
	Florida	4	1,059,144	5.1
	Illinois	5	879,947	4.2
	Pennsylvania	6	803,307	3.8
	Ohio	7	689,139	3.3
	New Jersey	8	634,721	3.0
	Georgia	9	601,503	2.9
	Washington	10	576,624	2.8
	Massachusetts	11	575,635	2.8
	North Carolina	12	575,605	2.8
	Virginia	13	544,348	2.6
	Michigan	14	537,087	2.6
	Maryland	15	417,776	2.0
	Colorado	16	376,994	1.8
	Minnesota	17	374,92	1.8
	Tennessee	18	373,663	1.8
	Indiana	19	371,629	1.8
	Arizon	20	355,311	1.7
	Wisconsin	21	342,47	1.6
	Missouri	22	323,287	1.5
	Connecticut	23	279,653	1.3
	Louisiana	24	255,492	1.2
	Oregon	25	243,085	1.2

Tablo2. Amerika Eyaletlerinin 2018 Yılı Ekonomik Verileri

	Federal Eyalet Bölgesi	Sıra	2018	Eyalet Oranı %
	South Carolina	26	234,367	1.1
	Alabama	27	224,654	1.1
	Kentucky	28	211,621	1.0
	Oklahoma	29	203,25	1.0
	Iowa	30	192,608	0.9
	Utah	31	180,862	0.9
	Kansas	32	169,558	0.8
	Nevada	33	168,752	0.8
	District of Columbia	34	142,502	0.7
	Arkansas	35	129,812	0.6
	Nebraska	36	124,742	0.6
	Mississippi	37	115,749	0.6
	New Mexico	39	101,452	0.5
	Hawaii	40	93,419	0.4
	New Hampshire	41	86,046	0.4
	West Virginia	42	79,168	0.4
	Idaho	43	78,64	0.4
	Delaware	44	76,537	0.4
	Maine	45	65,349	0.3
	Rhode Island	46	61,341	0.3
	North Dakota	47	55,657	0.3
	Alaska	48	54,851	0.3
	South Dakota	49	52,544	0.3
	Montana	50	49,635	0.2
	Wyoming	51	39,899	0.2
	Vermont	52	34,154	0.2

Kaynak: IMF sayfasından derlenmiştir (IMF, 2019)

ABD Anayasasının IV. maddesi eyaletleri hakkındaki düzenlemeleri içermektedir. 1. bölümde; her eyalet diğer bütün eyaletlerin yasalarına, kayıtlarına ve yargılama yöntemlerine tam güven gösterecek ve uyacaktır. 2. bölümde; her eyaletin vatandaşları diğer eyalet vatandaşlarının bütün ayrıcalık ve bağımsızlıklarına sahip olacaktır. 3. bölümde; yeni eyaletler kongre tarafından bu birliğe kabul edilebilir; ancak bir eyaletin yargı yetkisi alanı içinde yeni bir eyalet kurulamaz. 4. bölümde; Birleşik Devletler bu birlikteki her eyalete cumhuriyet türü yönetim şeklini garanti edecektir” (The Constitution Center of US, ty).

Eyalet yönetimi yasama, yürütme ve yargı olmak üzere üç organdan oluşmakta ve yürütmenin başında vali bulunmaktadır. Her bir eyalette valiler seçimle başa gelirler ancak görev süreleri eyaletlere göre farklılık gösterir, genellikle 2-4 yıl arasında değişmektedir. Ayrıca eyaletler halk tarafından seçilen yasama organı tarafından yönetilmektedirler. Yargı bağımsızdır ve eyalet sistemi içinde yer alır. Federal düzeydeki hizmetler (otoyolların yapımı ve bakımı gibi) Eyalet hükümetleri tarafından sağlanır. Ayrıca, eyaletin yürütme organı hükümetin günlük işlerini idare etmek, kamusal ve yönetsel hizmetler sunmak ve yasaları uygulamakla yükümlüdür. Eyalet Hükümetlerinin yetki ve sorumlulukları arasında eğitim standartlarını belirleme, ulaşım ağlarını kurma ve bakım, yüksekokul ve üniversite kurma, ruhsat verme, halk güvenliğini sağlama, nüfus, parklar, eğlence ve çevre amaçlı idare etme, milli muhafaza komuta etme, sağlık, konut ve beslenme programlarını yürütmek yer almaktadır (Erkul vd., 2016).

Amerikan Anayasasında yönetimin üçüncü düzeyinde yer alan yerel yönetimlerden açıkça bahsedilmemektedir. Ancak, federal hükümete verilmeyen tüm görev, yetki ve sorumlulukların eyaletlere ve yerel halka bırakıldığı ifade edilmektedir. Eyaletlerin altında yer alan yerel yönetimlerin, her eyaletin anayasasında farklı olarak düzenlendiği görülmektedir.

Bu nedenle, yerel yönetimlerin sayısı, biçim, yetki, görev ve sorumlulukları eyaletten eyalete değişiklik göstermektedir. Bununla birlikte genel olarak ABD’de yerel yönetimler; İl Yerel Yönetimi (County Government), Belediye (City Government- Municipality), Kasabalar (Town and Townships), Okul Bölgeleri (School Districts) ile Özel Bölge Yönetimi (Special Districts) olarak adlandırılmaktadır.

ABD’de yönetimin üç düzeyi arasındaki işlev ve

hizmetleri genellikle birbiriyle örtüşmektedir. Uygulamada bu hizmetlerin hangisinin federal hizmet hangisinin yerel hizmet olduğunu ayırmada zorluk yaşanmaktadır. Genel olarak belediye, okul bölgeleri, kasabalar, özel bölge yönetimi ile il yönetimleri ise kayalar, seçim yönetimi, yerel-kırsal yolların bakımı, yapım, imar, inşaat kanunlarının uygulanması, güvenlik, eğitim, sağlık, itfaiye, mahkemeler ve hapishaneler, ulaştırma, parklar, su kaynakları, elektrik ve gaz sağlama ve bu kurumları yönetme, sosyal yardım, sağlık hizmetleri, evlenme ve boşanma ile ilgili kanunların kabulü, vergi koyma veya kaldırma ile görevlerini yerine getirmektedirler (Erkul vd., 2016).

Günümüzde ABD’de; İl Yerel Yönetimi, Belediye, Kasabalar, Okul Bölgeleri ve Özel Bölge Yönetimi olarak alt yerel yönetim birimleri bulunmaktadır. ABD federal yapısında olduğu gibi eyalet yapısı da üç kademeli bir yapıya sahiptir. Bu bağlamda, yeni politikalar ve sorunlara çözümler, küçük ölçeklerde ilk önce yerel birimlerde çözüme ulaştırılmaya çalışılmaktadır. Başarılı programlar, ulusal ölçekte diğer federe devletlerde ve yerel yönetim birimlerinde de uygulamaya konulmaktadır.

Eyaletler ve belediyeler, nüfus, büyüklük, ekonomik kaynaklar, iklim ve diğer özellikler yönüyle birbirlerinden oldukça farklı olup, küçük siyasi birimler, yetke alanında belirli yerel durumlara daha çabuk müdahale edilmesini sağlamaktadır. Ancak, bu durumun zorluklarından biri de küçük birimlerin ekonomik kaynaklara yeterince sahip olamayabilmesidir (Erkul vd., 2016).

Yukarıdaki açıklamalardan da görüldüğü üzere, ABD’nin idari yapısı ikiliğe dayalı bir sistemdir. Federal merkez devlet ve eyaletler de kendi anayasalarını yapma hakkı olması ve eyaletlerdeki yönetim birimlerinin başkan ve delegelerinin seçilmesi ikili federalizm olarak görülmektedir. Aynı zamanda ABD’de bölgesel olarak farklı etnik ve sosyal grupların var olması ve tarihsel süreç içinde eyaletlerin ayrı birer devlet olarak var olması nedeni ile âdem-i merkezi yapıda bir idare biçimi gelişmiştir. Yüz ölçümünün büyüklüğü de bunda etkindir. Anayasa merkezi devlet ve eyaletler arasındaki yasal sınırlamaları belirtmekle beraber muğlak olan durumlarda yasamayı yetkilendirmiştir. Sorunlar her federal yapıda olduğu gibi Amerika Birleşik Devletleri’nde de uzlaşma ve pazarlıkla çözümlenmek durumundadır. Sonuç bölümünde federal anayasa ve idari yönetim üzerinden Almanya ile ABD karşılaştırması yapılacaktır.

6. Sonuç

Almanya ve ABD Anayasası demokratik temel üzerine kuruludur. İki devlet arasında anayasal olarak temel fark federal yönetim biçimini tanımlaması üzerinedir. Almanya anayasasında merkezi federal cumhuriyet yönetim olarak tanımlama yaparken ABD Anayasası, anayasaya dayalı federal cumhuriyet olarak tanımlamaktadır. İdari bölümler Almanya'da 16 Lander'dan oluşurken, ABD'ise 51 eyalet ve 1 bölgeden oluşmaktadır. Almanya'da başkan tarafından atanan kabine ve federal meclis başkanı bulunmakta ve bu atamalarda başka bir onaya ihtiyaç bulunmamaktadır. Ayrıca, şansölye Federal Meclis tarafından seçildiği için güçlü bir desteğe sahiptir. Amerika'da başkan dahil olmak üzere senatörler, meclis üyeleri bölgelerinden seçim ile gelir, bakanlar ve başkan senato tarafından onaylanmaktadır. Almanya'da güçlü bir parti disiplini bulunur ve aslında şansölye'nin gücü de bu disiplinden kaynaklanmaktadır. ABD'de başkanlar halk oylaması seçilerek senatonun onayını almak zorunda oldukları için başkanın gücü tüm eyalet ve bir bölgenin oylarının yanı sıra senatörlerin desteğinden kaynaklanmaktadır. ABD'deki bu sistem güç dengesi kavramı üzerinden anayasada yer alır. Başkanlar iki ülkede de belli bir süre için göreve gelmektedirler.

Yasama açısından karşılaştığımızda Almanya ve ABD iki meclisli sistemden oluşmaktadır. Ancak, işlevleri açısından Almanya'da Federal Meclis yasama organı iken ABD'de yasamanın başı başkandır. Almanya'da halkın temsil edildiği yasa koyucu siyasi iradeyi belirler ve başlıca görevleri; yasaları yayınlamak, başbakanı seçmek ve hükümet üzerindeki denetimleri yapmaktır. ABD'de ise bir yasamanın başında her ne kadar başkan olsa da senato ve temsilciler meclisinin onaylamadığı bir yasa başkana gönderilemez. Senatonun başı ise başkan yardımcısıdır. Temsilciler Meclisinde nüfusa göre eyaletler nüfus yoğunluğuna göre temsilci verirler ve temsilciler kendi seçim bölgelerinden seçilerek meclise gelirler. Bu sistem ile ABD'de güç dengesi ve gücün dağılımı esas alınmıştır.

Almanya medeni hukuk sistemini ön planda tutar. Buna karşın, ABD'de federal düzeyde İngiliz ortak hukukuna dayanan ortak hukuk sistemi bulunur. ABD'de yürütme meşruiyetinin temeli, başkanın yasama organından bağımsızlığına dayanır. Almanya'da ise meşruiyetin temeli parlamentonun güvenidir.

Eyaletlerin yapılanmasında görev dağılımı açısından ABD'de adem-i merkezi idare yapı görülmekte

iken Almanya ise merkez federal devlete dayalı bir yapıya sahiptir. Eyalet sistemi, ABD'de bölgesel olarak ayrılmakta ve her eyalet kendi anayasasını yapabilmektedir. Almanya'da ise eyaletler merkez devletin anayasasına bağlı olarak yasalarını oluşturmaktadırlar. Ayrıca, ABD ikiliğe dayalı federal bir yapıya sahiptir. Ancak, Almanya iş birliğine dayalı yönetim göstermektedir. ABD'de federal merkezi devlet, eyalet ve eyaletin alt birimleri derin katmanlar halinde yapılanmıştır. Buna karşın, Almanya'da ABD'de görüldüğü kadar derin katmanlar yoktur. Coğrafi açıdan ABD'nin büyüklüğünü eyalet ve bir bölgesel yapı oluşturmaktadır ve bu yapının sonucunda her eyalet kendi anayasası ile yönetilerek, eyaletlerin tümünün anayasal güvence ile birbirlerinin kararlarını kabul etmesi sağlanmıştır. Almanya'da ise merkez devletin anayasası bulunur ama landerlerde yapılacak yasalar bu yasaya uygun olmak zorundadır. Almanya'da hiçbir Lander federasyon yönetim biçimini değiştirmeyi teklif bile edemezken özgür devletlerin oluşturduğu federal yapıdan ayrılma söz konusu olabilmektedir.

Aşağıda yer alan tablo 3'te temel olarak ABD ve Almanya'nın federal yönetim yapısının karşılaştırması yer almaktadır.

Tablo 3. Almanya ve A.B.D (Amerika Birleşik Devletleri) Federal Yönetim Yapısı Karşılaştırması		
	ALMANYA	A.B.D
İdari Bölümler	16 eyalet (Laender, tekil - Kara);Baden, Wuerttemberg, Bayern (Bavyera), Berlin, Brandenburg, Bremen, Hamburg, Hessen(Hesse), Mecklenburg-Vorpommern, (Mecklenburg-Batı Pomeranya), Niedersachsen (Aşağı Saksonya), Nordrhein-Westfalen (Kuzey Ren-Vestfalya), Rheinlandİcra Pfalz (Rhineland-Pfalz), Saarland, Sachsen Saksonya), Sachsen-Anhalt (Saksonya-Anhalt), Schleswig-Holstein, Thuringen	50 eyalet ve 1 bölge*; Alabama, Alaska, Arizona, Arkansas, Kaliforniya, Colorado, Connecticut, Delaware, Columbia Bölgesi*, Florida, Georgia, Hawaii, Idaho, Illinois, Indiana, Iowa, Kansas, Kentucky, Louisiana, Maine, Maryland, Massachusetts, Michigan, Minnesota, Mississippi, Missouri, Montana, Nebraska, Nevada, New Hampshire, New Jersey, New Mexico, New York, Kuzey Karolina, Kuzey Dakota, Ohio, Oklahoma, Oregon, Pensilvanya, Rhode Island, Güney Carolina, Güney Dakota, Tennessee, Teksas, Utah, Vermont, Virginia, Washington, Batı Virginia,
İcra Organı Kabine	Şansölyenin tavsiyesi üzerine cumhurbaşkanı tarafından atanan Kabine veya Bundesminister (Federal Bakanlar)	Başkan tarafından Senato onayıyla atanan kabine
Hükümet Türü	Federal Cumhuriyet	Anayasaya Dayalı Federal Cumhuriyet; güçlü demokratik gelenek
Yargı Organı	Federal Anayasa Mahkemesi veya Bundesverfassungsgericht (yargıçların yarısı Bundesrat, yarısı da Federal Meclis tarafından seçilmektedir), Federal Adalet Divanı; Federal İdare Mahkemesi	Yüksek Mahkeme (dokuz yargıç; başkan tarafından atanır ve Senatounun tavsiyesi ve onayı ile onaylanır; ömür boyu görev yapmak üzere atanır); Amerika Birleşik Devletleri Temyiz Mahkemeleri; Amerika Birleşik Devletleri Bölge Mahkemeleri; Eyalet ve Bölge Mahkemeleri
Yasal Sistem	Medeni Hukuk Sistemi	Federal düzeyde İngiliz ortak hukukuna dayalı ortak hukuk sistemi; Napolyon medeni kanununa dayanan Louisiana hariç, ortak hukuka dayalı eyalet hukuk sistemleri; yasama işlemlerinin yargısal denetimi
Yasama Organı	Federal Konsey ve Bundesrat'tan oluşan iki meclisli yasama organı	Kongre ve Senatodan oluşan iki meclisli (bicameral) sistem

Tablo 3. Almanya ve A.B.D (Amerika Birleşik Devletleri) Federal Yönetim Yapısı Karşılaştırması

	ALMANYA	A.B.D
Siyasi Baskı Grupları ve Liderleri	iş dünyası dernekleri ve işveren örgütleri, sendikalar; dini gruplar, göçmenler, sınır dışı edilenler ve gaziler grupları	Çevreciler; iş grupları; işçi sendikası; kiliseler; etnik gruplar; siyasi eylem komiteleri veya PAC'ler; sağlık grupları; eğitim grupları; sivil gruplar; Gençlik grupları; ulaşım grupları; tarımsal gruplar; gaziler grupları; kadın grupları; reform lobileri
İcra Organı Seçimler	Federal Meclis'in tüm üyeleri dahil olmak üzere, Federal Konvansiyon tarafından beş yıllık bir dönem için seçilen (ikinci bir dönem için seçime hak kazanır) başkan (Bundestag) ve eyalet parlamentoları tarafından seçilen eşit sayıda delegeden oluşmaktadır. Federal Parlamentonun salt çoğunluğu tarafından dört yıllık bir süre için Federal Parlamento'da Şansölye seçimi yapılmaktadır.	Başkan ve başkan yardımcısı, her eyaletten doğrudan seçilen temsilcilerden oluşan bir kurul tarafından aynı listeye seçilir; başkan ve başkan yardımcısı dört yıl görev yapmakta ve başkanın ikinci dönem için seçimlere girebilmektedir.
Yasama Organı Seçimler	2021 Almanya federal seçimleri 26 Eylül 2021 günü, ülkenin ana yasama organı Alman Federal Meclisi'nin 598 üyesini belirlemek amacıyla yapılmıştır. Berlin, Mecklenburg, Vorpommern ve Thüringen eyaletlerinin kendi parlamentolarını seçeceği eyalet seçimleri ile aynı gün gerçekleşmiştir (Wahlen in Deutschland, 2017). Seçimin ardından görevdeki şansölye Angela Merkel, emekli olmuştur (BBC, 2021).	Amerika Birleşik Devletleri Kongresinin alt kanadadır. Toplam sandalye sayısı 435 olan Temsilciler Meclisi, her iki yılda bir yapılan seçimlerle yenilenir. Temsilciler Meclisinin üyeleri federal halkı temsil ederler. Her eyaletten seçilen üyelerin sayısı o eyaletin nüfusuna bağlıdır. Her 10 yılda bir yapılan nüfus sayımına göre eyaletlerin Temsilciler Meclisine yolladıkları üye sayısı değişebilmektedir Amerika Birleşik Devletleri Senau ABD'nin 50 eyaletinin her birinden seçilen iki (eşit sayıda) senatörden teşekkül edilen 100 üyeli yasama organıdır. ABD Senatosunun üçte biri iki yılda seçimlerle yenilenmektedir. Her senatörün yeni seçime kadar görev süresi 6 yıldır (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, t. y.)
Adli Organ Alt Mahkemeler	Federal İdare Mahkemesi; Federal Finans Mahkeme; Federal İş Mahkemesi; Federal Sosyal Mahkeme; Temyiz Mahkemeleri (16 Alman eyaletinin veya Eyaletinin her biri için kendi mahkemeleri ve olagan hiyerarşisi olağan (hukuk, ceza, aile) ve ihtisas (idari, maliye, iş, sosyal) mahkemeleri bulunmaktadır	Temyiz Mahkemesi(Federal Bölge ve 12 bölgesel temyiz mahkemesini kapsamaktadır), 94 eyalet ve 94 bölge federal mahkemeleri yer almaktadır.
Yürütmenin Meşruiyet Temeli	Bakanlık parlamentonun güvenine tabidir	Başkanlık yasama organından bağımsızdır.

Sonuç olarak; her iki federal ülkeyi birbirinden ayıran özellikler olmakla beraber federal devletlerin küreselleşme ile birlikte daha merkezi bir yapıya doğru kaydıkları gözlemlenmektedir. Bunun yanı sıra Almanya ve ABD her ne kadar farklı temellere dayanan yönetim şekillerine sahip olsalar da açık olmayan yetke, işlev ve özellikle finansal dağılım konusunda pazarlık ve uzlaşma yapmak zorundadırlar. Eyalet sistemi olan bu iki devletin gelir-gider dengesinin eyaletlerin üretim kapasitelerindeki farklılıkların sorun yaratmaması için eyaletlerin kendilerine ait yasal düzenlemeleri bulunması sonucunda uzlaşma yolu ile federal yapının korunması sağlanabilmektedir.

The Constitution Center of US. (tarih yok). The Constitution of the United States. <https://constitutioncenter.org/media/files/constitution.pdf>

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. (t.y.). Amerika Birleşik Devletleri'nin siyasi görünümü. <https://124.im/iuWY>

Wahlen in Deutschland. (2017, 06 06). <https://124.im/cbX5G>

Yalçındağ, S. (1992). Federal Almanya ve Türkiye'de yerel yönetimler. Ankara.

Kaynakça

BBC. (2021, 10 27). 04 22, 2024 tarihinde www.bbc.com: <https://www.bbc.com/news/world-europe-56821462>

Erkul, H., Kara, H., ve Şimşek, S. (2016). ABD ve Almanya Yerel Yönetimlerinin Karşılaştırılması. *Yönetim Bilimleri Dergisi / Journal of Administrative Sciences*, 14(27), 33-58.

IMF (2019, 06 07). International Monetary Fund. <https://124.im/4bAn>

IMF (2019). Report for Selected Countries and Subjects. Seçili Ülkeler ve Konular İçin Rapor: <https://www.imf.org/en/Countries/USA>

Maurice, O. U., Kanayo, O., ve Nancy, S. (2014). A comparative analysis of the interplay of administrative and political structures of the legislature in the legislative procedures of selected federal systems. *Procedures of Selected Federal Systems*, 41(1), 27-35.

Metin, Y., & Erece, B. (2016). Bölge devlet ve federal devlet mukayesesi: İspanya ve federal Almanya örneği. Bölge devlet ve federal devlet mukayesesi: İspanya ve federal Almanya örneği, <https://124.im/CeJdan>

Newton, K., & Deth, J. W. (2010). Foundations of comparative politics. New York: *Chambridge University Press*.